

**MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
ADMINISTRACINĖS TEISĖS IR PROCESO KATEDRA**

KĘSTUTIS ŽILĖNAS
TEISĖS IR VALDYMO STUDIJŲ PROGRAMA

ENERGETIKOS ĮMONIŲ LICENCIJAVIMO SISTEMA

(REGULIAVIMO POREIKIAI, SUBJEKTAI, VEIKLOS RŪŠYS,
REGLAMENTAVIMAS IR JO ĮGYVENDINIMO PROBLEMOS)

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas -
lektorius Linas Meškys

Konsultantas -
dr. doc. Birutė Pranevičienė

Vilnius 2004

TURINYS

IVADAS	3
1. ENERGETIKOS ĮMONIŲ LICENCIJAVIMO TEISINIAI PAGRINDAI IR PASKIRTIS	7
1.1. REGULIAVIMO POREIKIAI	7
1.1.1. Energetikos įmonių reguliavimo samprata	7
1.1.2. Esamos situacijos apžvalga	10
1.1.3. ES teisės aktų reikalavimai	12
1.2. LICENCIJAVIMO ĮTEISINIMO PAGRINDAI	15
1.2.1. Licencijavimą reglamentuojantys teisės aktai.....	15
1.2.2. Energetikos įmonių licencijavimo samprata.....	16
1.2.3. Energetikos įmonių licencijavimo įteisinimas.....	18
2. ENERGETIKOS ĮMONIŲ LICENCIJAVIMO SISTEMOS ANALIZĖ	20
2.1. SUBJEKTAI	20
2.1.1. Reguluojančios institucijos	20
2.1.2. Reguluojamos energetikos įmonės.....	24
2.1.3. Vartotojai.....	25
2.2. LICENCIJUOJAMOS VEIKLOS RŪŠYS	26
2.2.1. Gamtinių dujų sektorius.....	26
2.2.2. Elektros energetikos sektorius	27
2.2.3. Šilumos ūkio sektorius.....	28
2.3. LICENCIJUOJAMŲ VEIKLŲ REGLAMENTAVIMAS	29
2.3.1. Bendrosios nuostatos ir licencijų rūšys.....	30
2.3.2. Licencijas išduodančios institucijos įgaliojimai	31
2.3.3. Licencijų išdavimo sąlygos ir reikalavimai.....	34
2.3.4. Atsisakymo išduoti licenciją sąlygos.....	41
2.3.5. Licencijuojamos veiklos sąlygos	43
2.3.5.1. Įpareigojimas vykdyti teisės aktų reikalavimus.....	43
2.3.5.2. Įpareigojimai dėl sistemos eksploatavimo.....	44
2.3.5.3. Santykiai su vartotojais ir sistemos naudotojais	46
2.3.5.4. Teikiamų paslaugų ir energijos kainų nustatymas	47
2.3.5.5. Įpareigojimai dėl veiklos skaidrumo užtikrinimo	47
2.3.5.6. Informacijos teikimo reglamentavimas	48
2.3.5.7. Reguluojančios institucijos vaidmuo.....	49
2.3.5.8. Sankcijos už licencijuojamos veiklos pažeidimus	49

2.4. LICENCIJAVIMO SISTEMOS ĮGYVENDINIMO PAGRINDINĖS PROBLEMOS IR GALIMI SPRENDIMAI	52
2.4.1. <i>Neterminuotas licencijų galiojimo laikas.....</i>	52
2.4.1.1. Esamos situacijos apžvalga	52
2.4.1.2. ES teisės aktų reikalavimai.....	53
2.4.1.3. Galimas problemos sprendimo būdas.....	56
2.4.2. <i>Tiekimo nepertraukiamumo ir paslaugų kokybės reikalavimai.....</i>	57
2.4.2.1. Esamos situacijos apžvalga	57
2.4.2.2. ES teisės aktų reikalavimai.....	58
2.4.3. <i>Tiekimo saugumo užtikrinimas.....</i>	59
2.4.3.1. Esamos situacijos apžvalga	59
2.4.3.2. ES teisės aktų reikalavimai.....	60
2.4.3.3. Galimi naujų procedūrų mechanizmai.....	61
BAIGIAMOSIOS IŠVADOS IR PASIŪLYMAI	66
SANTRAUKA.....	70
RESUME	71
LITERATŪROS SĄRAŠAS.....	72
PRIEDAI	76

IVADAS

Energetikos sektorius pagal teikiamų paslaugų apimtį ir svarbą, darbuotojų skaičių (apie 14 proc. pramonės darbuotojų), taip pat suminę ilgalaikio energetikos įmonių turto vertę (apie 25 proc. viso šalies įmonių turto) bei išlaidų, skiriamų importuojamai pirminei energijai įsigyti, dydį yra vienas iš reikšmingiausių šalyje. Praeityje ilgą laiką pagrindinė energetikos sistemų plėtotės kryptis buvo energijos išteklių gamybos koncentravimas ir jų skirstymo centralizavimas, nes to meto sąlygomis taip jas buvo ekonomiškiau ir lengviau valdyti. Tačiau toks „iš praeities paveldėtas ekstensyvus energetikos sektorius, orientuotas į didelį, bet neefektyvų elektros energijos ir naftos produktų vartojimą bei nemažą eksportą, savo esminėmis savybėmis (efektyvumu, valdymo principais, struktūra ir kt.) jau nebeatitiko dabartinių reikalavimų.“¹ Todėl natūralu, kad praėjusiais metais valstybė pagrindinį dėmesį skyrė Lietuvos energetikos ūkio pertvarkymui, energetikos sektorių reorganizavimui ir privatizavimui bei Europos Sąjungos (toliau - ES) direktyvų įgyvendinimui.

Anksčiau pradėjusių reformas Rytų ir Vidurio Europos šalių patirtis parodė, kad ir atviros rinkos sąlygomis efektyvus ir stabilus energetikos funkcionavimas yra neįmanomas be valstybinės priežiūros ir reguliavimo, todėl būtinos atitinkamos institucinės reformos. Įgyvendindama rinkos principus, liberalizuodama infrastruktūros šakų valdymą Lietuvos Vyriausybė palaiapsniui atsisako jų reguliavimo, perduodama šias funkcijas nepriklausomoms institucijoms. Kainų nustatymo principai bei pačios kainos, įėjimas į rinką (licencijos), konkurencijos skatinimas ir kontrolė, vartotojų gynimas ir kitos funkcijos atiduodamos naujai kuriamoms, Vyriausybei tiesiogiai nepavaldžioms institucijoms. Šie principai išdėstyti įvairiose ES direktyvose, Pasaulio banko ir kitų tarptautinių institucijų rekomendacijose.

Prasidėjus energetikos sektoriaus reformoms iš esmės pasikeitė ir reguliavimo vaidmuo, nes dabar reguliavimu siekiama ne valdyti, o sukurti sąlygas, kurios ne tik skatintų naujų potencialių dalyvių atėjimą į rinką, tačiau ir neleistų rinkoje dominuojančiai valstybinei ar privačiai monopolijai panaudoti rinkos jėgų prieš naujuosius dalyvius. Valstybei tapo gyvybiškai svarbu apginti vartotojus nuo diskriminacijos, užtikrinant bent minimalią energetikos paslaugų kokybę, taip pat reguliuoti elektros energijos, gamtinių dujų, centralizuotai tiekiamos šilumos kainas, planuoti investicijas bei nustatyti energetikos veiklos standartus.

Vienodų reguliavimo principų, procedūrų taikymą bei reguliuojamųjų įmonių lygiateisiškumą galima įgyvendinti tik tuo atveju, kai visas įmones reguliuoja nuo politinių sprendimų nepriklausomas valstybinis reguliuotojas. Lietuvoje toks sprendimas buvo priimtas 1997 m. vasario 10 d., kai Respublikos Prezidento dekretu buvo paskirta nepriklausoma

---

¹ Nacionalinė energetikos strategija // Valstybės žinios. 2002, Nr.99-4397.

reguliuojamo institucija - Valstybinė energetikos išteklių kainų ir energetinės veiklos kontrolės komisija², kurios pavadinimas vėliau buvo pakeistas į Valstybinę kainų ir energetikos kontrolės komisiją (toliau – Komisija).

Iš pradžių Komisijos kompetencija daugiausia apsiribojo tik kainodaros klausimais, tačiau jau 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojęs Gamtinių dujų įstatymas, 2002 m. sausio 1 d. - Elektros energetikos įstatymas įteisino šiuose sektoriuose veikiančių energetikos įmonių licencijavimą, o 2002 m. gegužės 16 d. Seimo priimtame Energetikos įstatyme buvo nustatyti nauji energetikos ūkio reguliavimo principai, įtvirtinantys skatinamąjį ir ES direktyvas atitinkantį energetikos sektoriaus reguliavimą. Šiame įstatyme jau buvo aiškiai apibrėžtas ir įtvirtintas naujas Komisijos, kaip liberalizuotos energetikos rinkos reguliuotojo, vaidmuo. Pagrindinis Komisijos uždavinys – įstatymų nustatyta tvarka prižiūrėti atskirų energetikos sektorių rinkas. Energetikos įmonių licencijavimas (rinkos licencijų išdavimas) bei jų licencijuojamos veiklos kontrolė - tai yra vienas iš naujų Komisijos uždavinių, numatytų minėtuose įstatymuose.

Mokslinio tyrimo temos aktualumas

Pirmąsias licencijas gamtinių dujų sektoriuje Komisija išdavė 2001 metų pabaigoje, tačiau iš esmės gamtinių dujų ir elektros energetikos įmonių licencijavimas prasidėjo 2002 metais. Ir jau patys pirmieji praktinio darbo mėnesiai parodė, kad galiojančių teisės aktų atskirų nuostatų neapibrėžtumai sudaro galimybę skirtingai interpretuoti tuos pačius teisės aktų reikalavimus, o tai trukdo Komisijai greitai ir objektyviai spręsti atsirandančias problemas bei užtikrinti tinkamą ir efektyvią jau licencijuotų įmonių priežiūrą.

Per pastaruosius dvejus metus Komisija, naudodamasi Energetikos įstatymo jai suteikta teise, jau kelis kartus kreipėsi į Ūkio ministeriją, pateikdama konkrečius pasiūlymus, kaip būtų galima tobulinti galiojančius teisės aktus bei spręsti iškilusias problemas ir reikėtų pažymėti, kad į daugumą Komisijos pateiktų pasiūlymų jau buvo atsižvelgta. Tačiau dar yra nemažai klausimų, kurie, atsižvelgiant į anksčiau reformas pradėjusių Rytų ir Vidurio Europos šalių patirtį, yra ne mažiau aktualūs ir turėtų būti sprendžiami artimiausiu metu. Vienas iš opiausių klausimų yra tas, kad šiandien galiojančiose licencijavimo taisyklėse esantys tokie licencijuojamos veiklos kriterijai kaip veiklos efektyvumas, saugumas ir patikimumas yra gana abstraktaus pobūdžio – t.y. konkrečiai neapibrėžti ir nedetalizuoti, o šiuo metu vykstantis energetikos įmonių privatizavimas bei su tuo susijęs valstybės tiesioginio reguliavimo įtakos sumažėjimas gali neigiamai paveikti teikiamų paslaugų kokybę. Be to, analizuojant ES teisės aktų reikalavimus bei kitų užsienio šalių praktiką ir patirtį, paaiškėjo, kad šiuo metu Lietuvoje susiformavusi

---

² Lietuvos Respublikos Prezidento 1997 m. vasario 10 d. dekretas Nr.1203 „Dėl Valstybinės energetikos išteklių kainų ir energetinės veiklos kontrolės komisijos“ // Valstybės žinios. 1997, Nr.14-298.

energetikos įmonių licencijavimo sistema, iš dalies neatitinka ES direktyvose nustatytų konkurencijos principų, o tai, vis labiau liberalizuojant energetikos sektorius ir visiškai atveriant rinkas, mažina ir taip gana ribotas konkurencijos galimybes energetikos ūkyje. Todėl šiame darbe pagrindinis dėmesys ir skiriamas minėtų problemų detalesnei analizei, apibendrinant kitų šalių (Italija, Didžioji Britanija, JAV) jau sukauptą patirtį šioje srityje ir atsižvelgiant į naujų ES energetikos direktyvų reikalavimus energetikos sektoriuje, pateikiami pasiūlymai, kaip būtų galima spręsti (ar pašalinti) šias problemas Lietuvoje.

Energetikos įmonių licencijavimo problematikai nei mokslininkai, nei praktikai Lietuvoje iki šiol neskyrė deramo dėmesio, beveik nėra atlikta jokių mokslinių tyrimų, nagrinėjančių energetikos įmonių licencijavimo reglamentavimo ypatybes, įgyvendinimo problemas ir jų atsiradimo priežastis. Kita vertus, tokia energetikos įmonių licencijavimo sistema vos prieš porą metų Lietuvoje net ir neegzistavo. Todėl šiame darbe nagrinėjamos problemos yra aktualios tiek moksliniu, tiek ir praktiniu požiūriu. Išsami, šiuo metu veikiančios energetikos įmonių licencijavimo sistemos analizė atskleidžia esamas spragas ir trūkumus, o pateiktų pasiūlymų įgyvendinimas leistų pašalinti esančius prieštaravimus ir patobulinti jau esančią sistemą. O tai, savo ruožtu, prisidėtų prie Komisijos darbo gerinimo, kadangi leistų kur kas efektyviau vykdyti licencijuojamų įmonių veiklos kontrolę bei užtikrinti, kad vartotojams būtų teikiamos nustatytos kokybės paslaugos ir tuo pačiu būtų tinkamai įgyvendinti vieni iš pagrindinių valstybės tikslų energetikos sektoriuje, t.y. užtikrinti optimalią valstybės energetikos struktūrą, sudaryti prielaidas efektyviai energetikos veiklai, užtikrinti energijos tiekimo nenutrūkstamumą ir nustatytų kokybės parametrų pastovumą.

Mokslinio tyrimo objektas, dalykas, tikslas, uždaviniai ir metodai

Šis mokslinis tyrimas yra suskirstytas į dvi dalis, iš kurių pirmojoje trumpai apžvelgiama licencijavimo samprata bei energetikos įmonių licencijavimo įteisinimas Lietuvos teisinėje sistemoje, jo atsiradimo pagrindai ir paskirtis, o antrojoje dalyje – detalai nagrinėjama energetikos įmonių licencijavimo sistema bei administracinė teisinių subjektų dalyvavimo šiame procese praktika, leidžianti daryti išvadas apie licencijavimo sistemos privalumus ir trūkumus.

Šio *mokslinio tyrimo objektas yra* energetikos įmonių licencijavimo sistemos ir jos reguliuojamų subjektų santykių reglamentavimas Lietuvos teisinėje sistemoje.

Mokslinio tyrimo dalykas - energetikos įmonių licencijavimo sistemos kaip reguliavimo įrankio tikslingumas, funkcionalumas ir efektyvumas.

Mokslinio tyrimo tikslas – sisteminiu požiūriu iširti ir įvertinti energetikos įmonių licencijavimo sistemos ypatybes atskiruose energetikos sektoriuose ir pasiūlyti galimus jos tobulinimo būdus.

Mokslinio tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti energetikos įmonių licencijavimo sampratą, licencijos sąvokos turinį ir pagrįsti licencijavimo sistemos būtinumą bei funkcionalumą.
2. Atlikti Lietuvos energetikos įmonių licencijavimo sistemos lyginamąją analizę, išryškinti esmines savybes bei sisteminiu požiūriu įvertinti atskirų sektorių privalumus ir trūkumus.
3. Atskleisti pagrindinius energetikos įmonių licencijavimo sistemos trūkumus bei prieštaravimus galiojantiems ES teisės aktų reikalavimams.
4. Pasiūlyti atitinkamus teisės aktų pakeitimus, kurie pašalintų atskleistus trūkumus ir leistų patobulinti esamą energetikos įmonių licencijavimo sistemą.

Mokslinio tyrimo hipotezė:

Dabartinės Lietuvos energetikos įmonių licencijavimo sistemos modelio objektyvus ir subjektyvus neišbaigtumas disfunkciniai veikia energetikos ūkio reguliavimo efektyvumą, o dėl atskirų teisės aktų nuostatų neapibrėžtumo bei atsakingų valstybinių institucijų gausos ir atsakomybės išskaidymo, subjektyvaus vertinimo yra dirbtinai sunkinamas visas energetikos ūkio reguliavimo procesas ir sąlygojamas nepakankamas reguliavimo funkcionalumas.

Moksliniai tyrimo metodai, panaudoti šiame darbe:

Istorinis metodas, kuriuo atskleidžiamos energetikos ūkio reguliavimo atsiradimą nulėmusios priežastys ir pagrindiniai atitinkamų įstatymų istorinės raidos aspektai.

Sisteminės analizės metodas, kurį taikant Lietuvos energetikos įmonių licencijavimo teisiniai pagrindai nagrinėjami kaip Lietuvos teisinės sistemos dalis.

Lyginamosios analizės metodu buvo siekiama išsiaiškinti atskirų energetikos sektorių licencijavimo sistemos teisinius modelius, pagrindinius jų panašumus ir skirtumus.

Analitinis-kritinis metodas naudojamas energetikos įmonių licencijavimo sistemos teisinių pagrindų trūkumams ir spragoms nustatyti, remiantis Komisijos veiklos praktika bei užsienio šalių patirtimi šioje srityje.

1. ENERGETIKOS ĮMONIŲ LICENCIJAVIMO TEISINIAI PAGRINDAI IR PASKIRTIS

1.1. REGULIAVIMO POREIKIAI

1.1.1. Energetikos įmonių reguliavimo samprata

Prieš porą dešimtmečių daugelyje pasaulio valstybių energetikoje vyravo valstybės monopolijos, kurias valdė ir reguliavo tų šalių vyriausybės. Vykdomoji valdžia, kaip viešojo valdymo subjektas, ne tik reguliavo visų energetikos įmonių santykius, bet ir nustatydavo energijos kainas, kontroliavo jų investicijas, darbuotojų skaičių, kurį tikroje konkurencinėje rinkoje reguliuoja (nusistato) pačios įmonės.

Keičiantis nuosavybės santykiams energetikos ūkyje, neišvengiamai keitėsi valstybės vaidmuo ir vykdomosios valdžios funkcijų pobūdis. Daugelyje šalių vyriausybės atsisakė tiesioginių energetikos ūkio valdymo ir reguliavimo funkcijų, kurios buvo ypač svarbios vyraujant valstybinei nuosavybei. Jeigu anksčiau valstybinis valdymas ir reguliavimas kilo iš poreikio vyriausybei tiesiogiai kištis į valdomų energetikos objektų veiklą ir administracinės teisės normomis reguliuoti jų santykius, tai dabar šį poreikį apribojo valdomų objektų savarankiškumas. Todėl dabar vykdomoji valdžia apsiriboja tik energetikos politikos formavimu bei teisiniu ir organizaciniu pagrindu jai įgyvendinti rengimu.

Nors yra susiformavusi nuomonė, kad energetikos įmonių reguliavimas yra daugiau ekonomikos mokslo tema, tačiau ji gali ir turėtų būti nagrinėjama ir teisiniu požiūriu, nes bet koks reguliavimas turi teisinius pagrindus, o ir pats reguliavimas yra daugiau teisinė sąvoka, reiškianti ne ką kita, kaip visuomenės elgesio modeliavimą subjektinėmis teisėmis ir pareigomis. Kaip teigia prof. A. Vaišvila, „šiuo modeliavimu kaip tik ir daromas tiesioginis poveikis žmonių elgesiui, jų santykiams, kreipiant tą elgesį ir visą visuomenės raidą įstatymų leidėjui norimų vertybių linkme.“³

Teisinis reguliavimas – tai „tokia socialinio reguliavimo rūšis arba forma, kai teisinis poveikis žmonių elgesiui yra daromas teisinėmis priemonėmis“.⁴ Teisinis reguliavimas kaip socialinio valdymo instrumentas yra skirtas visuomeniniams santykiams tvarkyti, užtikrinant pozityvų žmonių interesų realizavimą. Jis turi savo veikimo mechanizmą, kurį galima apibrėžti kaip sistemą pagal prigimtį ir funkcijas skirtingų teisinių priemonių, sutvarkytą eiliškumo tvarka,

³ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P.153.

⁴ Ten pat.

siekiant įveikti kliūtis, trukdančias patenkinti žmonių interesus. Yra išskiriami trys teisinio reguliavimo mechanizmo požymiai – tikslas, teisinės tikslo siekimo priemonės ir priemonių rezultatyvumas. Priklausomai nuo siekiamo tikslo ir paskirties jos gali būti griežtos, orientuojamosios ir palaikomosios, turinio atžvilgiu galima išskirti programines (orientuojamąsias ir tikslines), normatyvinio modeliavimo (įstatymines ir poįstatymines) ir sutartines reguliavimo priemones.

Taigi valstybės dalyvavimas vykdant teisinį reguliavimą reiškia, kad „valstybė pirmiausia sukuria teisinio poveikio priemones (teisės normas), įkūnija jose tam tikrą elgesio reglamentavimo tipą (smulkmeniškąjį arba principinį), taip pat sukuria institucijų sistemą vykdyti ir prižiūrėti tą reguliavimą.“⁵ Tačiau toks teisinio reguliavimo apibrėžimas nėra pakankamai išsamus, kadangi neapima reguliuojamų subjektų ir jų teisinio statuso nustatymo. Valstybinį teisinį reguliavimą papildo reguliuojamųjų subjektų savivalda arba savireguliacija, kurios pagrindinė priemonė yra sutartys. Toks subjektų įtraukimas į teisinio reguliavimo mechanizmą puikiai derinasi su šiuolaikine teisės samprata, padedančia įveikti valstybės monopolį, kuriant teisę bei užpildant valstybinio reguliavimo spragas. Subjektų teisinio statuso nustatymas nulemia valstybinio reguliavimo formą (visuotinę, dalinę ar individualią), kuri parodo, kas, kiek ir kaip yra valstybės reguliuojama.

Be teisinio reguliavimo yra išskiriamas ir **ekonominis reguliavimas**, kuris yra traktuojamas kaip administracinio teisinio reguliavimo rūšis arba forma, kai ekonominis poveikis asmenų elgesiui daromas teisinėmis priemonėmis. Ekonominis reguliavimas kaip valstybinio valdymo instrumentas yra skirtas tvarkyti ekonominius ir visuomeninius asmenų santykius.

Taip pat ekonominis reguliavimas gali būti apibrėžiamas ir kaip „procesas, keičiantis konkurenciją, t.y. per kompanijai taikomus reguliavimus imituojamas toks jos elgesys, koks būtų konkurencinėje rinkoje.“⁶ Ekonominis kaip ir teisinis reguliavimas irgi turi reguliavimo mechanizmą, kuris susideda iš kelių etapų – tai ekonominio reguliavimo teisinės bazės parengimas ir įteisinimas (reguliuojamų veiklos sričių, ekonominio reguliavimo principų ir tikslų nustatymas), reguliuojančiųjų ir reguliuojamųjų subjektų nustatymas (valstybės institucijos, atliekančios nepriklausomo ekonominio reguliuotojo funkcijas, įsteigimas ir kompetencijos nustatymas, valstybės reguliuojamųjų energetikos įmonių ir vartotojų teisinio statuso apibrėžimas) bei reguliavimo procedūrų teisinis reglamentavimas.

Ir teisinis, ir ekonominis reguliavimas apima visą kompleksą konstitucinių, administracinių bei civilinių teisinių priemonių ir iš esmės yra labai panašūs. Skiriasi tik jų reguliavimo objektas - teisinis reguliavimas siekia teisinėmis priemonėmis reguliuoti socialinius

---

⁵ Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000. P.166.

⁶ Jankauskas V. Ekonominis komunalinių įmonių reguliavimas. Kaunas: Lietuvos energetikos institutas, 1997.

santykius, o ekonominis reguliavimas siekia tomis pačiomis priemonėmis ekonomiškai reguliuoti energetikos ūkio subjektų santykius bei monopolinę energetinę veiklą, todėl šiuo atveju apima ne tik teisinius, bet ir ekonominius principus. Jeigu ekonomikoje teisinėmis priemonėmis yra reguliuojamas įėjimas ir išėjimas iš rinkos, įmonių statyba, gamybinė įmonių veikla, prekybos operacijos, prekių transportavimas ir saugojimas, įmonės personalo ir finansų valdymas, tai energetikoje paprastai yra reguliuojamos kainos, investicijos, energetinės veiklos kokybės standartai (paslaugų kokybė) ir energetikos įmonių konkurencingumas.⁷ Šiuo atveju yra labai svarbu, kad visoms reguliuojamoms energetikos ūkio įmonėms, nepriklausomai nuo jų teisinio statuso ir nuosavybės formos, būtų nustatomi ir taikomi vienodi reguliavimo principai ir procedūros. Vienodų reguliavimo principų, procedūrų taikymą bei reguliuojamųjų įmonių lygiateisiškumą galima įgyvendinti tik tuo atveju, kai visas reguliuojamąsias įmones reguliuoja nuo politinių sprendimų nepriklausomas valstybinis reguliuotojas.

Atliekant energetikos reguliavimą kaip ir administracinėje teisėje čia vyrauja imperatyvusis reguliavimo metodas. Jo esmę sudaro įpareigojamieji ir draudžiamieji paliepipimai, todėl reguliuojamiesiems subjektams neleidžiami jokie elgesio nukrypimai nuo nustatytų teisiųjų imperatyvų (pvz., nuo Veiklos energetikos sektoriuje licencijavimo taisyklių).

Tačiau pastaruoju metu atliekant energetikos reguliavimą yra taikomas ir dispozityvusis reguliavimo metodas, kurio turinį sudaro leidžiamieji ir draudžiamieji paliepipimai. Šis reguliavimo metodas yra šiuolaikiškesnis, nes nustato tik pagrindines elgesio kryptis, bendras elgesio ribas ir palieka reguliuojamiems subjektams teisę pasirinkti atitinkamą elgesio variantą (pvz., sudarant energijos pirkimo-pardavimo sutartis).

Energetikos įmonių reguliavimui svarbiausios yra normatyvinio modeliavimo priemonės, kuriose esantys imperatyvai nustato reguliuojamų objektų veiklą. Imperatyvusis metodas gali būti išreiškiamas įstatyminėmis, poįstatyminėmis ir individualiomis arba taikomosiomis priemonėmis. Tai - įstatymai (bendrieji ir šakiniai), nuostatai (bendrieji ir specialieji), nutarimai, metodikos, taisyklės, tvarkos, kvotos, leidimai, licencijos, normos ir normatyvai, techniniai reikalavimai, standartai, sutartys. Pagal tai, kokiomis normatyvinio modeliavimo priemonėmis yra reguliuojama, gali būti skiriami įstatyminio, poįstatyminio, sutartinio reguliavimo lygmenys. Įstatymai paprastai nustato bendras ekonominio reguliavimo normas, kurios taikomos visiems ar daugeliui reguliuojamų subjektų, poįstatyminiai norminiai teisės aktai skirti konkretesniems reguliavimo dalykams reglamentuoti, o poįstatyminiais taikomojo pobūdžio (individualiaisiais) teisės aktais yra nustatomos konkrečių energetikos įmonių teikiamų paslaugų kainos, sprendžiami ginčai ir t.t.

---

⁷ Jankauskas V. Ekonominis komunalinių įmonių reguliavimas. Kaunas: Lietuvos energetikos institutas, 1997. P.8.

Apibendrinant galima teigti, kad valstybės dalyvavimas atliekant tiek teisinį, tiek ekonominį reguliavimą reiškia, kad valstybė pirmiausia sukuria teisinio poveikio priemones (teisės normas), įkūnija jose tam tikrą elgesio reglamentavimo tipą (smulkmeniškąjį arba principinį), sukuria institucijų sistemą vykdyti, prižiūrėti ir kontroliuoti tą reguliavimą, nustato subjektų teisinę padėtį bei įteisina atitinkamas savireguliacijos priemones (sandorius), kurios užpildo valstybinio reguliavimo spragas.

1.1.2. Esamos situacijos apžvalga

Energetika apima tarpusavyje susijusius energetikos sektorius (elektros energetikos, gamtinių dujų, centralizuoto šilumos, naftos, anglių ir vietinio kuro bei atsinaujinančių energijos išteklių), kuriuos sudaro visuma įmonių ir įrenginių, skirtų įvairių energijos išteklių gavybai, gamybai, transformavimui, perdavimui, skirstymui ir vartojimui.

Visas energetikos sektorius pagal teikiamų paslaugų apimtį ir svarbą, darbuotojų skaičių (apie 14 proc. pramonės darbuotojų), taip pat suminę ilgalaikio energetikos įmonių turto vertę (apie 25 proc. viso šalies įmonių turto) bei išlaidų, skiriamų importuojamai pirminei energijai įsigyti, dydį yra vienas iš reikšmingiausių šalyje. Praeityje ilgą laiką pagrindinė energetikos sistemų plėtotės kryptis buvo energijos išteklių gamybos koncentravimas ir jų skirstymo centralizavimas, nes to meto sąlygomis taip jas buvo ekonomiškiau ir lengviau valdyti. Tačiau toks „iš praeities paveldėtas ekstensyvus energetikos sektorius, orientuotas į didelį, bet neefektyvų elektros energijos ir naftos produktų vartojimą bei nemažą eksportą, savo esminėmis savybėmis (efektyvumu, valdymo principais, struktūra ir kt.) jau nebeatitiko dabartinių reikalavimų.“⁸ Todėl natūralu, kad praėjusiais metais Vyriausybė pagrindinį dėmesį skyrė Lietuvos energetikos ūkio pertvarkymui, energetikos sektorių reorganizavimui ir privatizavimui bei Europos Sąjungos (toliau - ES) direktyvų įgyvendinimui.

Taigi istoriškai taip susiklostė, kad Lietuva paveldėjo energetikos ūkį, sudarytą iš valstybinių monopolinių įmonių, parduodančių energiją ar energetikos išteklius vartotojams. Veikiant natūralioms monopolijoms ir nesant rinkos sąlygų, valstybinis energetikos ūkio reguliavimas tapo neišvengiamu dalyku, kadangi valstybei tapo gyvybiškai svarbu apginti vartotojus nuo diskriminacijos, užtikrinant bent minimalią energetikos paslaugų kokybę, taip pat reguliuoti elektros energijos, gamtinių dujų, centralizuotai tiekiamos šilumos kainas, planuoti investicijas bei nustatyti energetinės veiklos standartus.

Prasidėjus energetikos sektoriaus reformoms iš esmės pasikeitė ir reguliavimo vaidmuo, nes dabar reguliavimu buvo siekiama ne valdyti, o sukurti sąlygas, kurios ne tik skatintų naujų

---

⁸ Nacionalinė energetikos strategija // Valstybės žinios. 2002, Nr.99-4397.

potencialių dalyvių atėjimą į rinką, tačiau ir neleistų rinkoje dominuojančiai valstybinei ar privačiai monopolijai panaudoti rinkos jėgų prieš naujuosius dalyvius. Anksčiau pradėjusių reformas Rytų ir Vidurio Europos šalių patirtis parodė, kad ir atviros rinkos sąlygomis efektyvus ir stabilus energetikos funkcionavimas neįmanomas be valstybinės priežiūros ir reguliavimo, todėl būtinos atitinkamos institucinės reformos.

Įgyvendindama rinkos principus, liberalizuodama infrastruktūros šakų valdymą Lietuvos Respublikos Vyriausybė palaiapsniui atsisako jų reguliavimo, perduodama šias funkcijas nepriklausomoms institucijoms. Kainų nustatymo principai ir pačios kainos, įėjimas į rinką (licencijos), konkurencijos skatinimas ir kontrolė, vartotojų gynimas ir kitos funkcijos atiduodamos naujai kuriamoms, Vyriausybei tiesiogiai nepavaldžioms institucijoms. Šie principai išdėstyti įvairiose Europos Komisijos direktyvose, Pasaulio banko ir kitų tarptautinių institucijų rekomendacijose. Vienodų reguliavimo principų, procedūrų taikymą bei reguliuojamųjų įmonių lygiateisiškumą galima įgyvendinti tik tuo atveju, kai visas reguliuojamas įmones reguliuoja nuo politinių sprendimų nepriklausomas valstybinis reguliuotojas. Lietuvoje toks sprendimas buvo priimtas 1997 m. vasario 10 d., kai Respublikos Prezidento dekretu buvo paskirta nepriklausoma reguliavimo institucija - Valstybinė energetikos išteklių kainų ir energetinės veiklos kontrolės komisija⁹, kurios pavadinimas vėliau buvo pakeistas į Valstybinę kainų ir energetikos kontrolės komisiją¹⁰ (toliau – Komisija).

2000 metais Seimas priėmė Elektros energetikos ir Gamtinių dujų įstatymus, jau atitinkančius tuo metu galiojusią ES direktyvų reikalavimus liberalizuoti energetikos rinką. Abu įstatymai numatė palaiapsniui, pradedant stambiaisiais, atverti atitinkamas rinkas visiems vartotojams. Elektros energetikos įstatymas nustatė, kad elektrą galima pirkti, sudarant tiesiogines dvišales sutartis su gamintojais arba aukcionuose, jos kaina nebus reguliuojama, išskyrus tuos atvejus, jei kuris gamintojas užims daugiau nei ketvirtadalį visos rinkos. Už tinklų paslaugas turi būti nustatyti ir viešai skelbiami visiems vienodi tarifai. Gamtinių dujų įstatyme taip pat buvo suformuluoti panašūs principai.

Elektros energetikos sektoriuje visoms pagrindinėms veikloms (perdavimui, paskirstymui, tiekimui, taip rinkos operatoriui) buvo nustatytos licencijos, o naujų elektrinių statybai – leidimai. Taip siekiama kontroliuoti visuomenei svarbių paslaugų tiekėjų veiklą, aplinkosaugos, teikiamų paslaugų kokybės ir kitų reikalavimų įgyvendinimą.

---

⁹ Lietuvos Respublikos Prezidento 1997 m. vasario 10 d. dekretas Nr.1203 „Dėl Valstybinės energetikos išteklių kainų ir energetinės veiklos kontrolės komisijos“ // Valstybės žinios. 1997, Nr.14-298.

¹⁰ Lietuvos Respublikos Prezidento 1999 m. gegužės 12 d. dekretas Nr.436 „Dėl Valstybinės energetikos išteklių kainų ir energetinės veiklos kontrolės komisijos pavadinimo pakeitimo“ // Valstybės žinios. 1999, Nr.43-1364.

Gamtinių dujų sektoriuje taip pat buvo įvestas licencijavimas (licencijos reikalingos gamtinių dujų perdavimui, paskirstymui, laikymui ir tiekimui reguliuojamiems vartotojams) bei taikoma analogiška skatinanti kainodara.

Abiejuose sektoriuose kylančius ginčus dėl pasinaudojimo vamzdynais ar tinklais sprendžia Komisija. Ji gali skirti baudas už veiklą be licencijos ar joje nurodytų reikalavimų nesilaikymą, už pažeidžiant nustatytą tvarką apskaičiuotų tarifų ir įkainių taikymą vartotojams, už nepagrįstą atsisakymą leisti trečiosioms šalims pasinaudoti vamzdynais ar tinklais ir pan.

Šilumos ūkio sektoriuje - situacija kuri laiką buvo truputį kitokia. Nuo 1997 m. pagal AB „Lietuvos energija“ reorganizavimo įstatymą visas centralizuotos šilumos ūkis buvo atskirtas nuo šios monopolijos, padalintas į 6 regionines įmones ir perduotas savivaldybėms.¹¹ Tačiau viso šilumos ūkio reguliavimas ilgą laiką buvo atliekamas remiantis tik poįstatyminiais norminiais teisės aktais. Ir tik po ilgų diskusijų bei ginčų, tik 2003 m. pavasarį, pagaliau buvo priimtas Šilumos ūkio įstatymas, kuris pirmą kartą gana detaliai reglamentavo šilumos ūkio valstybinį valdymą, šilumos ūkio subjektų veiklą, jų santykius su šilumos vartotojais, tarpusavio ryšius ir atsakomybę bei įteisino centralizuotai tiekiamos **šilumos rinkos licencijavimą**. Nepaisant įstatyme esančių trūkumų, reikėtų pažymėti, kad šis palyginti neseniai priimtas įstatymas įteisino daug pozityvių nuostatų, o būtent racionalią konkurenciją, palankesnę kainodarą, didesnę liberalizaciją (pasirinkimo teisė vartotojams – gali rinktis: šilumos ir karšto vandens priežiūros įmonę, karšto vandens tiekėją, šilumos paskirstymo name apskaičiavimo būdą, ar atsisakyti kai kurių paslaugų ir už jas nemokėti) taip pat šiame įstatyme daug aiškiau reglamentuota valstybės ir savivaldos institucijų veikla ir kompetencija, reguliuojant šilumos ūkio sektorių. Todėl galima sakyti, kad šis įstatymas tapo pagrindu skaidriai, techniškai ir ekonomiškai šilumos ūkio plėtrai.

Taigi šiuo metu galiojantis Energetikos įstatymas bei atitinkami šakiniai energetikos įstatymai įteisino keturis pagrindinius būdus sukurti konkurencines energetikos rinkos sąlygas. Tai buvo didžiųjų energetikos monopolinių įmonių restruktūrizavimas, energetikos rinkų sukūrimas ir atvėrimas (liberalizavimas) bei vienodų konkurencinių sąlygų visiems energetikos rinkos dalyviams – energetikos įmonėms ir vartotojams – nustatymas, taip pat ir privalomas energetikos įmonių licencijavimas.¹²

1.1.3. ES teisės aktų reikalavimai

Kaip jau buvo minėta, **licencija** – tai dokumentas, nustatantis reguliuojamos energetikos įmonės veiklos teritoriją, ekonominės veiklos parametrus, sąlygas ir kriterijus. Objektivi ir

¹¹ Specialios paskirties akcinės bendrovės „Lietuvos energija“ reorganizavimo bei šilumos ūkio ir jo valdymo perdavimo savivaldybėms įstatymas // Valstybės žinios. 1997, Nr.33-814.

¹² Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr.56-2224; 2003, Nr.69-3118. 12, 13 str.

nediskriminacinė licencijavimo procedūra užtikrina įmonių ir investuotojų pasitikėjimą, tuo pačiu leidžia geriau apginti vartotojų teises, nors ši nuostata vertinama ypač priešaringai.

Daugelyje Rytų ir Vidurio Europos šalių yra naudojami ne tik *techniniai*, bet ir *rinkos leidimai - licencijos*. Pastarosios padeda išspręsti daugelį problemų, susijusių su energetikos įmonių konkurencingumu – tai ekonomiškai nepagrįstų objektų statyba, esant šalia veikiančioms objektams, dujotiekių tiesimas ir pasiūlymai gyventojų būstą šildyti dujomis ten, kur yra nutiesti centralizuotai tiekiamos šilumos vamzdynai, savavališkas šilumos tiekimo nutraukimas ir pan. Ekonominiu požiūriu licencijavimas yra pagrindinis įrankis valstybės politikai įgyvendinti strateginėse energetikos ūkio šakose, kuriose negalima konkurencija, todėl licencijos yra vienas iš svarbiausių nepriklausomo energetikos reguliuotojo reguliavimo instrumentų, leidžiančių ne tik geriau prižiūrėti energetikos įmonių veiklą, bet efektyviau reguliuoti naujų energetikos objektų, elektros ir dujų tinklų statybą ir plėtrą visos šalies mastu.

Licencijavimo reikalauja ir Europos Sąjungos direktyvos dėl energetikos rinkos liberalizavimo. Dar 1996 m. gruodžio 19 d. Europos Parlamento ir Tarybos priimtoje Direktyvoje 96/92/EB „Dėl elektros energijos vidaus rinkos bendrųjų taisyklių“, taip pat ir 1998 m. birželio 22 d. priimtoje Direktyvoje 98/30/EB „Dėl gamtinių dujų vidaus rinkos bendrųjų taisyklių“ buvo akcentuota, kad konkurencinės elektros energijos bei gamtinių dujų rinkos sukūrimas yra svarbus žingsnis formuojant bendrą Europos Bendrijos vidaus energetikos rinką. Taip pat šiose direktyvose buvo suformuluoti ir pagrindiniai siektini tikslai, iš kurių svarbiausi – didinti perdavimo ir paskirstymo efektyvumą, taip pat padidinti ir tiekimo saugumą, gerinti aplinkos apsaugą bei užtikrinti visos Europos ekonomikos didesnę konkurencingumą. Direktyva 96/92/EB nustatė bendras elektros energijos perdavimo ir paskirstymo taisykles, susijusias su elektros energetikos sektoriaus struktūra ir veikimu, patekimu į rinką, kriterijais ir tvarka, taikoma kvietimams dalyvauti viešuosiuose konkursuose, **leidimų** (licencijų) išdavimo tvarka ir sistemų eksploatavimo reikalavimais, o Direktyva 98/30/EB nustatė bendras gamtinių dujų perdavimo, paskirstymo, tiekimo ir saugojimo taisykles bei taisykles, susijusias su gamtinių dujų, tarp jų suskystintų gamtinių dujų (SGD), sektoriaus struktūra ir veikimu, patekimu į rinką, sistemų veikimu, ir kriterijus bei tvarką, taikytinus **leidimų** (licencijų) perduoti, paskirstyti, tiekti ir saugoti gamtines dujas išdavimui.

2003 m. birželio 26 d. Europos Parlamentas ir Europos Sąjungos Taryba priėmė naujas ES energetikos direktyvas (2003 m. birželio 26 d. Direktyva 2003/54/EB „Dėl elektros energijos vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, panaikinanti direktyvą 96/92/EB“ bei Direktyva 2003/55/EB „Dėl gamtinių dujų vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, panaikinanti direktyvą 98/30/EB“), kuriose buvo apibendrinta senųjų direktyvų taikymo patirtis bei nauda, kurią gali teikti energijos vidaus rinka, atsižvelgiant į efektyvumo padidėjimą, kainos sumažinimą, aukštesnius aptarnavimo

standartus ir padidintą konkurencingumą. Vadovaujantis naujų ES energetikos direktyvų reikalavimais jau nuo 2007 m. elektros energijos ir gamtinių dujų tiekimas turėtų būti visiškai liberalizuotas. Šių reikalavimų įgyvendinimas reiškia, kad įteisinus laisvą konkurenciją energijos tiekimo veikloje, bet kokios išimtinės teisės į rinką, taip pat ir laikotarpio prasme, bus vertinamos kaip neteisėtos ir turės būti panaikintos. Tačiau kitoms energetikos veikloms dėl tam tikros jų specifikos, naujosios energetikos direktyvos nustato įpareigojimus, kad teisė vykdyti atitinkamą veiklą yra suteikiama išduodant atitinkamus leidimus (licencijas) ir yra suteikiama ribotam laikotarpiui. Iš esmės tai liečia tiek elektros energijos, tiek ir gamtinių dujų perdavimo bei skirstymo tinklų valdymą. Elektros energetikos sektoriaus naujoji Direktyva 2003/54/EB nustato, kad *„valstybės narės paskiria vieną ar kelis perdavimo sistemos operatorius, arba reikalauja, kad tai padarytų įmonės, kurioms priklauso perdavimo sistemos laikotarpiui, kurį valstybės narės nustato atsižvelgdamos į veiksmingumą ir ekonominę pusiausvyrą.“*¹³ Tos pačios Direktyvos 13 straipsnyje suformuluoti analogiški reikalavimai ir dėl elektros energijos skirstymo sistemų valdymo. Atitinkamai Gamtinių dujų naujoji Direktyva 2003/55/EB nustato beveik analogiškas nuostatas, liečiančias gamtinių dujų perdavimo, skirstymo, saugojimo ir skystinimo SGD sistemų operatorius, o būtent tai, kad *„valstybės narės paskiria vieną ar kelis perdavimo sistemos operatorius, arba reikalauja, kad tai padarytų gamtinių dujų įmonės, kurioms priklauso perdavimo, laikymo ar skystinimo SGD įrenginiai laikotarpiui, kurį valstybės narės nustato atsižvelgdamos į veiksmingumą ir ekonominę pusiausvyrą.“*¹⁴

Reikėtų atkreipti dėmesį, kad naujose ES energetikos direktyvose yra numatyti ir kur kas griežtesni reikalavimai dėl licencijuojamų veiklų atskyrimo principų ir sąlygų, todėl, atsižvelgiant į šiuos reikalavimus, Lietuvos atskirų energetikos sektorių įstatymuose artimiausiu metu turės būti suformuluotos analogiškos nuostatos, įteisinančios numatytus pakeitimus. Šie naujų ES energetikos direktyvų reikalavimai turėjo būti įgyvendinti iki 2004 m. liepos 1 d.

Lietuvos energetikos integracija į Europos Sąjungą buvo ir yra vienas iš svarbiausių artimiausios ateities strateginių tikslų, todėl dabar, Lietuvai tapus ES nare, jau artimiausiu metu Lietuvos energetikos sektorių reguliuojantys teisiniai dokumentai turės būti visiškai priderinti prie ES direktyvų ir reikalavimų, įskaitant techninį, aplinkosaugos, efektyvumo, ekonomikos, valdymo, reguliavimo, nuosavybės formų aspektus.

---

¹³ Directive 2003/54/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market in electricity and repealing Directive 96/92/EC // 15-07-2003, Official Journal of the European Union L176/37-55. Art. 8, 13.

¹⁴ Directive 2003/55/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 98/30/EC //15-07-2003, Official Journal of the European Union L176/57-78. Art. 7, 11.

1.2. LICENCIJAVIMO ĮTEISINIMO PAGRINDAI

1.2.1. Licencijavimą reglamentuojantys teisės aktai

2001 m. liepos 1 d. įsigaliojęs naujas Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (toliau – Civilinis kodeksas) suformulavo pagrindinius ūkinės-komercinės veiklos licencijavimo principus, nustatė sąlygas licencijai gauti bei pagrindinius reikalavimus licencijuojamos veiklos taisyklėms.

Civilinis kodeksas numato, kad „įstatymų nustatytais atvejais juridiniai asmenys gali imtis tam tikros rūšies veiklos tik gavę įstatymų nustatyta tvarka išduotą licenciją.“¹⁵ Atskirų ūkinės-komercinės veiklos sričių licencijavimą reglamentuoja atitinkami įstatymai ir Vyriausybės nutarimai. Licencijavimo tvarką nustato Vyriausybės patvirtintos licencijavimo taisyklės ir atitinkamų ministerijų įsakymai. Vyriausybės pavedimu licencijas išduoda, licencijuojamos komercinės-ūkinės veiklos sąlygų laikymosi priežiūrą atlieka bei licencijų galiojimą sustabdo ir panaikina Vyriausybės įgalios institucijos – ministerijos, departamentai, įvairios tarnybos, inspekcijos ir t.t.

Tačiau jau lyg ir sukūrus licencijavimo sistemos principus ir taisykles, dėl vis dar gana dažnai pasitaikančių reglamentavimo neapibrėžtumų, įvairiai ir plačiai interpretuojamų Civiliniame kodekse nustatytų licencijavimo taisyklių turinio bei daugybės atsakingų valstybinių institucijų ir joms suteikiamų plačių įgaliojimų, licencijavimas vis tiek liko viena iš verslo reguliavimo sričių, sukuriančių korupcijos ir piktnaudžiavimo tarnyba prielaidas. Ir tik 2004 m. kovo 15 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė, įgyvendindama Lietuvos Respublikos nacionalinės kovos su korupcija programos, patvirtintos Lietuvos Respublikos Seimo 2002 m. sausio 17 d. nutarimu Nr. IX-711 (Valstybės žinios. 2002, Nr.10-355), įgyvendinimo priemonių plano I skyriaus antrojo skirsnio 1.5 priemonę, patvirtino Ūkinės komercinės veiklos licencijavimo metodinius nurodymus, kurie nustatė bendruosius ūkinės komercinės veiklos licencijavimo principus, jų įgyvendinimą ir reikalavimus, kurių laikantis licencijuojama ūkinė komercinė veikla ir kuriais vadovaujantis rengiami projektai įstatymų, reglamentuojančių tam tikros rūšies ūkinės komercinės veiklos licencijavimą, ir licencijavimo taisyklės.¹⁶

Šiuose metodiniuose nurodymuose yra gana konkrečiai apibrėžta, kad licencijuojama tik tų rūšių ūkinė-komercinė veikla, kurios licencijavimas nustatytas Lietuvos Respublikos įstatymuose ar Europos Sąjungos reglamentuose, taip pat, kad įvedant vienos ar kitos veiklos licencijavimą, turi būti aiškiai ir tiksliai nurodyti bei pagrįsti licencijavimo tikslai ir kad būtų

¹⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr.74-2262. 2.77 str. 1 d.

¹⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 15 d. nutarimas Nr.274 „Dėl ūkinės komercinės veiklos licencijavimo metodinių nurodymų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 41-1333.

įmanoma nustatyti, ar ūkinės komercinės veiklos licencijavimas – tinkamiausia ir būtina priemonė šiems tikslams pasiekti.

1.2.2. Energetikos įmonių licencijavimo samprata

Nors iš esmės energetikos įmonių licencijavimo principai ir sutampa su Lietuvos Respublikos Vyriausybės Ūkinės komercinės veiklos licencijavimo metodiniuose nurodymuose nustatytais bendraisiais licencijavimo principais kaip antai „tikslingumas, nešališkumas, skaidrumas, visuotinumumas (nediskriminavimas), racionalumas, efektyvumas, funkcijų atskyrimas, proporcingumas ir viešumas“¹⁷ tačiau, mūsų nuomone, šie metodiniai nurodymai energetikos sektoriuje gali būti taikomi tik iš dalies, nes čia susiduriama su natūraliomis monopolijomis, o tai atitinkamai pakoreguoja licencijavimo tikslus bei kriterijus. Įvedant licencijavimą energetikos sektoriuje siekiama ne tik kontroliuoti monopolinių paslaugų teikimą užsiimančių įmonių veiklą, bet ir užtikrinti saugų, patikimą ir efektyvų energijos tiekimą vartotojams, veiklos viešumą, sąžiningą konkurenciją, santykių su vartotojais aiškumą, konkretizuoti įmonių bei reguliuojančios institucijos santykius, paskatinti investuotojų pasitikėjimą. Siekiant šių tikslų, yra labai svarbu nustatyti tam tikras, visoms įmonėms vienodas veiklos sąlygas bei užtikrinti tų sąlygų laikymąsi.

Vadovaudamiesi Civilinio kodekso 2.78-2.79 straipsniuose suformuluotais pagrindiniais licencijavimo principais ir reikalavimais, galime teigti, kad **licencija** – tai yra dokumentas, išduotas jame nurodytam licencijos turėtojui įstatyme nustatyta ūkinei komercinei veiklai vykdyti pagal šios veiklos reikalavimus. Taigi bendrąja prasme licencija yra suprantama kaip leidimas, dokumentas, suteikiantis teisę užsiimti atitinkama veikla, laikantis atitinkamų, specifinių tik tai veiklai reikalavimų.

Tuo tarpu energetikoje **licencija** traktuojama ne tik kaip dokumentas, suteikiantis teisę licencijos turėtojui jame nustatytais sąlygomis vykdyti licencijuojamą veiklą, bet ir suteikiantis išimtinę teisę veiklai apibrėžtoje teritorijoje. Kadangi energetikos sektorius pasižymi dideliais kaštais ir sudėtinga infrastruktūra, todėl, siekiant užtikrinti efektyvų energetikos infrastruktūros panaudojimą bei plėtojimą (visiškai akivaizdu, kad būtų neracionalu greta tiesti dvi elektros energijos perdavimo linijas, ar toje pačioje teritorijoje pradėti lygiagrečiai plėtoti dvi gamtinių dujų skirstymo sistemas) yra įvedamas apribojimas, kad licencijoje nurodytoje teritorijoje gali veikti tik viena energetikos įmonė, užsiimanti licencijoje nurodyta veikla.

---

¹⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 15 d. nutarimas Nr.274 „Dėl ūkinės komercinės veiklos licencijavimo metodinių nurodymų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 41-1333. II str. 5 p.

Civilinis kodeksas taip pat nustato, kad visos licencijos turi būti išduodamos neterminuotam laikui, jei yra įvykdytos licencijavimo taisyklėse nustatytos sąlygos. „Atsisakymas išduoti licenciją negali būti grindžiamas veiklos netikslingumu ir turi būti motyvuotas.“¹⁸ Vadovaujantis šiuo Civilinio kodekso straipsniu, tokie reikalavimai buvo įtvirtinti ir atskirų energetikos sektorių veiklą reglamentuojančių įstatymų straipsniuose, nustatančiuose pagrindinius licencijuojamų veiklų kriterijus. Tačiau, kaip pamatysime vėliau, dėl energetikos sektoriaus specifikos neterminuotos licencijos išdavimas energetikos įmonei yra ydingas.

Energetikos įmonei išduodant atitinkamą licenciją, yra apibrėžiama licencijuojamos veiklos teritorija, kurioje įmonei suteikiama išskirtinė teisė vykdyti licencijuojama veiklą – teikti atitinkamas paslaugas visiems tos teritorijos vartotojams ir nustatomas licencijos galiojimo terminas. Taip yra dėl to, kad skirtingai nuo paprastų ūkinės-komercinės veiklos sričių strateginėse energetikos ūkio šakose vyrauja natūralios monopolijos ir beveik nelieka sąlygų konkurencijai, todėl čia licencijos sąvoka įgauna truputį kitokią prasmę. Galima sakyti, kad išduodamas ne paprastas leidimas ūkinei-komercinei veiklai, bet išduodamas išskirtinis leidimas įmonei vykdyti licencijuojamą veiklą atitinkamoje teritorijoje, t.y. įmonei išduodama **rinkos licencija** apibrėžtoje teritorijoje.

Taigi energetikoje **licencija yra suprantama kaip dokumentas, suteikiantis teisę licencijos turėtojui vykdyti licencijuojamą veiklą jame nustatytomis išimtinėmis sąlygomis**. Tačiau reikėtų pažymėti ir kitą aspektą, kad energetikos įmonei išduodama licencija ne tik suteikia teisę, bet nustato ir prievolę vykdyti licencijuojamą veiklą tos licencijos apibrėžtoje teritorijoje, t.y. licencijos turėtojas yra įpareigojamas teikti nustatytas paslaugas visiems to pageidaujantiems vartotojams. O tai savo ruožtu sąlygoja tai, kad tokiai įmonei gali ir turi būti taikomi ir atitinkamai griežtesni reikalavimai. Kadangi tokia licencijuota įmonė yra išskirtinis ir vienintelis licencijoje apibrėžtos teritorijos (rinkos) tiekėjas, yra labai svarbu užtikrinti, kad būtų efektyviai tenkinami tos rinkos poreikiai, tai yra, kad visi vartotojai gautų patikimas ir nustatytos kokybės paslaugas. O būtent tai ir yra vieni iš svarbiausių licencijavimo tikslų, kurie keliami liberalizuotoje energetikos rinkoje.

Apibendrinant galima būtų suformuluoti dar tikslesnį licencijos apibrėžimą, teigiantį, kad **licencija – tai dokumentas, nustatantis reguliuojamos energetikos įmonės veiklos teritoriją, ekonominės veiklos parametrus, sąlygas ir kriterijus**.

---

¹⁸ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr.74-2262. 2.79 str. 2-3 d.

1.2.3. Energetikos įmonių licencijavimo įteisinimas

Pagrindiniai licencijavimo tikslai - sudaryti teisinis prielaidas, užtikrinančias saugų, patikimą ir efektyvų atitinkamos paslaugos teikimą vartotojams, nustatyti skaidrias ir ekonomiškai pagrįstas valstybės reguliuojamų paslaugų (gamtinių dujų, elektros energijos ar šilumos perdavimo, paskirstymo, laikymo, tiekimo reguliuojamiems vartotojams) kainas, užtikrinti veiklos viešumą, konkretizuoti licencijuotų įmonių bei reguliuojančios institucijos santykius. Kai monopolinių paslaugų (gamtinių dujų, elektros energijos ar šilumos tiekimo) teikėjas yra valstybės valdoma įmonė, šiuos tikslus galima pasiekti ir kitais administraciniais metodais, tačiau privatizuojant įmones, siekiant užtikrinti paslaugų teikimą minimaliomis sąnaudomis, vartotojų interesų apsaugą, sąžiningą konkurenciją, taip pat paskatinti investuotojų pasitikėjimą, būtina nustatyti tam tikras visoms įmonėms vienodas veiklos sąlygas, naudojimosi perdavimo ar paskirstymo sistema taisykles, aiškius kainodaros principus bei užtikrinti visų minėtųjų taisyklių ar sąlygų laikymąsi. Objektyvi ir nediskriminacinė licencijavimo procedūra užtikrina įmonių ir investuotojų pasitikėjimą, tuo pačiu leidžia geriau apginti vartotojų teises, nors ši nuostata vertinama ypač priešaringai. Monopolinių paslaugų teikimo licencijavimo reikalauja ir Europos Sąjungos direktyvos dėl energetikos rinkos liberalizavimo. Ekonominiu požiūriu licencijavimas yra pagrindinis įrankis valstybės politikai įgyvendinti strateginėse energetikos ūkio šakose, kuriose negalima konkurencija, todėl licencijos yra vienas iš svarbiausių nepriklausomo energetikos reguliuotojo reguliavimo instrumentų, leidžiančių ne tik geriau prižiūrėti energetikos įmonių veiklą, užtikrinti atitinkamą, nustatytą teikiamų paslaugų lygį, bet ir efektyviai prižiūrėti atskirų energetikos sektorių rinkas.

Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas nustato, kad „*energetikos veikla be licencijos, leidimo ar atestato, jeigu jie yra nustatyti, draudžiama*“.¹⁹ Konkrečias veiklos rūšis, kuriomis verstis energetikos įmonės privalo gauti licencijas, taip pat nustato šis ir kiti įstatymai, tai yra atskirų energetikos sektorių licencijuojamos veiklos reglamentuojamos atitinkamų šakinių energetikos įstatymų. Lietuvos energetikos įmonėms licencijas išduoda Komisija, remdamasi Vyriausybės patvirtintomis atitinkamos energetikos veiklos licencijavimo taisyklėmis bei atsižvelgdama į konkrečios įmonės ekonominę būklę. Pagal įstatymus licencijos yra būtinos ***gamtinėms dujoms, elektros energijai ir šilumai perduoti, skirstyti ir tiekti***. Jeigu veikla neįtraukta į licencijuojamų veiklų sąrašą, ja verstis išduodamas leidimas, kurį suteikia Ūkio ministerija arba Valstybinė energetikos inspekcija.

¹⁹ Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr.56-2224; 2003, Nr.69-3118. 16 str. 2 d.

Konstitucijos 46 straipsnio 3 dalyje nustatyta, jog „valstybė reguliuoja ūkinę veiklą taip, kad ji tarnautų bendrai tautos gerovei.“²⁰ Aiškinant Konstitucijos 46 straipsnio 3 dalies turinį atkreiptinas dėmesys į tai, kad asmens ūkinės veiklos laisvė nėra absoliuti. Valstybė reguliuoja ūkinę veiklą, derindama asmens ir visuomenės interesus. Reguluodama ūkinę veiklą valstybė negali pažeisti sąžiningos konkurencijos, ūkio subjektų lygiateisiškumo, kitų Konstitucijoje įtvirtintų principų. Pažymėtina, kad Konstitucijos 46 straipsnio 3 dalis yra susijusi su šio straipsnio 2 dalimi, kurioje nustatyta, jog valstybė remia visuomenei naudingas ūkines pastangas ir iniciatyvą. Reguluodama ūkinę veiklą, valstybė negali nustatyti tokio teisinio reguliavimo, kuriuo ūkio subjektams būtų sudarytos nepalankios, nevienodos ūkininkavimo sąlygos, varžoma iniciatyva, nesudaromos galimybės jai reikštis. Konstitucijos 46 straipsnio 4 dalies nuostata, kad įstatymas saugo sąžiningos konkurencijos laisvę, *inter alia* reiškia įpareigojimą įstatymų leidėjui įstatymais nustatyti tokį teisinį reguliavimą, kad nebūtų monopolizuojama gamyba ir rinka, kad būtų užtikrinta sąžiningos konkurencijos laisvė bei numatyti priemonės ir būdai jai apsaugoti. Be to, ši nuostata reiškia, kad ir kitų valstybės bei savivaldos institucijų teisės aktais negalima pažeisti minėtų konstitucinių principų. Sistemaiškai aiškinant Konstitucijos 46 straipsnio 1, 3 ir 4 dalių nuostatas, pažymėtina, kad valstybė, reguliuodama ūkinę veiklą, turi užtikrinti ir privataus asmens (šios veiklos subjekto), ir visuomenės interesus. Šiose Konstitucijos nuostatose yra įtvirtintas principas, nustatantis ūkinės veiklos reguliavimo tikslus ir ribas. Taigi galima teigti, kad įstatymiškas energetikos ūkio reguliavimo (licencijavimo) įteisinimas neprieštarauja Konstitucijai.

---

²⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr.33-1014. 46 str. 3 d.

2. ENERGETIKOS ĮMONIŲ LICENCIJAVIMO SISTEMOS ANALIZĖ

2.1. SUBJEKTAI

2.1.1. Reguliuojančios institucijos

Lietuvoje po nepriklausomybės atkūrimo kurį laiką energetikos įmonių veiklą reguliavo pati Vyriausybė. O 1997 m. vasario 10 d. Respublikos Prezidento dekretu buvo paskirta nepriklausoma institucija - Valstybinė energetikos išteklių kainų ir energetinės veiklos kontrolės komisija, kurios pavadinimas vėliau buvo pakeistas į Valstybinę kainų ir energetikos kontrolės komisiją. Teoriškai ši Komisija ir turėtų būti vienintelis energetikos įmonių reguliuotojas, tačiau praktiškai, reguliuojant Lietuvos energetikos įmones, dalyvauja ir jų priežiūrą pagal savo kompetenciją vykdo nemažai valstybės institucijų, tačiau dėl vietos stokos jų funkcijų, teisių ir pareigų čia smulkiai nenagrinėsime, o apsiribosime tik glaustu kiekvienos institucijos kompetencijos apibūdinimu (*žr. 1 priedą*).

Lietuvos Respublikos Seimo (toliau – Seimo) kompetenciją apibrėžia Lietuvos Respublikos Konstitucija, nustatanti vieną iš pagrindinių Seimo funkcijų - įstatymų leidybą.²¹ Per atitinkamų energetikos įstatymų leidybą Seimas formuoja valstybės energetikos ūkio reguliavimo politiką. Be to, tvirtindamas Nacionalinę energetikos strategiją, Seimas atlieka ir strateginio energetikos sektoriaus planavimo funkciją, o priimdamas energetikos ūkio šakų valdymo, reguliavimo ir kontroliavimo valstybės institucijų metines ataskaitas bei prižiūrėdamas jų veiklą, Seimas vykdo šių institucijų parlamentinę kontrolę.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė (toliau – Vyriausybė), vykdydama valstybinį energetikos valdymą, **kuria ir įgyvendina valstybės politiką energetikos srityje** - teikia Seimui tvirtinti Nacionalinę energetikos strategiją ir tvirtina jos įgyvendinimo planą bei programas, įveda ekstremalią energetikos padėtį, nustato vartotojų aprūpinimo energija ir (ar) energijos išteklių tvarką esant ekstremaliai energetikos padėčiai. Vyriausybė ar jos įgaliotos institucijos, vykdydamos valstybinį energetikos valdymą, priima sprendimus dėl valstybės sieną kertančių energetikos objektų statybos, tvirtina **energetikos veiklos licencijavimo taisykles**, nustato nefasuočių naftos produktų prekybos licencijavimo tvarką, nustato energijos ir energijos išteklių tiekimo, eksporto bei importo tvarką, nustato energetikos veiklos rūšių, kurioms reikalingas leidimas, sąrašą, leidimų išdavimo taisykles ir sąlygas, nustato energijos apskaitos, matavimo priemonių įrengimo ir eksploatavimo tvarką, įstatymų nustatytais atvejais turi teisę įmonėms, kurios verčiasi energetikos veikla, priskirti viešuosius interesus atitinkančius įpareigojimus,

²¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr.33-1014. 67 str. 2 d.

nustato elektros energijos, pagamintos naudojant atsinaujinančiuosius energijos išteklius ir termofikacinėse jėgainėse, supirkimo tvarką, tvirtina reguliuojamiesiems vartotojams ir fiziniams asmenims energijos perdavimo, skirstymo ir tiekimo sutarčių privalomas standartines sąlygas, tvirtina energetikos objektų, elektros tiekimo linijų ir vamzdynų apsaugos taisykles.²²

Ūkio ministerija įgyvendina valstybės politiką ir plėtoja tarptautinį bendradarbiavimą energetikos srityje, rengia ir tvirtina teisės aktus, reglamentuojančius tiekimo saugumo, energetikos objektų ir įrenginių įrengimo, eksploatavimo, techninės saugos, efektyvaus naudojimo bei kitus techninius klausimus, taip pat rengia, peržiūri Nacionalinės energetikos strategijos projektą ir teikia jį Vyriausybei, rengia Strategijos įgyvendinimo planą ir programas, koordinuoja jų įgyvendinimą, tvirtina energijos ir energijos išteklių perdavimo, skirstymo, tiekimo ir vartojimo taisykles, nustato energijos išteklių atsargų sudarymo, tvarkymo, kaupimo ir naudojimo tvarką, šalyje vartojamos energijos kokybės reikalavimus, vartotojų, gamintojų energetikos tinklų, įrenginių, sistemų prijungimo prie veikiančių energetikos įmonių objektų tvarką ir sąlygas.²³

Valstybinės energetikos inspekcijos (toliau – VEI) kompetencija išduoti, sustabdyti, panaikinti leidimus energetikos veiklai ir kontroliuoti, ar laikomasi šiuose leidimuose nurodytos veiklos sąlygų, kaip laikomasi nustatytų energijos kokybės reikalavimų, **kontroliuoti energetikos objektų ir įrenginių techninę saugą, eksploatavimą**, energijos gamybos, perdavimo, paskirstymo ir tiekimo patikimumą bei vartojimo efektyvumą, tirti energetikos objektų, įrenginių avarijas, dalyvauti tiriant nelaimingus atsitikimus darbe ir buityje, susijusius su energijos vartojimu. Be to, VEI **išankstine skundų nagrinėjimo ne teisme tvarka** „nagrinėja skundus dėl energetikos objektų, įrenginių ir apskaitos priemonių gedimų, eksploatavimo, energijos kokybės reikalavimų, energijos apskaitos ir mokėjimo už suvartotą energiją pažeidimų, avarių, energijos tiekimo nutraukimo, sustabdymo ar ribojimo.“²⁴

Valstybinė atominės energetikos saugos inspekcija (toliau – VATESI) **atlieka branduolinės energetikos saugos**, radiacinės apsaugos ir branduolinių medžiagų apskaitos ir kontrolės valstybinį reguliavimą. Pagrindiniai branduolinės energijos naudojimą reglamentuojantys teisės aktai yra Branduolinės energijos įstatymas, Atominės elektrinės ar branduolinio reaktoriaus statybos įstatymas, Radioaktyviųjų atliekų tvarkymo įstatymas ir Radiacinės saugos įstatymas, kuriais vadovaudamasi VATESI nustato branduolinės saugos normas ir kontroliuoja, kad jų būtų laikomasi branduolinės energetikos objektuose, taiko

²² Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr.56-2224; 2003, Nr.69-3118. 5 str.

²³ Ten pat, 6 str.

²⁴ Ten pat, 18 str. ir 26 str. 2d.

atitinkamas poveikio priemonės, o grubiai pažeidus normatyvinius reikalavimus ar siekiant išvengti branduolinės avarijos, turi teisę sustabdyti atominę elektrinę arba nutraukti jos veiklą.²⁵

Aplinkos ministerija dalyvauja nustatant valstybinės svarbos energetikos objektų statybos planavimo tvarką ir sąlygas, vykdamas statybos valstybinę priežiūrą, be to, dalyvauja rengiant atsinaujinančiųjų energijos išteklių programas, kurios turi skatinti vietinių bei atsinaujinančių energijos išteklių vartojimą. Į jos kompetenciją įeina ir klausimai, susiję su aplinkos apsauga, poveikio aplinkai stebėjimų organizavimu ir vykdymu energetikos veiklos padidintos taršos zonose, iš jų ir branduolinės taršos. Taip pat Aplinkos ministerija nustato „išmetamų į aplinką teršalų normas ir kontroliuoja jų laikymąsi, nustato teršalų apskaitos ir leidimų juos išmesti į aplinką išdavimo tvarką, nustatytą tvarka išduoda šiuos leidimus.“²⁶ Taip ji įgyvendina vieną iš energetikos veiklos reguliavimo tikslų – neigiamo energetikos veiklos poveikio aplinkai mažinimą.

Savivaldybių kompetenciją, reguliuojant energetiką apibrėžia Vietos savivaldos ir Energetikos įstatymai. Savivaldybės savo teritorijose **reguliuoja vartotojų aprūpinimą tiekiamu šiluma, išduoda šilumos tiekimo licencijas**, organizuoja visuomenės poreikiams naudojamų teritorijų apšvietimą, pagal Vyriausybės patvirtintą nomenklatūrą išduoda mažmeninės prekybos nefasuotais naftos produktais licencijas ir Ūkio ministerijos patvirtinta tvarka leidimus suskystintųjų naftos dujų prekybai, taip pat įvedus ekstremalią energetikos padėtį, įgyvendina Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos patvirtintą vartotojų aprūpinimo energija ir energijos išteklių planą bei dalyvauja rengiant švietėjiškas visuomenės informavimo priemones, padedančias efektyviai vartoti energiją ir energijos išteklius.²⁷

Valstybinės kainų ir energetikos Komisijos (toliau – Komisijos) **pagrindinis uždavinys – įstatymų nustatyta tvarka prižiūrėti atskirų energetikos sektorių rinkas.**

Komisija tvirtina valstybės reguliuojamų kainų nustatymo metodikas; nustato valstybės reguliuojamų kainų viršutinės ribas, kontroliuoja valstybės reguliuojamų kainų ir tarifų taikymą; tvirtina energetikos objektų (tinklų, sistemų, įrenginių) prijungimo įkainius; turi teisę vienašališkai nustatyti valstybės reguliuojamas kainas, jeigu energetikos įmonės nesilaiko šių kainų nustatymo reikalavimų; nustatydama valstybės reguliuojamas kainas, įvertina investicijų atsipirkimo ir veiklos išlaidų pagrįstumą; tvirtina elektros energijos, pagamintos naudojant atsinaujinančiuosius energijos išteklius, supirkimo kainą; **išduoda, sustabdo, panaikina energijos perdavimo, skirstymo, laikymo, tiekimo licencijas bei kontroliuoja energetikos įmonių licencijuojamą veiklą**, įvertindama įstatymo nustatyta tvarka pateiktas metines

²⁵ Lietuvos Respublikos branduolinės energijos įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr.119-2771. 12 str., 14 str. 2 d.

²⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. rugsėjo 22 d. nutarimas Nr.1138 „Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 1998, Nr.84-2353; 2002, Nr.20-766. 6. 9 p.

²⁷ Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas //Valstybės žinios. 2002, Nr.56-2224; 2003, Nr.69-3118. 8 str.

licencijuojamos veiklos sąnaudų audito išvadas. Komisija taip pat turi teisę teikti siūlymus dėl energetikos įmonių licencijuojamos veiklos Vyriausybei, Ūkio ministerijai bei savivaldybėms. Siekiant įgyvendinti konkurencijos energetikos ūkyje principus bei prižiūrint pačią energetikos rinką, Komisijai suteikta teisė „įpareigoti energetikos įmones sudaryti sutartis dėl energijos perdavimo, skirstymo ar tiekimo, kai energetikos įmonės nepagrįstai atsisako trečiajai šaliai suteikti paslaugas ar tiekti vartotojams energiją“²⁸ ir taip užtikrinti esamų bei būsimų rinkos dalyvių lygiateisiškumą.

Be to, Komisija *išankstine skundų nagrinėjimo ne teisme tvarka* nagrinėja skundus dėl energetikos įmonių veiklos ar neveikimo tiekiant, skirstant, perduodant, laikant energiją, dėl teisės joms pasinaudoti tinklais ir sistemomis nesuteikimo, dėl prisijungimo, energijos tiekimo šrautų balansavimo, kainų ir tarifų taikymo.²⁹

Reikėtų atkreipti dėmesį, kad VEI ir Komisija, gindamos vartotojus, faktiškai atlieka *kvaziteismų* funkcijas, nes šios institucijos ne tik turi teisę surašyti pažeidimų protokolus pagal atitinkamus Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso straipsnius, bet ir nagrinėja administracinių teisės pažeidimų bylas, skiria administracines nuobaudas.

Daugelyje Vakarų valstybių (ypač JAV) *kvaziteismų* veikla turi galias tradicijas, o Lietuvoje tokios kvaziteisminės institucijos pradėjo veikti palyginti neseniai ir jau susilaukė gana prieštaringų vertinimų. Viešojo administravimo požiūriu tokia energijos vartotojų gynimo tvarka, kuri nustato teisingumo vykdymą, iš dalies neatitinka valstybės valdžių – vykdomosios ir teisminės – padalijimo principo, nes pagal Konstituciją „teisingumą Lietuvos Respublikoje vykdo tik teismai“³⁰. Tačiau iš esmės tokia institucija yra tik „*panaši į teismą, tačiau netapati teismui, kitaip sakant, kvaziteismas yra „tarsi“ teismas... ( )... svarbiausia ypatybė, kvaziteismą daranti panašia į teismą yra ta, kad kvaziteismas, kaip nešališkas arbitras, nagrinėja administracinius ginčus, gina žmogaus teises ir atlieka administracijos veiksmų teisėtumo kontrolę. Tačiau kvaziteismas nėra teisminės valdžios dalis, nors funkcinio požiūriu ir padeda jam įgyvendinti teisingumą.*“³¹ Kaip teigia dr. B. Pranevičienė, „*kvaziteismų veikla užtikrina kvalifikuotą neteisminę administracinių ginčų nagrinėjimo galimybę ir pasiteisinančią administracijos veiksmų teisėtumo išorinę kontrolę, bet tuo pačiu neatima iš asmens teisės kreiptis į teismą dėl atsiradusio jo teisių pažeidimo.*“³² Todėl teisiniu požiūriu tokie kvaziteismai yra vertinami kaip potencialiai efektyvios institucijos, kurios nagrinėdamos administracinius

²⁸ Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr.56-2224; 2003, Nr.69-3118. 17 str. 11 d.

²⁹ Ten pat, 26 str. 3d.

³⁰ Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr.33-1014. 109 str. 1 d.

³¹ Pranevičienė B. Kvaziteismai administracijos veiksmų teisėtumo kontrolės ir administracinių ginčų nagrinėjimo sistemoje: daktaro dis.sant.: soc. mokslai: teisė (01 S) // LTU.- V., 2002. P.17.

³² Ten pat.

ginčus, gali sėkmingai kontroliuoti administracijos veiksmus ir efektyviai ginti žmogaus teises nuo neteisėtų administracijos veiksmų.

Šiuos teiginius galime puikiai pagrįsti ir kelių pastarųjų metų praktine Komisijos veikla, pavyzdžiui vienas iš paskutinių šilumos vartotojų skundų, kurį visai neseniai Komisija nagrinėjo *išankstine skundų nagrinėjimo ne teisme tvarka*. 2004 m. spalio 8 d. gavusi vartotojo skundą, Komisija vos per du mėnesius ištyrė visas aplinkybes ir jau 2004 m. gruodžio 21 d. buvo priimtas atitinkamas sprendimas.³³

Įvertinant tai, kad minėtų ginčų nagrinėjimas teismine tvarka paprastai trunka keletą metų, Komisijos administracinė teisinė veikla, atliekant *kvaziteismo* funkcijas, yra gerokai efektyvesnė laiko, specialistų kompetencijos, padarytos žalos nustatymo, tinkamų ir efektyvių poveikio priemonių pažeidėjams taikymo požiūriu lyginant su teismų praktika.

2.1.2. Reguluojamos energetikos įmonės

Administracinės teisės subjektų grupei, įvardijamai kaip įmonės ir įstaigos, priskiriami juridiniai asmenys, turintys teisę savo vardu dalyvauti administraciniuose teisiniuose santykiuose. Atskirų rūšių įmonių steigimas, jų teisinis statusas, veikla, likvidavimas ir reorganizavimas reglamentuojamas Civilinio kodekso ir atitinkamais įstatymais (Įmonių, Akcinių bendrovių, Komercinių bankų, Valstybės ir Savivaldybės įmonių, Viešųjų įstaigų, Biudžetinių įstaigų, Sveikatos priežiūros įstaigų ir kt. įstatymai).

Įmonių ir įstaigų administracinį teisinį statusą sudaro jų teisnumas – galėjimas turėti ir įgyti administracines teises ir pareigas. Specifinius įmonių ir įstaigų administracinio teisinio statuso pagrindus reglamentuoja konkrečios įmonių ir įstaigų rūšies steigimo ir veiklos tvarką nustatantis įstatymas bei atitinkamos srities veiklos, kuria užsiima įstaiga, įstatymas.

Lietuvos energetikos ūkio sistemą sudaro atskiros įmonės, kurias pagal nuosavybės formą galima suskirstyti į valstybės, savivaldybių ir privačias energetikos įmones, t.y. specialiosios paskirties ar paprastas akcines ir uždarąsias akcines bendroves.

Ekonominiu požiūriu yra labai svarbu, kad visoms licencijuojamoms energetikos ūkio įmonėms, nepriklausomai nuo jų teisinio statuso ir nuosavybės formos, būtų nustatomi ir taikomi vienodi reguliavimo principai ir procedūros. Pagal šiuo metu galiojančius įstatymus visas energetikos ūkio įmones, nepriklausomai nuo įmonių valdymo ir nuosavybės formos, pagal

---

³³ Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2004 m. gruodžio 24 d. nutarimas Nr. O3-139 „Dėl R. Pliokštienės skundo“ // <http://www.regula.lt/index.php?438253477> ; prisijungimo laikas: 2004-12-27.

visoms bendrus reguliavimo principus reguliuoja vienas nepriklausomas valstybinis reguliuotojas – Komisija.

Taigi teisiniu požiūriu dabartinę energetikos įmonių teisinę padėtį ekonominio reguliavimo atžvilgiu reikia vertinti kaip vienodą ir lygiateisę, nes visas reguliuojamasias energetikos įmones reguliuoja viena valstybinio reguliuotojo funkcijas atliekanti valstybės institucija.

2.1.3. Vartotojai

Energijos ar energijos išteklių vartotojas – tai „*juridinis ar fizinis asmuo, perkantis energiją*“.³⁴ Energetikos įstatymas neskirsto vartotojų į atskiras grupes ar kategorijas pagal tai, ar jie turi fizinio, ar juridinio asmens statusą, todėl teisiniu požiūriu visi energetikos išteklių vartotojai turėtų būti lygūs.

Tačiau reikėtų atkreipti dėmesį, kad Lietuvos elektros energetikos ir gamtinių dujų sektoriuose, įsigaliojus naujiems šakiniams įstatymams, atsirado dvi iš esmės naujos vartotojų grupės - *valstybės reguliuojamieji* ir *laisvieji vartotojai*, kuriems įstatymas nustato skirtingas teises ir pareigas, taigi ir įteisina skirtingą teisinę jų padėtį.³⁵ Valstybės reguliuojamieji vartotojai negali pasirinkti energetikos išteklių tiekėjo ar pagal sutartis pirkti energiją tiesiai iš gamintojo, tuo tarpu laisvieji vartotojai gali patys pasirinkti tiekėją arba pirkti energiją tiesiai iš gamintojo ir susitarti dėl kainos. Iki šiol laisvojo vartotojo statusą suteikdavo Komisija, vadovaudamasi atitinkamais įstatymais pagal suvartojamą energijos kiekį. Tačiau reikia pažymėti, kad 2003 m. birželio 26 d. priimtos naujos ES energetikos direktyvos nustatė konkrečius reikalavimus dėl rinkos atvėrimo laipsnio, t.y. buvo nustatyta, kad jau nuo 2004 m. liepos 1 d. visi vartotojai, išskyrus buitinius, įgyja laisvojo vartotojo statusą, o nuo 2007 m. liepos 1 d. visi vartotojai taps „laisvi“ tiek elektros energetikos, tiek gamtinių dujų sektoriuose, t.y. įgis teisę laisvai pasirinkti energijos tiekėją. Elektros energetikos sektoriuje šias nuostatas įteisino naujas Elektros energetikos įstatymas, kuris buvo priimtas 2004 m. liepos 1 d., tuo tarpu naujo Gamtinių dujų įstatymo projektas vis dar yra svarstomas Seime.

Pagal šiuo metu galiojantį Energetikos įstatymą jau ne tik energijos tiekėjų ir vartotojų, bet ir energetikos įmonių tarpusavio santykiai yra grindžiami sutartimis. Todėl be minėtų normatyvinių reguliavimo priemonių įstatymas įteisina ir **sutartines**. Tai energijos *pirkimo-pardavimo, tiekimo, perdavimo ir skirstymo sutartys*. Visos jos ir pagal Lietuvos Respublikos

³⁴ Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr.56-2224; 2003, Nr.69-3118. 26 str.

³⁵ Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2743; 2000, Nr.113-3618; 2001, Nr.56-1980; 2002, Nr.62-2495. 2 str.

civilinio kodekso, ir pagal Energetikos įstatymo nuostatas yra traktuojamos kaip viešosios sutartys. Įstatyme nustatyta, kad energija gali būti tiekama, perduodama, skirstoma ir vartojama tik sudarius atitinkamą sutartį pagal privalomas standartines sąlygas.³⁶

Pagal sutarties sudarymo paskirtį energijos pirkimo-pardavimo sutartys sąlygiškai gali būti skiriamos į **komercines** ir **vartojimo**. Komercinės energijos pirkimo-pardavimo sutartys dažniausiai sudaromos tarp energetikos įmonių, kai perkama energija naudojama verslui, o vartojimo sutartys yra tokios, kurių viena šalis yra vartotojas – „fizinis asmuo, kuris energiją perka asmeniniams, savo šeimos ar namų ūkio poreikiams.“³⁷

Sutartinės priemonės yra taip pat naudojamos ir energijos ar energijos išteklių tranzitui. Tranzitas vykdomas „pagal energijos ar energijos išteklių siuntėjo, gavėjo ir perdavimo energetikos objektus valdančių energetikos įmonių sudarytas sutartis, vadovaujantis Energetikos chartijos sutarties nuostatomis bei atsižvelgiant į esamų perdavimo objektų pajėgumą ir prioritetinį šalies poreikių tenkinimą.“³⁸ Perdavimo objektus valdančios energetikos įmonės privalo pateikti Komisijai ir Ūkio ministerijai informaciją apie kiekvieną tranzito pareikalavimą, sudarytas **tranzito sutartis** ir atsisakymus jas sudaryti. Atsisakymas sudaryti tranzito sutartį turi būti tinkamai motyvuotas.

2.2. LICENCIJUOJAMOS VEIKLOS RŪŠYS

Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas nustato, kad „energetikos veikla be licencijos, leidimo ar atestato, jeigu jie yra nustatyti, draudžiama“.³⁹ Konkrečias veiklos rūšis, kuriomis verstis energetikos įmonės privalo gauti licencijas, taip pat nustato šis ir kiti šakiniai energetikos įstatymai (*žiūrėti 2 priedą*).

2.2.1. Gamtinių dujų sektorius

Gamtinių dujų sektoriuje licencijuojamų veiklų reglamentavimo ir reguliavimo teisinius pagrindus, atsižvelgiant į Europos Sąjungos teisės reikalavimus, nustato **Energetikos ir Gamtinių dujų įstatymai**, juos detalizuoja poįstatyminiai norminiai teisės aktai. Gamtinių dujų

³⁶ Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr.56-2224; 2003, Nr.69-3118. 12 str. 6 d.

³⁷ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr.74-2262. 6.383 str. 4 d.

³⁸ Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas //Valstybės žinios. 2002, Nr.56-2224; 2003, Nr.69-3118. 24 str. 1,2 d.

³⁹ Ten pat, 16 str. 2 d.

įstatymo 5 straipsnis nustato, kad gamtinių dujų sektoriuje dujų įmonės privalo turėti licenciją šioms veikloms:

- 1) perdavimui;
- 2) paskirstymui;
- 3) laikymui;
- 4) tiekimui.⁴⁰

Tačiau naujos redakcijos Gamtinių dujų įstatymo projekte, kurio priėmimas įstrigo Seime, papildomai numatyta, kad bus licencijuojama ir dar viena – gamtinių dujų skystinimo veikla. Taip pat šio įstatymo projekte numatyta, kad tiekimo veiklai gali būti nustatomos nepriklausomo ir paskirtojo tiekimo licencijų rūšys. Licencija paskirtajam tiekimui suteikiama konkurso būdu ar Komisijos sprendimu. Komisija turi teisę tiekimo įmonei, turinčiai tiekimo licenciją, priskirti vykdyti paskirtąjį tiekimą.⁴¹ Iš esmės visi šie pasikeitimai taip pat yra susiję su naujos ES gamtinių dujų direktyvos įsigaliojimu.

2.2.2. Elektros energetikos sektorius

Elektros energetikos sektoriuje licencijuojamas veiklas reglamentuoja Elektros energetikos įstatymas, kuris nustato, kad yra licencijuojamos šios veiklos rūšys:

- 1) elektros energijos rinkos operatoriaus;
- 2) elektros energijos perdavimo;
- 3) elektros energijos skirstymo;
- 4) elektros energijos visuomeninio tiekimo;
- 5) elektros energijos nepriklausomo tiekimo.⁴²

Licencijas visoms veikloms išduoda Komisija. Jeigu veikla neįtraukta į licencijuojamų veiklų sąrašą, ja verstis išduodamas leidimas. Sąrašą veiklų, kurioms reikalingas leidimas, nustato Vyriausybė. Nauji elektros energijos gamintojai į rinką patenka, gavę atitinkamą Ūkio ministerijos leidimą, nes plėsti esamus elektros energijos gamybos pajėgumus ar kurti naujus galima tik gavus leidimą.

---

⁴⁰ Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2743; 2000, Nr.113-3618; 2001, Nr.56-1980; 2002, Nr.62-2495. 5 str. 1 d.

⁴¹ Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymo pakeitimo įstatymo projektas // <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=246336&Condition2=> ; prisijungimo laikas: 2004-12-27., 10 str. 2-4 d.

⁴² Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 107-3964. 10 str. 1 d.

2.2.3. Šilumos ūkio sektorius

Šilumos ūkio sektoriuje susiklostė truputį kitokia situacija. Nors čia, analogiškai kaip ir gamtinių dujų ar elektros energetikos sektoriuose, taip pat yra išskiriami šilumos gamybos, perdavimo, skirstymo ir tiekimo ciklai, tačiau šilumos ūkio valstybinį valdymą, šilumos ūkio subjektų veiklą, jų santykius su šilumos vartotojais, tarpusavio ryšius ir atsakomybę reglamentuojantis Šilumos ūkio įstatymas numato, kad tik šilumos tiekėjas privalo turėti šilumos tiekimo licenciją.⁴³

Tačiau, kaip parodė pastarųjų metų praktika, nepriklausomas šilumos gamintojas, tiekiantis šilumą ne šilumos tiekėjui, o vartotojams, taip pat privalėtų turėti licenciją, kadangi užsiima visiškai analogiška veikla, t.y. šilumos tiekimu. O esant dabartinei situacijai, atskiros įmonės, kurios vykdo iš esmės tą pačią – „šilumos tiekimą“ veiklą, atsiduria diskriminuojančioje padėtyje, nes tai pačiai veiklai yra taikomi skirtingi reikalavimai, tuo pačiu atskiriems vartotojams ar jų grupėms nėra užtikrinamas patikimas šilumos tiekimas. Kadangi Šilumos tiekimo licencijavimo taisyklės⁴⁴ licencijuotam šilumos tiekėjui nustato atitinkamus reikalavimus veiklos saugumui ir patikimumui, (pavyzdžiui, licencijuota šilumos tiekimo įmonė, norėdama nutraukti šilumos tiekimo veiklą, turi apie tai ne vėliau kaip prieš 12 mėn. informuoti licenciją išdavusią instituciją) veiklos kokybei ir efektyvumui, o nepriklausomo šilumos gamintojo įsipareigojimai vartotojams nustatomi tik dvišalėmis sutartimis. Todėl manome, kad ir nepriklausomi šilumos gamintojai, kurie tiekia šilumą vartotojams, privalėtų turėti šilumos tiekimo licenciją. Ir nors Šilumos ūkio įstatyme suformuluota „nepriklausomo gamintojo sąvoka“ suponuoja tokios licencijos išdavimo galimybę, tačiau Šilumos tiekimo licencijavimo taisyklės praktiškai „užkerta“ kelią tokios licencijos išdavimui. Todėl, manome, kad ateityje šis prieštaravimas turėtų būti pašalintas.

Be to, lyginant su elektros energetikos ir gamtinių dujų sektoriais, šilumos ūkyje yra numatyta decentralizuota įmonių licencijavimo tvarka. Šilumos tiekėjui, tiekiančiam ne mažiau kaip 5 GWh šilumos per metus, šilumos tiekimo licenciją išduoda Komisija, o mažiau šilumos tiekiančiam tiekėjui – savivaldybė. Tokia šilumos tiekėjų licencijavimo tvarka sukelia daug neaiškumų, be to, ji iš karto nustato nevienodą teisinę padėtį smulkiesiems ir stambiesiems šilumos tiekėjams, todėl jos nereikėtų laikyti pažangia.

⁴³ Lietuvos Respublikos šilumos ūkio įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr.51-2254. 28 str. 1 d.

⁴⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. liepos 25 d. nutarimu Nr. 982 „Dėl teisės aktų, būtinų Lietuvos Respublikos šilumos ūkio įstatymui įgyvendinti, patvirtinimo“ patvirtintos Šilumos tiekimo licencijavimo taisyklės // Valstybės žinios. 2003, Nr. 75-3481.

2.3. LICENCIJUOJAMŲ VEIKLŲ REGLAMENTAVIMAS

Kaip jau buvo minėta, veiklas, kurios yra licencijuojamos atskiruose energetikos sektoriuose, nustato atitinkami šakiniai energetikos įstatymai. Kiekvienam energetikos sektoriui Vyriausybė tvirtina atskiras licencijavimo taisykles, kurios detalai reglamentuoja atitinkamo energetikos sektoriaus įstatyme nustatytų licencijuojamų veiklų reikalavimus bei privalomas sąlygas:

1) *gamtinių dujų sektoriuje* - Gamtinių dujų perdavimo, paskirstymo, laikymo ir tiekimo licencijavimo taisykles;⁴⁵

2) *elektros energetikos sektoriuje* – Veiklos elektros energetikos sektoriuje licencijavimo taisykles;⁴⁶

3) *šilumos ūkio sektoriuje* – Šilumos tiekimo licencijavimo taisykles.⁴⁷

Šios taisyklės (toliau – Licencijavimo taisyklės) yra pagrindinis teisės aktas, reglamentuojantis licencijų išdavimo, jų galiojimo sustabdymo bei panaikinimo tvarką ir sąlygas; nustatantis reguliuojančios institucijos teises ir pareigas, taip pat licencijuotų energetikos įmonių teises bei pareigas ir atitinkamoms licencijuojamoms veikloms privalomas sąlygas. Todėl siekiant pateikti energetikos įmonių licencijavimo sistemos analizę ir atskleisti šiuo metu dar esančias reglamentavimo spragas (trūkumus), sisteminiu požiūriu yra tikslinga detaliau panagrinėti ir palyginti tarpusavyje kiekvieno energetikos sektoriaus taisyklių nuostatas.

Visus licencijavimo taisyklėse nustatytus reikalavimus galima būtų suskirstyti į tokias pagrindines grupes:

- 1) bendrosios nuostatos ir licencijų rūšys;
- 2) licencijas išduodančios institucijos įgaliojimai;
- 3) licencijų išdavimo sąlygos ir reikalavimai;
- 4) atsisakymo išduoti licenciją sąlygos;
- 5) licencijuojamos veiklos sąlygos;
- 6) atsakomybė už licencijuojamos veiklos pažeidimus.

Toliau išsamiau apžvelgsime šių reikalavimų reglamentavimo ypatumus bei pateiksime pasiūlymus atskirų reikalavimų ir procedūrų patobulinimui.

⁴⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. birželio 19 d. nutarimas Nr.743 „Dėl Gamtinių dujų perdavimo, paskirstymo, laikymo ir tiekimo licencijavimo taisyklių patvirtinimo. // Valstybės žinios. 2001, Nr.53-1878; 2003 Nr.71-3222.

⁴⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. gruodžio 5 d. nutarimas Nr.1474 „Dėl teisės aktų, būtinų Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymui įgyvendinti, patvirtinimo. // Valstybės žinios. 2001, Nr. 104-3713; 2003, Nr. 48-2121

⁴⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. liepos 25 d. nutarimas Nr. 982 Dėl teisės aktų, būtinų Lietuvos Respublikos šilumos ūkio įstatymui įgyvendinti, patvirtinimo. // Valstybės žinios. 2003, Nr. 75-3481.

2.3.1. Bendrosios nuostatos ir licencijų rūšys

Gamtinių dujų sektorius

Šioje dalyje suformuluotos bendrosios nuostatos, apibūdinančios taisyklių paskirtį, pateikiami naujų sąvokų apibrėžimai ir išvardinamos gamtinių dujų sektoriuje nustatytų - išduodamų licencijų rūšys: 1) perduoti dujas; 2) paskirstyti dujas; 3) laikyti dujas; 4) tiekti dujas.

Taip pat atkartojamas Gamtinių dujų įstatyme suformuluotas reikalavimas, kad licencijos perduoti, paskirstyti, laikyti, tiekti dujas išduodamos įmonėms, kurių įstatinis kapitalas – vienas milijonas ar daugiau litų.

Verstis kiekvienos rūšies veikla yra išduodama atskira licencija (*žiūrėti 2 priedą*).

Elektros energetikos sektorius

Veiklos elektros energetikos sektoriuje licencijavimo taisyklių bendrosios nuostatos formuluojamos beveik analogišku būdu ir taip pat išvardijama, kokios licencijos yra išduodamos elektros energetikos sektoriuje: 1) elektros energijos perdavimo; 2) elektros energijos skirstymo; 3) visuomeninio elektros energijos tiekėjo; 4) nepriklausomo elektros energijos tiekėjo; 5) rinkos operatoriaus (*žiūrėti 2 priedą*).

Šilumos ūkio sektorius

Šilumos ūkio sektoriaus Licencijavimo taisyklėse taip pat suformuluotos labai panašios nuostatos. Vienintelė papildoma sąlyga ta, kad skirtingai nei gamtinių dujų ir elektros energetikos sektoriuose, šilumos tiekimo įmonėms, priklausomai nuo nuosavybės formos, įvedami atitinkami įstatinio kapitalo dydžio apribojimai. Šilumos tiekimo licencijavimo taisyklių 4 punktas nustato, kad „įmonė, kuri šiuo metu šilumos perdavimo tinklus valdo ne nuosavybės ar patikėjimo teise, gali gauti licenciją, jeigu jos įstatinis kapitalas – ne mažesnis kaip 5 procentai jai pagal sudarytą nuomos sutartį perduoto turto vertės. Licenciją gavusi įmonė privalo per kiekvienus paskesnius metus didinti savo įstatinį kapitalą ne mažiau kaip 5 procentais, kol jos įstatinis kapitalas sudarys ne mažiau kaip 15 procentų jai pagal sudarytą nuomos sutartį perduoto turto vertės.“⁴⁸

Taip pat nurodoma, kad naujos šilumos tiekimo įmonės, kurios šilumos perdavimo tinklus pradės valdyti ne nuosavybės ar patikėjimo teise vėliau, t.y. jau išgaliojus šioms Licencijavimo taisyklėms, galės gauti licenciją tik tokiu atveju, jeigu tos įmonės įstatinis

⁴⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. liepos 25 d. nutarimu Nr. 982 „Dėl teisės aktų, būtinų Lietuvos Respublikos šilumos ūkio įstatymui įgyvendinti, patvirtinimo“ patvirtintos Šilumos tiekimo licencijavimo taisyklės // Valstybės žinios. 2003, Nr. 75-3481. 4 punkto 2 d.

kapitalas – bus ne mažesnis kaip 15 procentų jai pagal sudaromą nuomos sutartį perduodamo turto vertės. Reikia pastebėti, kad Šilumos ūkio įstatymas nenustato jokių apribojimų įmonių įstatiniam kapitalui, todėl kyla pagrįstas klausimas, ar toks reikalavimas yra teisėtas ir ar tikrai Vyriausybė neviršijo savo kompetencijos ribų, nustatydamą Licencijavimo taisyklėse tokius apribojimus šilumos tiekimo įmonėms.

Šilumos ūkio sektoriuje yra išduodama tik vienos rūšies licencija, t.y. - šilumos tiekimo licencija (*žiūrėti 2 priedą*). Tik priklausomai nuo vartotojams patiekto šilumos kiekio licencijas šilumos tiekimo įmonėms išduoda arba Komisija arba savivaldybės.

2.3.2. Licencijas išduodančios institucijos įgaliojimai

Gamtinių dujų sektorius

Gamtinių dujų įstatymas nustato, kad licencijas visoms veikloms gamtinių dujų sektoriuje išduoda Komisija. Licencijavimo taisyklėse konkrečiai nustatytos Komisijos teisės ir pareigos, susijusios su šių funkcijų vykdymu, t.y. išvardijama, kokios Komisijos pareigos išduodant ir pakeičiant licencijas bei vėliau prižiūrint ir kontroliuojant jau licencijuotų įmonių veiklą. Būtent Licencijavimo taisyklių 7 punktą nustatyto, kad Komisija turi teisę:

- 1) išduoti arba pakeisti licenciją;
- 2) atsisakyti išduoti arba pakeisti licenciją;
- 3) sustabdyti licencijos galiojimą;
- 4) panaikinti licencijos galiojimo sustabdymą;
- 5) panaikinti licencijos galiojimą;
- 6) skirti baudas Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatyme numatytais atvejais;
- 7) reikalauti iš įmonių licencijuojamos veiklos ataskaitos.

Kitas Licencijavimo taisyklių punktas nustato Komisijos, kaip pagrindinės institucijos licencijuojančios ir prižiūrinčios gamtinių dujų įmones, funkcijas:

- 1) Komisija nustato prašymo išduoti arba pakeisti licenciją formą;
- 2) išduoda (pakeičia) licenciją arba pateikia pareiškėjui motyvuotą raštišką atsisakymą išduoti (pakeisti) licenciją;
- 3) registruoja išduodamas licencijas specialiaame žurnale;
- 4) kontroliuoja, kaip laikomasi licencijuojamos veiklos sąlygų;
- 5) kontroliuoja, kaip laikomasi Ūkio ministerijos nustatytų ir suderintų su Komisija veiklos kokybės reikalavimų;
- 6) nagrinėja skundus dėl licencijuojamos veiklos pažeidimų;

7) teikia valstybės institucijoms ir įstaigoms informaciją apie licencijų išdavimą, pakeitimą, galiojimo sustabdymą, galiojimo sustabdymo panaikinimą, galiojimo panaikinimą, kurios reikia joms pavestoms funkcijoms vykdyti;

8) vykdo kitas įstatymų nustatytas funkcijas.

Elektros energetikos sektorius

Elektros energetikos sektoriuje iki šių metų liepos 10 d. galiojęs Elektros energetikos įstatymas numatė, kad visas licencijas, išskyrus rinkos operatoriaus taip pat išduoda Komisija, o elektros energijos rinkos operatoriaus, Vyriausybės ar jos įgaliotos institucijos nustatyta tvarka, licenciją konkurso būdu išduoda Vyriausybės įgaliota institucija.⁴⁹ Taigi atitinkamai ir Veiklos elektros energetikos sektoriuje licencijavimo taisyklėse buvo nustatyta, kad šios funkcijos (parengti rinkos operatoriaus licencijos išsigijimo konkurso nuostatus; nustatyti licencijos formą; organizuoti rinkos operatoriaus konkursą ir išduoti bei pakeisti licenciją rinkos operatoriaus konkurso laimėtojai) yra Ūkio ministerijos kompetencija. Tačiau reikėtų atkreipti dėmesį, kad per dvejus metus nuo įstatymo įsigaliojimo tokia licencija taip ir nebuvo išduota, o naujajame Elektros energetikos įstatyme, kuris įsigaliojo nuo 2004 m. liepos 10 d., ši funkcija jau deleguojama Komisijai.⁵⁰ Ir vėl gi, nors nuo įstatymo įsigaliojimo jau prabėgo geras pusmetis, tačiau dar ir šiandien, vadovaujantis aktualia Licencijavimo taisyklių redakcija, tai vis dar lieka Ūkio ministerijos kompetencija ir dėl šios priežasties rinkos operatoriaus veiklai licencija iki šiol dar nėra išduota.

Šilumos ūkio sektorius

Šilumos ūkio sektoriuje susiklostė kitokia situacija, kadangi kaip jau buvo minėta, Šilumos ūkio įstatymas įteisino dvi institucijas, atsakingas už šilumos tiekimo įmonių licencijavimą, t.y. Komisiją, kuri išduoda licenciją šilumos tiekėjui, per metus tiekiančiam vartotojams ne mažiau kaip 5 GWh šilumos, o mažiau šilumos tiekiančiam tiekėjui licenciją išduoda atitinkama savivaldybė.⁵¹ Tačiau šį įstatymo nuostata pastaruoju metu sukelia vis daugiau diskusijų, kadangi Vietos savivaldos įstatyme yra numatyta, kad šilumos tiekimo organizavimas yra viena iš savivaldybės funkcijų.⁵² Todėl vadovaujantis subsidiarumo principu,

---

⁴⁹ Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 66-1984. 12 str. 4 d.

⁵⁰ Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 107-3964. 10 str. 4 d.

⁵¹ Lietuvos Respublikos šilumos ūkio įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr. 51-2254. 28 str. 2 d.

⁵² Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas // Aktualinė redakcija // 2004-08-23. 7 str. 15 d. // <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=240620&Condition2=> ; prisijungimo laikas 2004-12-23.

būtų visiškai logiška, kad šilumos tiekimo įmonių licencijavimas, jei toks tikrai yra būtinas, būtų priskirtas tik savivaldybių kompetencijai.

Kad tokio licencijavimo modelio pasirinkimas tikrai nėra pats geriausias sprendimas, buvo pastebėta, pačiais pirmaisiais šilumos tiekimo įmonių licencijavimo mėnesiais, dar 2003 metų pabaigoje, kai Komisijai su savivaldybėmis teko spręsti klausimus, susijusius su šilumos tiekėjų licencijuojamos veiklos teritorijos nustatymu bei apibrėžimu, vartotojų informavimu ir pan. Ieškant optimalių sprendimų, kaip būtų galima spręsti iškylančias problemas, 2003 – 2004 m. teko susipažinti ir su Latvijoje taikomu šilumos tiekimo įmonių reguliavimo modeliu, kuris yra beveik analogiškas mūsų šaliai, t.y. Latvijoje valdant ir reguliuojant šilumos tiekimo įmones taip pat dalyvauja savivaldybės ir valstybinė reguliuojanti institucija. Todėl šiandien, jau įvertinus ir Latvijos reguliuotojo patirtį, galime drąsiai teigti, kad dviejų savarankiškų ir nepriklausomų subjektų (Komisijos ir savivaldybių) dalyvavimas vieno sektoriaus ir dar tos pačios veiklos licencijavime tikrai nėra pats geriausias sprendimas, nes tai automatiškai užprogramuoja būsimus konfliktus bei prieštaravimus kompetencijos pasidalijimo, tarpusavio veiklos koordinavimo ir kitose srityse.

Be to, reikėtų atkreipti dėmesį, kad Šilumos ūkio įstatymo nustatytas licencijuojamų šilumos tiekimo įmonių skirstymo (pagal tiekiamos šilumos kiekį) principas yra ydingas, nes įmonei visada lieka galimybė dirbtinai išskaidyti savo veiklą ir siekti, kad šilumos tiekimo licenciją jai išduotų ne Komisija, o savivaldybė. Taigi, įvertinus tokias aplinkybes, Komisijos dalyvavimas licencijuojant šilumos tiekimo įmones visiškai praranda savo prasmę. Kitas taip pat aktualus klausimas yra, kuri institucija (Komisija ar atitinkama savivaldybė) ateityje bus atsakinga už vienos ar kitos, šiuo metu jau licencijuotos įmonės priežiūrą, jeigu laikui bėgant natūraliai pasikeis (padidės ar sumažės) jos tiekiamos šilumos kiekiai, nes šiuo metu nei Šilumos ūkio įstatymas, nei Šilumos tiekimo licencijavimo taisyklės nenumato tai reglamentuojančių procedūrų. Akivaizdu, kad ateityje tai sukels tik naujų, papildomų problemų, todėl, mūsų nuomone, sprendimų šiems klausimams reikėtų pradėti ieškoti jau dabar.

2.3.3. Licencijų išdavimo sąlygos ir reikalavimai

Gamtinių dujų sektorius

Dujų įmonės, norinčios gauti licenciją, pateikia Komisijai prašymą bei Licencijavimo taisyklėse nurodytus dokumentus, taip pat turi nurodyti teritoriją, kurioje įmonė numato vykdyti licencijuojamą veiklą.

Licencijos perduoti, paskirstyti ir laikyti dujas gali būti išduodamos tik dujų sistemas nuosavybės teise turinčioms ar kitais teisėtais būdais jas naudojančioms įmonėms. Vadovaujantis tokia taisyklių nuostata, įmonė iš pradžių turi nutiesti dujų perdavimo ar skirstymo tinklus ir tik po to gali pretenduoti gauti atitinkamą licenciją. Taigi tokia, iš pirmo žvilgsnio visai logiška sąlyga leidžia įteisinti tik jau egzistuojančias dujų perdavimo ar skirstymo sistemas, bet tuo pačiu užkerta Komisijai galimybę išduoti licenciją naujoms teritorijoms, kurios šiandien dar nėra dujofikuotos. Akivaizdu, kad tai prieštarauja ir sąžiningos konkurencijos principams, nes esant tokiai situacijai, bet kuri dujų įmonė, įrengusi tik „simbolišką“ dujų skirstymo sistemą, jau gali pretenduoti gauti licenciją veiklai toje teritorijoje. Esanti tvarka visiškai neskatina dujų įmonės savo veikla siekti sukurti efektyvų, konkurencingą bei saugų dujų tiekimą ir gali sudaryti sąlygas (turint išimtinę teisę veiklai atitinkamoje teritorijoje) diskriminuoti kitas dujų įmones bei tos teritorijos vartotojus. Mūsų nuomone, reikėtų sukurti ir įteisinti atitinkamas procedūras, kuriomis vadovaujantis turėtų būti skelbiamas konkursas naujai teritorijai dujofikuoti. Be to, kaip jau parodė pastarųjų metų praktika, tokia sąlyga riboja Komisijos galimybes prižiūrint kitas jau licencijuotas įmones ir tais atvejais, kai, neišnaudojus esamų pajėgumų, gali būti nutiesiami nauji dujotiekiai, o tik po kreipiamasi į Komisiją, dėl jų „įteisinimo“. Komisija jau ne kartą yra atkreipusi dėmesį į šias problemas ir labai džiugu pastebėti, kad į tokias pastabas buvo atsižvelgta ir naujajame Gamtinių dujų įstatymo projekte, kuris šiuo metu dar svarstomas Seime. Jau yra numatyta, kad naujas perdavimo ar skirstymo sistemas naujoje dujofikuojamoje teritorijoje turi teisę įrengti juridiniai asmenys, įgiję šią teisę konkurso būdu. Tokią teisę suteikia Komisija, priimdama teigiamą sprendimą leisti įrengti naujas sistemas. Gamtinių dujų įstatymo projekte numatyta, kad Komisijos sprendimas leisti įrengti naujas perdavimo ar skirstymo sistemas yra privaloma sąlyga išduodant leidimą statyti šiuos objektus Statybos įstatymo nustatyta tvarka.⁵³ Taigi galima tikėtis, kad ateityje, priėmus naują Gamtinių dujų įstatymą, šios įstatyminės spragos nebeliks.

---

⁵³ Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymo pakeitimo įstatymo projektas // <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=246336&Condition2=> ; prisijungimo laikas: 2004-12-27., 8 str. 3 d.

Vadovaujantis Gamtinių dujų įstatymo nuostata, taisyklėse yra nustatytas dar vienas privalomas reikalavimas visoms dujų įmonėms - tai, kad licencijos perduoti, paskirstyti, laikyti, tiekti dujas gali būti išduodamos tik įmonėms, kurių įstatinis kapitalas – vienas milijonas ar daugiau litų. Šiuo reikalavimu siekiama užtikrinti įmonių, pretenduojančių verstis licencijuojama veikla, finansinį patikimumą.

Taisyklės nustato, kad Komisija sprendimą išduoti ar pakeisti licenciją grindžia gautų dokumentų, nurodytų šių taisyklių 16 punkte, pagrindu. Vadovaujantis šiuose dokumentuose pateiktais duomenimis, turi būti įvertintas įmonės technologinis, finansinis ir vadybinis pajėgumas, leidžiantis vykdyti licencijuojamą veiklą. Komisija nustato šių pajėgumų įvertinimo tvarką. Tokia tvarka buvo patvirtinta Komisijos nutarimu 2003 m. gruodžio 1 d.⁵⁴ Kiekvienas sprendimas išduoti atitinkamą licenciją yra grindžiamas įmonės technologinio, finansinio ir vadybinio pajėgumo vykdyti licencijuojamos veiklos sąlygas įvertinimu. Tik dujų perdavimo, paskirstymo ir tiekimo įmonėms, pasirengusioms užtikrinti dujų perdavimą, paskirstymą ir tiekimą apibrėžtoje teritorijoje, turinčioms atitinkamus leidimus eksploatuoti energetikos įrenginius, kitus teisės aktuose nustatytus leidimus, tvarkingai mokančioms mokesčius, atitinkančioms Komisijos nustatyta tvarka įvertintą technologinį, finansinį ir vadybinį pajėgumą ir galinčioms vykdyti kitas licencijos sąlygas, yra išduodamos atitinkamos licencijos.

Kita konkurencijos aspektu ypač svarbi sąlyga yra **licencijos galiojimo trukmė**. Šiuo metu galiojančių Licencijavimo taisyklių 11 punktas nustato, kad licencijos perduoti, paskirstyti, laikyti, tiekti dujas išduodamos neterminuotam laikui.⁵⁵ Mūsų nuomone, tokio reikalavimo nustatymas iš principo neteisingas, nes labai sumažina ir taip ribotas konkurencijos galimybes gamtinių dujų sektoriuje. Be to, šioje nuostatoje galima išvelgti prieštaravimus ne tik Europos Sąjungos konkurencijos taisyklėms, bet ir konkrečiai ES direktyvos, dėl gamtinių dujų vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, reikalavimams. Kadangi ši problema egzistuoja ir kituose energetikos sektoriuose bei reikalauja atskiros išsamesnės analizės, tai prie jos dar sugrįšime vėliau.

Dar vienas Licencijavimo taisyklėse suformuluotas ir mūsų požiūriu gana abejotinas reikalavimas yra tas, kad Komisija privalo išsiaiškinti, ar įmonė, norinti įsigyti ar pakeisti licenciją, moka mokesčius, kuriuos administruoja Valstybinė mokesčių inspekcija prie Finansų ministerijos, vykdo išipareigojimus muitinei ir moka mokesčius į Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą.⁵⁶ Tuo tikslu Komisija turi pateikti atsakingoms valstybės institucijoms ir įstaigoms prašymą pateikti reikiamus duomenis apie įmones, pageidaujančias įsigyti ar

⁵⁴ Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2003 m. gruodžio 1 d. nutarimas Nr. O3-99 „Dėl įmonės technologinio, finansinio ir vadybinio pajėgumo įvert. tvarkos patvirtinimo // Valstybės žinios. 2003, Nr. 116-5316.

⁵⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. birželio 19 d. nutarimas Nr.743 „Dėl Gamtinių dujų perdavimo, paskirstymo, laikymo ir tiekimo licencijavimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2001, Nr.53-1878; 2003 Nr.71-3222. 11 p.

⁵⁶ Ten pat, 14 p.

papildyti licencijas. Tokia Licencijavimo taisyklėse įteisinta nuostata kelia abejonių dviem aspektais:

- visų pirma tai kyla natūralus klausimas, kam Komisijai reikia tikrinti, ar įmonė moka nustatytus mokesčius, jei kitas Licencijavimo taisyklių 23 punktą nustato, kad Komisija turi teisę „atsižvelgti į įmonių finansinę būklę, objektyvias įsiskolinimo priežastis ir priimti sprendimą išduoti, pakeisti licencijas, taip pat nestabdyti, nenaikinti jų galiojimo įmonėms, skolingoms Lietuvos Respublikos valstybės biudžetui, savivaldybių biudžetams ar fondams, į kuriuos mokamus mokesčius administruoja Valstybinė mokesčių inspekcija prie Finansų ministerijos, ir Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetui, nevykdančioms įsipareigojimų muitinei, jeigu dėl to, kad šios licencijos neišduotos ar nepakeistos, jų galiojimas sustabdytas ir panaikintas, kiltų pavojus saugiam vartotojų aprūpinimui dujomis.“⁵⁷ Kadangi neįmanoma įsivaizduoti tokios situacijos, kad, sustabdžius dujų perdavimo ar skirstymo įmonės veiklą, nekiltų pavojus saugiam vartotojų aprūpinimui dujomis, visiškai akivaizdu, kad tai yra daugiau teorinė galimybė, o praktiškai Komisija negalėtų panaudoti tokios sankcijos;

- antras ne mažiau svarbus aspektas yra šio reikalavimo teisėtumas. Nei Energetikos įstatymas, nei Komisijos nuostatai nenumato, kad Komisija turėtų atlikti tokias funkcijas. Taip pat žinome, kad už atitinkamuose įstatymuose (pvz., Mokesčių administravimo įstatyme) nustatytų mokesčių surinkimą yra atsakingas tų mokesčių administratorius, o į jo funkcijas įeina ne tik nustatyti mokesčių prievolių bei sumokėtų mokesčių apskaitos procedūras, bet ir kontroliuoti, kaip jų laikomasi, priverstinai išieškoti mokesčines nepriemokas ir pan.⁵⁸ Todėl kyla pagrįstas klausimas, kiek teisėta yra tokia Licencijavimo taisyklių nuostata, kuria vadovaujantis, papildomai dar ir Komisija įtraukiama į mokesčių administravimo procedūras ir jai nustatomas įpareigojimas bausti įmones (*sustabdant ar panaikinant licencijos galiojimą ir apribojant įmonės galimybes užsiimti atitinkama veikla*) dėl mokesčių nemokėjimo.

Kita Licencijavimo taisyklėse įteisinta ir licencijavimo efektyvumo prasme svarbi nuostata yra ta, kad Komisija per 30 dienų nuo reikiamų dokumentų gavimo privalo išduoti ar pakeisti licenciją arba pateikti įmonei pareiškėjai motyvuotą raštišką atsisakymą tai daryti. Jeigu pateikti ne visi duomenys ar dokumentai, terminas skaičiuojamas nuo visų duomenų ar dokumentų pateikimo dienos.

Šis reikalavimas leidžia užtikrinti, kad būtų išvengta nepagrįsto licencijavimo procedūrų vilkinimo ir visos licencijos įmonėms būtų išduodamos per minimaliai trumpą laiką.

---

⁵⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. birželio 19 d. nutarimas Nr.743 „Dėl Gamtinių dujų perdavimo, paskirstymo, laikymo ir tiekimo licencijavimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2001, Nr.53-1878; 2003 Nr.71-3222. 23 p.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas // <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?condition1=246102&condition2=>; prisijungimo laikas: 2004-12-07. 25-26 str.

Elektros energetikos sektorius

Analogiškai kaip ir gamtinių dujų sektoriuje, elektros energetikos įmonės, norinčios gauti licenciją, turi pateikti licencijas išduodančiai institucijai nustatytosios formos prašymą, kuriame nurodo numatomą licencijuojamos veiklos teritoriją ir prie prašymo turi pridėti visus Licencijavimo taisyklėse nurodytus dokumentus.

Elektros energijos perdavimo licenciją gali gauti įmonė, valdanti perdavimo tinklus Lietuvos Respublikos teritorijoje. Atitinkamai elektros energijos skirstymo licencijos gali siekti įmonė, apibrėžtoje teritorijoje valdanti skirstomuosius tinklus, tik tiesiogiai sujungtus su perdavimo tinklu.⁵⁹ Rinkos operatoriaus licencijos siekiančiam juridiniam asmeniui yra numatyta nemažai techninių reikalavimų, kurie užtikrintų prisijungimą prie perdavimo tinklo operatoriaus informacinio komplekso bei leistų siųsti ir gauti informaciją, kuri reikalinga prekybai elektros energija ir atsiskaitymams vykdyti.

Skirtingai nuo gamtinių dujų sektoriaus, Elektros energetikos įstatymas nenumato jokių apribojimų elektros energetikos sektoriaus įmonių įstatiniam kapitalui. Tokio reikalavimo taikymas dujų įmonėms savo laiku sukėlė nemažai diskusijų, ar tai yra tikslinga ir kiek tai efektyvu, tačiau, mūsų nuomone, panašaus reikalavimo nustatymas elektros energetikos sektoriuje, galėtų būti kaip papildomas „saugiklis“, užtikrinantis licencijuojamų įmonių finansinį patikimumą, o ypač tais atvejais, kai gauti licenciją pretenduoja visiškai nauja, ką tik įsteigta įmonė, ir tokiu atveju Komisija neturi kitos galimybės nustatyti tokios įmonės finansinio pajėgumo. Analogiški ar panašūs reikalavimai yra taikomi daugelyje užsienio šalių, pavyzdžiui, Italijoje, Vengrijoje reikalaujama, kad licencijos siekianti įmonė savo finansiniam pajėgumui užtikrinti banko sąskaitoje turėtų atitinkamo dydžio depozitą. Panašius reikalavimus taiko ir dauguma JAV valstijų (pavyzdžiui, Masačusetso valstijos reguliatorius gali prašyti įmonės pateikti papildomus finansinio patikimumo įrodymus, kurie leidžia užtikrinti, kad įmonė galės tinkamai vykdyti licencijuojamos veiklos sąlygas).

Licenciją išduodanti institucija sprendimą išduoti ar pakeisti licenciją grindžia gautų dokumentų ir duomenų atitiktimi įmonės technologiniam, finansiniam ir vadybiniam pajėgumui, leidžiančiam vykdyti Licencijavimo taisyklių VIII skyriuje nustatytas licencijuojamos veiklos sąlygas, kaip nurodyta prašyme. Elektros energetikos sektoriuje įmonės technologinis, finansinis ir vadybinis pajėgumas yra vertinamas vadovaujantis ta pačia, Komisijos nustatyta tvarka.⁶⁰

---

⁵⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. gruodžio 5 d. nutarimu Nr.1474 „Dėl teisės aktų, būtinų Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymui įgyvendinti, patvirtinimo“ patvirtintų Veiklos elektros energetikos sektoriuje licencijavimo taisyklės // Valstybės žinios. 2001, Nr. 104-3713; 2003, Nr. 48-2121. 6,7 punktai.

⁶⁰ Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2003 m. gruodžio 1 d. nutarimas Nr. O3-99 „Dėl įmonės technologinio, finansinio ir vadybinio pajėgumo įvert. tvarkos patvirtinimo //Valstybės žinios. 2003, Nr. 116-5316.

Licencijavimo taisyklių 24 punktą nustato, kad visos licencijos yra išduodamos neterminuotai.⁶¹ Taigi matome, kad ir elektros energetikos sektoriuje egzistuoja ta pati problema, t.y. nustatytas neribotas licencijų galiojimo terminas, kurio taikymas prieštarauja konkurencijos principams bei ES direktyvos 2003/54/EB Dėl elektros energijos vidaus rinkos bendrųjų taisyklių reikalavimams.⁶²

Licencijavimo taisyklių 19 ir 31 punktuose elektros energetikos įmonėms nustatyti iš principo visiškai analogiški reikalavimai dėl mokesčių nemokėjimo, kaip ir gamtinių dujų sektoriuje, t.y., kad Komisija, atsižvelgdama į įmonių finansinę būklę, objektyvias įsiskolinimo priežastis, priima sprendimą išduoti, pakeisti licencijas, taip pat nestabdyti ar nepanaikinti licencijų galiojimo įmonėms, skolingoms Lietuvos Respublikos valstybės biudžetui, savivaldybių biudžetams ar fondams, į kuriuos mokamus mokesčius administruoja Valstybinė mokesčių inspekcija prie Finansų ministerijos, taip pat Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetui, turinčioms neįvykdytų įsipareigojimų muitinei, jeigu dėl to, kad šios licencijos neišduotos, nepakeistos, sustabdytas ar panaikintas jų galiojimas, vartotojai gali likti be elektros.

Kaip jau buvo paminėta anksčiau, kalbant apie dujų įmones, tokie Licencijavimo taisyklių reikalavimai iš esmės yra priešaringi bei kritikuotini ir manome, kad ateityje turėtų būti panaikinti.

Elektros energetikos įmonių Licencijavimo taisyklėse yra įtvirtinta ta pati sąlyga kaip ir gamtinių dujų sektoriuje, t.y., kad licenciją išduodanti institucija per 30 dienų nuo reikiamų dokumentų gavimo privalo išduoti ar pakeisti licenciją arba pateikti įmonei pareiškėjai motyvuotą raštišką atsisakymą tai daryti. Jeigu pateikti ne visi duomenys ar dokumentai, terminas skaičiuojamas nuo visų duomenų ar dokumentų pateikimo dienos. Toks reikalavimas skirtas užtikrinti, kad licencija būtų išduota per minimaliai trumpą laiką. Tačiau, kaip parodė dvejų metų licencijavimo praktika, įmonės labai retais atvejais sugeba iš karto pateikti visus reikiamus dokumentus, todėl vidutiniškai viena licencija yra išduodama per 2 mėnesius.

Šilumos ūkio sektorius

Šilumos tiekimo licenciją gali gauti įmonė, apibrėžtoje teritorijoje valdanti šilumos perdavimo tinklus. Šilumos tiekimo įmonė turi pateikti licencijas išduodančiai institucijai nustatytosios formos prašymą, nurodydama numatomą licencijuojamos veiklos teritoriją, kuri

---

⁶¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. gruodžio 5 d. nutarimu Nr.1474 „Dėl teisės aktų, būtinų Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymui įgyvendinti, patvirtinimo“ patvirtintų Veiklos elektros energetikos sektoriuje licencijavimo taisyklės // Valstybės žinios. 2001, Nr. 104-3713; 2003, Nr. 48-2121. 24 punktą.

⁶² Directive 2003/54/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market in electricity and repealing Directive 96/92/EC // 15-07-2003, Official Journal of the European Union L176/37-55. Art. 8, 13.

apibrėžiama pridedamuose šilumos tinklų masteliniuose planuose ir (ar) kitokiu būdu, leidžiančiu nustatyti valdomų tinklų ribas. Taip pat prie prašymo įmonė turi pridėti visus Licencijavimo taisyklėse nurodytus dokumentus.⁶³

Šilumos ūkio įstatymas nenumato jokių apribojimų šilumos tiekimo įmonių įstatiniam kapitalui, tačiau Licencijavimo taisyklėse yra nustatytas toks reikalavimas. Vadovaujantis Licencijavimo taisyklių 4 punktu, įmonė, kuri šiuo metu šilumos perdavimo tinklus valdo ne nuosavybės ar patikėjimo teise, gali gauti licenciją, jeigu jos įstatinis kapitalas – ne mažesnis kaip 5 procentai jai pagal sudarytą nuomos sutartį perduoto turto vertės. Licenciją gavusi įmonė privalo per kiekvienus paskesnius metus didinti savo įstatinį kapitalą ne mažiau kaip 5 procentais, kol jos įstatinis kapitalas sudarys ne mažiau kaip 15 procentų jai pagal sudarytą nuomos sutartį perduoto turto vertės. Įmonė, kuri šilumos perdavimo tinklus pradės valdyti ne nuosavybės ar patikėjimo teise po šių Taisyklių įsigaliojimo, gali gauti licenciją, jeigu jos įstatinis kapitalas – ne mažesnis kaip 15 procentų jai pagal sudaromą nuomos sutartį perduodamo turto vertės.⁶⁴ Mūsų nuomone, iš esmės toks ar bent panašus reikalavimas tikrai galėtų būti taikomas šilumos tiekimo įmonėms, tačiau atsižvelgiant, kad Šilumos ūkio įstatymas nenumato panašių reikalavimų, kyla pagrįstas klausimas, ar Vyriausybė neviršijo savo kompetencijos ribų, nustatydamą Licencijavimo taisyklėse tokį reikalavimą. Civilinio kodekso 2.114 straipsnis numato, kad įstatinis kapitalas turi būti suformuotas tik įstatymo nustatyta tvarka ir terminais, arba jei to reikalauja imperatyvios atskiro įstatymo nuostatos.⁶⁵

Šilumos tiekimo licencijavimo taisyklėse suformuluota tokia pati nuostata, kaip ir gamtinių dujų bei elektros energetikos sektorių licencijavimo taisyklėse, t.y. licenciją išduodanti institucija sprendimą išduoti ar pakeisti licenciją grindžia gautų dokumentų ir duomenų atitiktimi įmonės technologiniam, finansiniam ir vadybiniam pajėgumui, leidžiančiam vykdyti Licencijavimo taisyklių VII skyriuje nurodytas licencijuojamos veiklos sąlygas. Taip pat analogiškai kaip ir gamtinių dujų ar elektros energetikos sektoriuose, licencijuojamos šilumos teikimo įmonės technologinis, finansinis ir vadybinis pajėgumas yra vertinamas vadovaujantis ta pačia, Komisijos nustatyta tvarka.⁶⁶

Licencijos šilumos tiekimo įmonėms taip pat yra išduodamos neterminuotai. Ir nors ES direktyvos nereguliuoja šilumos ūkio licencijavimo, nes vertinant teritoriniu principu tai labiau lokalizuota paslauga (dažniausiai šilumos tiekimo įmonė vykdo veiklą tik vienos savivaldybės

---

⁶³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. liepos 25 d. nutarimu Nr. 982 „Dėl teisės aktų, būtinų Lietuvos Respublikos šilumos ūkio įstatymui įgyvendinti, patvirtinimo“ patvirtintos Šilumos tiekimo licencijavimo taisyklės // Valstybės žinios. 2003, Nr. 75-3481. 12-15 punktai.

⁶⁴ Ten pat, 4 punkto 2d.

⁶⁵ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr.74-2262. 2.114 str. 1 d.

⁶⁶ Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2003 m. gruodžio 1 d. nutarimas Nr. O3-99 „Dėl įmonės technologinio, finansinio ir vadybinio pajėgumo įvertinimo tvarkos patvirt.“ //Valstybės žinios. 2003, Nr. 116-5316.

teritorijoje) ir daugelyje tiek Rytų, tiek Vidurio Europos šalių šios veiklos reguliavimas yra priskiriamas savivaldybių kompetencijos sferai. Tačiau, vertinant iš konkurencijos pozicijų, drąsiai galima teigti, kad licencijos veiklai šilumos ūkio sektoriuje taip pat turėtų būti išduodamos konkurso būdu bei nustatytam terminui ir tai tik prisidėtų prie konkurencijos skatinimo šiame sektoriuje.

Šilumos tiekimo licencijavimo taisyklių 16 ir 27 punktuose yra suformuluoti tokie patys reikalavimai dėl šilumos tiekimo įmonių mokesčių nemokėjimo. Todėl, vadovaujantis anksčiau išdėstytais argumentais kaip ir prieš tai nagrinėtuose gamtinių dujų bei elektros energetikos sektoriuose, manytume, kad ateityje būtų tikslinga atsisakyti tokių reikalavimų.

Dėl šilumos tiekimo licencijų išdavimo termino. Šilumos tiekimo licencijas išduodančioms institucijoms (tiek Komisijai, tiek savivaldybėms) yra nustatyta analogiška sąlyga, kad licenciją išduodanti institucija per 30 dienų nuo reikiamų dokumentų gavimo privalo išduoti ar pakeisti licenciją arba pateikti įmonei pareiškėjai motyvuotą raštišką atsisakymą tai daryti. Jeigu pateikti ne visi duomenys ar dokumentai, terminas skaičiuojamas nuo visų duomenų ar dokumentų pateikimo dienos.⁶⁷ Kaip buvo paminėta, šio reikalavimo tikslas - užtikrinti, kad licencija būtų išduota per minimaliai trumpą laiką. Tačiau, kaip parodė Komisijos licencijavimo praktika, šilumos tiekimo įmonės labai retai sugeba iškart pateikti visus reikiamus dokumentus, todėl vidutiniškai vienos licencijos išdavimas užtrunka 2-3 mėnesius, o atskirais atvejais ir žymiai ilgiau.

---

⁶⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. liepos 25 d. nutarimu Nr. 982 „Dėl teisės aktų, būtinų Lietuvos Respublikos šilumos ūkio įstatymui įgyvendinti, patvirtinimo“ patvirtintos Šilumos tiekimo licencijavimo taisyklės // Valstybės žinios. 2003, Nr. 75-3481. 25 punktas.

2.3.4. Atsisakymo išduoti licenciją sąlygos

Gamtinių dujų sektorius

Gamtinių dujų sektoriaus Licencijavimo taisyklėse yra išvardintas baigtinis sąrašas atvejų (sąlygų), kai licencija gali būti neišduodama ar nekeičiama, t.y. jeigu:

- 1) pateikiami ne visi reikiami dokumentai;
- 2) pateikiami klaidingi duomenys;
- 3) pateikti dokumentai neatitinka jiems nustatytų reikalavimų;

4) įmonė sistemingai pažeidžia licencijuojamos veiklos sąlygas ar jų nevykdo, laiku nesumoka mokesčių, kuriuos administruoja Valstybinė mokesčių inspekcija prie Finansų ministerijos (išskyrus tuos atvejus, kai įmonei mokesčių, delspinigių, baudų mokėjimas atidėtas Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka arba dėl šių mokesčių, delspinigių, baudų vyksta mokestinis ginčas, arba įmonė Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatyta tvarka kreipėsi į Komisiją mokesčio mokėtojų prašymams dėl atsiskaitymo turtu nagrinėti dėl atsiskaitymo už šiuos mokesčius, delspinigius, baudas akcijomis ir turtu), nevykdo įsipareigojimų muitinei ir nemoka mokesčių į Valstybinio socialinio draudimo fondo biudžetą arba yra kontroliuojančių valstybinės priežiūros institucijų raštu pateiktų pranešimų apie sankcijų taikymą už licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimus;

5) nesilaikoma 10 punkte nurodytų licencijos išdavimo sąlygų;⁶⁸ (*čia turimi omeny tokie atvejai: 1) jei įmonė neturi dujų sistemų, kurias naudoja nuosavybės ar kitais teisėtais būdais; 2) jei įmonė netenkina nustatyto reikalavimo įstatiniam kapitalui; 3) jei įmonės technologinis, finansinis ir vadybinis pajėgumas neleidžia tinkamai vykdyti licencijuojamos veiklos*).

Licencijavimo taisyklių 25 punktas nustato, kad galutinį sprendimą dėl atsisakymo išduoti licenciją, atsižvelgdama į vartotojų interesų užtikrinimą, priima Komisija. Tai reiškia, kad atskirais atvejais Komisija gali padaryti išimtį ir siekdama užtikrinti vartotojų interesus, išduoti licenciją, nors ir netenkinama kuri nors iš išvardintų sąlygų. Tačiau šio punkto antroji dalis vėl įpareigoja Komisiją išsiaiškinti, ar dujų įmonės moka įstatymų nustatytus mokesčius. Kaip jau buvo minėta anksčiau, reikalavimas dėl mokesčių tikrinimo yra prieštaringas ir turėtų būti naikintinas. Papildomas, šiame punkte nustatytas reikalavimas - kad ir kitos valstybinės

---

⁶⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. birželio 19 d. nutarimas Nr.743 „Dėl Gamtinių dujų perdavimo, paskirstymo, laikymo ir tiekimo licencijavimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2001, Nr.53-1878; 2003 Nr.71-3222. 24 punktas.

priežiūros institucijos ir įstaigos privalo teikti Komisijai informaciją apie dujų įmonių skolas bei licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimus.

Elektros energetikos sektorius

Elektros energetikos sektoriuje licencija pagal pateiktą prašymą gali būti neišduodama arba nekeičiama, jeigu:

1) po licenciją išduodančios institucijos nustatyto papildomo termino pateikiami ne visi reikiami dokumentai ir duomenys;

2) pateikiami klaidingi duomenys;

3) pateikiami dokumentai neatitinka jiems nustatytų reikalavimų;

4) netenkinama Licencijavimo taisyklių 23 punkte nurodyta licencijos išdavimo sąlyga.

⁶⁹ (t.y., jei įmonės technologinis, finansinis ir vadybinis pajėgumas neleidžia tinkamai vykdyti licencijuojamos veiklos). Taigi vėl galime daryti išvadą, kad atsisakymo išduoti licenciją atvejai iš esmės yra tokie patys kaip ir gamtinių dujų sektoriuje. Išskyrus tai, kad čia nėra punkto dėl mokesčių nemokėjimo, tačiau sistemiškai aiškinant galima teigti, kad ir elektros energetikos įmonėms turėtų būti taikomas toks pat reikalavimas, tačiau ir vėl su tomis pačiomis išimtimis, kurios šią sąlygą padaro visiškai beprasmiška.

Šilumos ūkio sektorius

Šilumos tiekimo licencijavimo taisyklėse atsisakymo išduoti licenciją sąlygos yra suformuluotos visiškai analogiškai kaip ir elektros energetikos sektoriuje, t.y. licencija pagal pateiktą prašymą gali būti neišduodama arba nekeičiama, jeigu:

1) po licenciją išduodančios institucijos nustatyto papildomo termino pateikiami ne visi reikiami dokumentai ir duomenys;

2) pateikiami klaidingi duomenys;

3) pateikiami dokumentai neatitinka jiems nustatytų reikalavimų;

4) netenkinami Licencijavimo taisyklių 20 punkte nustatyti licencijos išdavimo reikalavimai.⁷⁰ (t.y. tuo atveju, jei įmonės technologinis, finansinis ir vadybinis pajėgumas neleidžia vykdyti šių Taisyklių VII skyriuje nurodytų licencijuojamos veiklos sąlygų).

---

⁶⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. gruodžio 5 d. nutarimu Nr.1474 „Dėl teisės aktų, būtinų Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymui įgyvendinti, patvirtinimo“ patvirtintos Veiklos elektros energetikos sektoriuje licencijavimo taisyklės // Valstybės žinios. 2001, Nr. 104-3713; 2003, Nr. 48-2121. 37 punktas.

⁷⁰ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. liepos 25 d. nutarimu Nr. 982 „Dėl teisės aktų, būtinų Lietuvos Respublikos šilumos ūkio įstatymui įgyvendinti, patvirtinimo“ patvirtintos Šilumos tiekimo licencijavimo taisyklės // Valstybės žinios. 2003, Nr. 75-3481. 33 p.

2.3.5. Licencijuojamos veiklos sąlygos

Visose licencijose reglamentuotas licencijuojamos veiklos sąlygas, galima būtų išskirti į tokias pagrindines dalis:

- 1) *įpareigojimas vykdyti teisės aktų reikalavimus;*
- 2) *įpareigojimai dėl sistemos eksploatavimo;*
- 3) *santykiai su vartotojais ir sistemos naudotojais;*
- 4) *teikiamų paslaugų ir energijos kainų nustatymas;*
- 5) *įpareigojimai dėl veiklos skaidrumo užtikrinimo;*
- 6) *informacijos teikimo reglamentavimas;*
- 7) *reguliuojančios institucijos vaidmuo;*
- 8) *sankcijos už licencijuojamos veiklos pažeidimus.*

Toliau pateikiama išsamesnė jų analizė, akcentuojant esminius trūkumus ar neatitikimus.

2.3.5.1. Įpareigojimas vykdyti teisės aktų reikalavimus

Gamtinių dujų sektoriaus Licencijavimo taisyklių 27 punktą nustato, kad dujų perdavimo, skirstymo ir tiekimo licencijų turėtojai privalo „*laikytis Lietuvos Respublikos įstatymų, Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimų, šių taisyklių, kitų teisės aktų, reglamentuojančių įmonių veiklą, atsiskaitymą ir mokesčių mokėjimą, taip pat aplinkos apsaugos, sanitarijos, higienos, darbų saugos, potencialiai pavojingų įrenginių eksploatavimo, priešgaisrinių, kitų norminių teisės aktų reikalavimų.*“⁷¹ Iš pirmo žvilgsnio toks reikalavimas lyg ir visiškai normalus bei logiškas, tačiau pradėję analizuoti giliau, iš karto atrandame akivaizdžių prieštaravimų. Kadangi iš principo tai ne tik dujų perdavimo, skirstymo ir tiekimo licencijų turėtojams, bet ir visoms kitoms ūkinę veiklą vykdančioms įmonėms, yra privalu laikytis Lietuvoje Respublikos įstatymų, vykdyti kituose teisės aktuose nustatytus reikalavimus ir už šių reikalavimų nesilaikymą teisės aktuose yra numatyta atitinkama administracinė, o atskirais atvejais net ir baudžiamoji atsakomybė. Tuo tarpu Licencijavimo taisyklės numato, kad licencijos galiojimas yra sustabdomas arba panaikinamas, jei įmonė pažeidžia taisyklėse

---

⁷¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. birželio 19 d. nutarimas Nr.743 „Dėl Gamtinių dujų perdavimo, paskirstymo, laikymo ir tiekimo licencijavimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2001, Nr.53-1878; 2003 Nr.71-3222. 27 punktą.

nustatytas licencijuojamos veiklos sąlygas. Vadovaujantis tokia nuostata, licencijuotai įmonei pažeidus bent vieną iš gausybės teisės aktų reikalavimų, tiesiogiai tegu net ir visiškai nesusijusi su jos vykdoma licencijuojama veikla, iš karto turėtų būti sustabdomas licencijos galiojimas, t.y. praktiškai sustabdoma įmonės vykdoma licencijuojama veikla. Kaip matome, toks reikalavimas sukuria tokią situaciją, kai, nepaisant to, kad už padaryta pažeidimą įmonei jau buvo paskirta atitinkama administracinė nuobauda, įmonė yra baudžiama dar kartą. Tačiau Konstitucijos 31 straipsnis sako, kad „niekas negali būti baudžiamas už tą patį nusikaltimą antrą kartą.“⁷². Šioje Konstitucijos nuostatoje įtvirtintas teisės principas *non bis in idem*, reiškiantis draudimą bausti antrą kartą už tą patį nusikaltimą. Šis konstitucinis principas yra taikytinas ir dėl kitų padarytų teisės pažeidimų. Pavyzdžiui, jei baudas už mokesčių nemokėjimą nustato mokesčių administravimą reglamentuojantys įstatymai - tai licencijos galiojimo sustabdymas bei panaikinimas neturėtų būti taikomas kaip administracinė nuobauda. Tuo labiau, kad kaip jau buvo paminėta anksčiau, kituose Licencijavimo taisyklių punktuose Komisijai yra numatyta ne tik pareiga „atsižvelgti į vartotojų interesus“, bet ir suteikiama teisė nestabdyti licencijos galiojimo, „jei dėl to kiltų pavojus saugiam vartotojų aprūpinimui dujomis“.⁷³

Apibendrinę išdėstytus argumentus, galime teigti, kad šis Licencijavimo taisyklių punktas yra vertinamas ne tik kaip perteklinis ir sunkiai įgyvendinamas praktiškai, bet ir kaip prieštaraujantis konstituciniam teisės principui, todėl yra naikintinas.

Kadangi *Elektros energetikos sektoriaus* Licencijavimo taisyklių 39 punkte bei *Šilumos ūkio sektoriaus* Licencijavimo taisyklių 35 punkte yra suformuluoti visiškai analogiški reikalavimai, todėl, atsižvelgiant į anksčiau išdėstytus argumentus, paminėtuosius punktus taip pat reikėtų panaikinti.

2.3.5.2. Įpareigojimai dėl sistemos eksploatavimo

Gamtinių dujų ir Elektros energetikos sektorių įmonėms Licencijavimo taisyklių sąlygose yra numatyti bendrieji įpareigojimai dėl sistemos eksploatavimo, plėtros, saugaus ir patikimo elektros energijos ar dujų tiekimo užtikrinimo. Kadangi elektros energijos ir dujų perdavimo, skirstymo ir dujų laikymo sistemų eksploatavimo, plėtros, eksploatavimo bei tiekimo saugumo, patikimumo reikalavimai yra nustatyti ir kituose įstatymuose, Lietuvos Respublikos

⁷² Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr.33-1014. 31 str. 5 d.

⁷³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. birželio 19 d. nutarimas Nr.743 „Dėl Gamtinių dujų perdavimo, paskirstymo, laikymo ir tiekimo licencijavimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2001, Nr.53-1878; 2003 Nr.71-3222. 23, 47 punktai.

Vyriausybės nutarimuose bei kituose teisės aktuose, todėl Licencijavimo taisyklėse nemažai sąlygų yra suformuluota panaudojant vadinamąsias *blanketinės* teisės normas, t.y., kai sąlygos vykdymas remiasi į tam tikrą nuorodą. Iš esmės, tai yra sveikintinas dalykas, nes daugeliu atvejų tai leidžia sukurti trumpesnę, paprastesnę, o tuo pačiu ir aiškesnę dokumentą, tačiau kita vertus, tokių nekonkrečiai suformuluotų blanketinių teisės normų, kaip „teisės aktų nustatyta tvarka“ ir panašiai panaudojimas įneša tik dar daugiau painiavos, kadangi subjektas dažnai nukreipiamas „neegzistuojančiu adresu“, o pati sąlyga visiškai netenka prasmės, arba pavirsta tik tuščia deklaracija. Ir turime pripažinti, kad tokių sąlygų taisyklėse nepavyko išvengti. Vienas iš tokių pavyzdžių yra, kad „Komisija kontroliuoja, kaip laikomasi Ūkio ministerijos nustatytų ir suderintų su Komisija veiklos kokybės reikalavimų“.⁷⁴ Deja, praėjus jau daugiau kaip pusantrų metų nuo tokio reikalavimo įsigaliojimo, dar ir šiandien tenka konstatuoti, kad nei gamtinių dujų, nei elektros energetikos sektoriuose tokie reikalavimai nėra nustatyti.

Dar vienas svarbus Licencijavimo taisyklių reikalavimas tas, kad elektros energijos ir dujų perdavimo ar skirstymo įmonės, vykdydamos atitinkamas licencijų sąlygas, kasmet turi atlikti sistemos naudojimo analizę, įvertinti sistemos plėtros perspektyvas, suderinti su Komisija prijungimo įkainių dydžius bei pagal atitinkamus techninius norminius dokumentus prijungti prie sistemos visus to pageidaujančius licencijoje apibrėžtos teritorijos vartotojus.

Šilumos ūkio sektoriuje situacija gal kažkiek geresnė, kadangi Šilumos tiekimo licencijavimo taisyklėse, skirtingai nuo gamtinių dujų ir elektros energetikos sektorių licencijavimo taisyklių, daugelyje sąlygų suformuluotos nuorodos nukreipia į konkretų dokumentą, arba nurodo atsakingą instituciją, pvz., „supirkti iš nepriklausomų gamintojų šilumą... ( )... laikydamosi šiuo nutarimu patvirtintos Šilumos supirkimo iš nepriklausomų gamintojų į šilumos tiekimo sistemas tvarkos“⁷⁵, arba, blogiausiu atveju, bent jau įvardijamas galimo teisės akto ar norminio dokumento pavadinimas, pavyzdžiui, „eksploatuoti laikydamosi aplinkos apsaugos ir visuomenės sveikatos saugos reikalavimų“.⁷⁶ Tačiau ta pati problema iškyla, kai kartais paaiškėja, kad vieni ar kiti įvardinti reikalavimai iš viso neegzistuoja. Tačiau reikėtų pastebėti, kad tai yra ne vien tik mūsų šiame darbe nagrinėjamos energetikos įmonių licencijavimo sistemos trūkumai ar spragos, tačiau galima sakyti, kad tai tampa jau visos mūsų įstatyminės bazės „liga“, nes vis dažniau net ir įstatymų leidėjas neatsispiria pagundai viename ar kitame įstatyme palikti tokias formuluotes kaip, „įstatymų nustatyta tvarka“. Ir vis dažniau

⁷⁴ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. birželio 19 d. nutarimas Nr.743 „Dėl Gamtinių dujų perdavimo, paskirstymo, laikymo ir tiekimo licencijavimo taisyklių patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2001, Nr.53-1878; 2003 Nr.71-3222. 8.5 p.

⁷⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. liepos 25 d. nutarimu Nr. 982 „Dėl teisės aktų, būtinų Lietuvos Respublikos šilumos ūkio įstatymui įgyvendinti, patvirtinimo“ patvirtintos Šilumos tiekimo licencijavimo taisyklės // Valstybės žinios. 2003, Nr. 75-3481. 41.7 p.

⁷⁶ Ten pat, 41.4 p.

pasitaiko atveju, kai „*ta tvarka*“ dėl objektyvių ar subjektyvių priežasčių yra tiesiog pamirštama ir jos paieškos kituose įstatymuose, ar poįstatyminiuose teisės aktuose lieka bevaisės.

2.3.5.3. Santykiai su vartotojais ir sistemos naudotojais

Gamtinių dujų sektoriaus licencijų perduoti ir skirstyti gamtines dujas turėtojai nustatyta tvarka turi leisti naudotis sistema teisę dujų tiekėjams, laisviesiems vartotojams, paskirstymo įmonėms bei įmonėms, gabenančioms dujas tranzitu, sudaryti su jais atitinkamas sutartis. Licencijos turėtojas, atsisakęs patenkinti kitos dujų įmonės ar laisvojo vartotojo raštu pateiktą pageidavimą naudotis sistema, apie šį savo sprendimą ir jo priežastis per 10 darbo dienų privalo informuoti Komisiją. Komisija gali įpareigoti dujų įmones sudaryti atitinkamas sutartis.

Licencijos turėtojų sudaromose dujų perdavimo, paskirstymo, laikymo ir tiekimo sutartyse turi būti numatytos Lietuvos Respublikos Vyriausybės nustatytos standartinės (pavyzdinės) sąlygos.

Elektros energetikos sektoriaus licencijų perduoti ir skirstyti elektros energiją turėtojai nustatyta tvarka turi teikti perdavimo ar skirstymo tinklų naudotojams elektros energijos persiuntimo paslaugą, leisti naudotis sistema tiekėjams ir laisviesiems vartotojams bei sudaryti su jais atitinkamas sutartis. Taip pat Licencijavimo taisyklių sąlygose nustatyta, kad licencijuota įmonė privalo „motyvuotai raštu atsakyti esamiems ir potencialiems naudotojams, jei atsisakoma suteikti jiems elektros energijos persiuntimo paslaugą. Toks atsisakymas gali būti pagrįstas tik nediskriminaciniais techninio pobūdžio ribojimo kriterijais.“⁷⁷

Šilumos ūkio sektoriuje dėl šilumos perdavimo ir skirstymo tinklų specifikos įmonėms, turinčioms šilumos tiekimo licencijas, yra taikomi kitokie reikalavimai. Šilumos tiekėjams yra nustatyti atitinkami įpareigojimai iš nepriklausomų šilumos gamintojų supirkti šilumą, kuri atitinka kokybės, tiekimo patikimumo, aplinkos apsaugos reikalavimus, ir kuri parduodama kaina, mažesne už pačių tiekėjų lyginamąsias šilumos gamybos sąnaudas ar kitų nepriklausomų gamintojų parduodamas šilumos kainas. Taip siekiama paskatinti konkurenciją šilumos gamyboje ir tuo pačiu užtikrinti, kad šilumos vartotojai galėtų gauti kokybišką paslaugą už minimalią kainą. Tačiau teoriškai atitinkamų taisyklių, kuriomis vadovaujantis vartotojas arba gamintojas galėtų pasinaudoti šilumos perdavimo ar skirstymo tinklais trečiosios šalies teise, nustatymas taip pat būtų teigiamas žingsnis skatinant konkurenciją šilumos ūkio sektoriuje.

⁷⁷ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. gruodžio 5 d. nutarimu Nr.1474 „Dėl teisės aktų, būtinų Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymui įgyvendinti, patvirtinimo“ patvirtintos Veiklos elektros energetikos sektoriuje licencijavimo taisyklės // Valstybės žinios. 2001, Nr. 104-3713; 2003, Nr. 48-2121. 45.12, 46.7p.

2.3.5.4. Teikiamų paslaugų ir energijos kainų nustatymas

Gamtinių dujų ir elektros energetikos sektoriuose viršutines dujų ir elektros energijos perdavimo, skirstymo ir tiekimo kainas (išskyrus tiekimo laisviesiems vartotojams) nustato Komisija. Įmonės turi teisę nustatyti ir kitas kainas, neviršijančias Komisijos nustatytų kainų ribų. Licencijavimo taisyklės numato, kad pardavimo ir skirstymo įmonės privalo perduoti ir paskirstyti dujas ar elektros energiją kainomis, neviršijančiomis Komisijos nustatytų viršutinių kainų ribų. Tokia licencijavimo taisyklių sąlyga, mūsų manymu, taip pat yra perteklinė, kadangi kainodaros klausimai yra pakankamai detalai reglamentuoti tų sektorių įstatymuose bei atitinkamose Komisijos metodikose. Viršutinės kainų ribos kiekvienai įmonei nustatomos atskirais Komisijos nutarimais, kurie yra privalomi vykdyti. Todėl tokių sąlygų, arba kaip pavyzdžiui, elektros energetikos sektoriuje, net konkrečių viršutinių kainų ribų dydžių įtraukimas į licenciją, yra tik papildoma ir beprasmiška biurokratinė procedūra, kadangi vadovaujantis tokia sąlyga, Komisija privalo reguliariai atnaujinti įmonių licencijų priedus, kuriuose tik formaliai dar kartą yra išvardijamos Komisijos nustatytos kainų ribos, tačiau, vadovaujantis Licencijavimo taisyklėmis toks licencijos pakeitimas vėl gi turi būti patvirtintas Komisijos nutarimu.

Šilumos ūkio sektoriuje Komisija taip pat nustato bazines šilumos ir karšto vandens tiekimo kainas, o Licencijavimo taisyklės nustato, kad šilumos tiekimo licencijų turėtojai licencijuojamos veiklos paslaugas (t.y. šilumą ir karštą vandenį) gali teikti tik kainomis, kurias nustatyto Komisija. Taigi nors ši sąlyga jau ir nesukuria papildomų biurokratinių procedūrų, tačiau taip pat gali būti vertinama kaip perteklinė, kadangi jau pačiame įstatyme suformuluota, kad Komisijos patvirtintos kainos įmonėms yra privalomos.

2.3.5.5. Įpareigojimai dėl veiklos skaidrumo užtikrinimo

Visuose trijuose energetikos sektoriuose yra numatyti beveik analogiški įpareigojimai dėl veiklos skaidrumo užtikrinimo. Pagal įstatymus energetikos įmonės turi tvarkyti atskirą buhalterinę apskaitą kiekvienai licencijuojamai veiklai. Vertikalios ar horizontalios integracijos įmonės privalo įmonės patiriamas sąnaudas ir gaunamas pajamas paskirstyti atitinkamoms veikloms, o metams pasibaigus, atlikti licencijuojamos veiklos sąnaudų auditą ir apie jo išvadas informuoti Komisiją.

Reikėtų atkreipti dėmesį, kad naujose ES direktyvose yra numatyti gerokai griežtesni reikalavimai dėl licencijuojamų veiklų atskyrimo principų ir sąlygų, todėl atitinkamai ir Lietuvos atskirų energetikos sektorių įstatymuose artimiausiu metu turės būti suformuluotos analogiškos nuostatos, įteisinančios numatytus pakeitimus, o tai sąlygos atitinkamus pakeitimus bei papildymus ir šiuo metu galiojančiose Licencijavimo taisyklėse.

2.3.5.6. Informacijos teikimo reglamentavimas

Energetikos įstatymas nustato, kad valstybės institucijos ir įstaigos joms pavestoms funkcijoms atlikti turi teisę gauti iš energetikos įmonių reikiamą informaciją. Savo ruožtu, energetikos įmonės savo veikimo teritorijoje pagal kompetenciją energijos vartotojams teikia informaciją apie efektyvų energijos išteklių ir energijos vartojimą, saugų ir efektyvų energetikos objektų bei įrenginių naudojimą, statomus, rekonstruojamus energetikos objektus ir įrenginius, energijos kainas bei energijos vartotojams teikiamas paslaugas.⁷⁸ Atskirų sektorių įstatymai bei Licencijavimo taisyklės detalčiai reglamentuoja informacijos teikimo tvarką ir terminus.

Gamtinių dujų sektoriaus licencijų turėtojai per 30 dienų nuo ataskaitinio ketvirčio pabaigos Komisijos nustatyta tvarka turi teikti Komisijai ketvirtines ir metines ataskaitas apie licencijuojamą veiklą, įvairius sąnaudų rodiklius, sąnaudų audito rezultatus.

Elektros energetikos ir Šilumos ūkio sektorių licencijų turėtojai per 40 dienų nuo ataskaitinio ketvirčio pabaigos Komisijos nustatyta tvarka privalo teikti Komisijai ketvirtines ir metines ataskaitas apie licencijuojamą veiklą, įvairius sąnaudų rodiklius bei sąnaudų audito rezultatus.

Taigi iš esmės informacijos teikimo tvarka yra analogiška visuose energetikos sektoriuose, tik nustatyti skirtingi teikimo terminai. Todėl būtų tikslinga juos suvienodinti, nustatant tokį patį terminą, tai yra, kad ir dujų įmonės privalo pateikti visas ataskaitas Komisijai per 40 dienų nuo ataskaitinio ketvirčio pabaigos.

---

⁷⁸ Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr.56-2224; 2003, Nr.69-3118. 19 str.

2.3.5.7. Reguluojančios institucijos vaidmuo

Gamtinių dujų ir elektros energetikos sektorių licencijavimo taisyklėse yra numatyti atskiri skyriai, kur išvardinti visi Komisijos įgaliojimai.⁷⁹ Tačiau licencijuojamos veiklos sąlygose nustatytas papildomas konkretus įpareigojimas, kad Komisija ne rečiau kaip kartą per metus, taip pat gavusi skundą, privalo patikrinti, kaip įmonės laikosi licencijuojamos veiklos sąlygų.⁸⁰ Taip pat įvestas atskiras punktas dėl skundų nagrinėjimo nustato, kad skundus dėl licencijuojamos veiklos pažeidimų nagrinėja Komisija, kuri už savo priimtus sprendimus atsako įstatymų nustatyta tvarka.

Šilumos ūkio sektoriuje, kadangi yra dvi reguliuojančios institucijos - Komisija ir savivaldybės - tai atitinkamai ir licencijavimo taisyklėse yra numatyti atskiri skyriai, kuriuose išvardinti tų institucijų įgaliojimai. Iš esmės įgaliojimai analogiški, tačiau tik Komisijai suteikta teisė nustatyti licencijos formą, taip pat įmonių technologinio, finansinio ir vadybinio pajėgumo vertinimo tvarką. O licencijuojamos veiklos sąlygose nustatytas toks pat įpareigojimas, kad būtent „*licenciją išdavusi institucija*“ ne rečiau kaip kartą per metus, taip pat gavusi skundą, privalo patikrinti, kaip įmonė laikosi licencijuojamos veiklos sąlygų.“ Skundus dėl konkrečios įmonės licencijuojamos veiklos pažeidimų taip pat analogiškai nagrinėja tik tų įmonių, kurioms išdavė licencijas.⁸¹

2.3.5.8. Sankcijos už licencijuojamos veiklos pažeidimus

Gamtinių dujų ir elektros energetikos sektorių licencijavimo taisyklės numato, kad už licencijoje nurodytų licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimus Komisija gali sustabdyti ar panaikinti licencijos galiojimą arba skirti baudą.⁸²

Licencijos galiojimas gali būti sustabdomas, jeigu:

- 1) paaiškėja, kad licencijai gauti pateikti klaidingi duomenys;
- 2) įmonė daugiau kaip vieną kartą per metus pažeidžia licencijuojamos veiklos sąlygas;

⁷⁹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. birželio 19 d. nutarimas Nr.743 „Dėl Gamtinių dujų perdavimo, paskirstymo, laikymo ir tiekimo licencijavimo taisyklių patvirtinimo // Valstybės žinios. 2001, Nr.53-1878; 2003, Nr.71-3222. 7, 8 p.; ir Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. gruodžio 5 d. nutarimu Nr.1474 „Dėl teisės aktų, būtinų Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymui įgyvendinti, patvirtinimo“ patvirtintos Veiklos elektros energetikos sektoriuje licencijavimo taisyklės // Valstybės žinios. 2001, Nr. 104-3713; 2003, Nr. 48-2121. 10,11p.

⁸⁰ Ten pat, atitinkamai 39 p. ir 52 p.

⁸¹ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. liepos 25 d. nutarimu Nr. 982 „Dėl teisės aktų, būtinų Lietuvos Respublikos šilumos ūkio įstatymui įgyvendinti, patvirtinimo“ patvirtintos Šilumos tiekimo licencijavimo taisyklės // Valstybės žinios. 2003, Nr. 75-3481. 44, 55 p.

⁸² Ten pat, atitinkamai 41 p. ir 54 p.

- 3) licencijos turėtojas nemoka mokesčių,
- 4) licencijos turėtojas pažeidžia nustatytuosius mokėjimo už elektros energiją ir paslaugas terminus (*tik elektros energetikos sektoriuje*);
- 5) įmonės technologinis, finansinis ir vadybinis pajėgumas neleidžia vykdyti licencijuojamos veiklos.

Licencijos galiojimas gali būti panaikinamas, jeigu:

- 1) įmonė, kurios licencijos galiojimas buvo sustabdytas, per nustatytąjį laiką nepašalina licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimų;
- 2) ***gamtinių dujų sektoriuje*** - įmonė, kurios licencijos galiojimas sustabdytas, vykdo licencijuojamą veiklą; o ***elektros energetikos sektoriuje*** - įmonė, kurios licencijos galiojimas jau buvo sustabdytas, pakartotinai pažeidžia licencijuojamos veiklos sąlygas;
- 3) įmonė likviduojama ar reorganizuojama baigdama veiklą;
- 4) licencijos turėtojas pateikia paraišką panaikinti licencijos galiojimą.

Kaip matome, tiek gamtinių dujų, tiek elektros energetikos sektoriuose licencijų galiojimo sustabdymo ir panaikinimo atvejai iš principo sutampa, tačiau reikėtų atkreipti dėmesį, kad gamtinių dujų sektoriuje antroji licencijos galiojimo panaikinimo sąlyga sudaro tokią neapibrėžtą situaciją, kai įmonei, kuri nuolat pažeidinėja licencijuojamos veiklos sąlygas, bet per nustatytą laikotarpį pašalinanti nurodytus pažeidimus, Komisija negali taikyti jokių sankcijų, o tik įtraukiami į nesibaigiančias ir beprasmiškas biurokratinės procedūras. Todėl manome, elektros energetikos sektoriaus Licencijavimo taisyklėse nustatyta sąlyga, kad licencijos galiojimas gali būti panaikintas, jei „*įmonė, kurios licencijos galiojimas jau buvo sustabdytas, pakartotinai pažeidžia licencijuojamos veiklos sąlygas*“ yra efektyvesnė ir būtų tikslinga padaryti atitinkamus pakeitimus gamtinių dujų sektoriaus Licencijavimo taisyklėse.

Šilumos ūkio sektoriaus Licencijavimo taisyklėse⁸³ nustatyta, kad už licencijoje nurodytų licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimus Komisija gali tik sustabdyti ar panaikinti licencijos galiojimą.

Licencijos galiojimas gali būti sustabdytas, jeigu:

- 1) paaiškėja, kad prašyme išduoti licenciją pateikti klaidingi duomenys;
- 2) įmonė pažeidžia licencijuojamos veiklos sąlygas ir per nustatytą laiką nepašalina nurodytų veiklos pažeidimų;
- 3) įmonė daugiau nei kartą per metus pažeidžia licencijuojamos veiklos sąlygas;
- 4) įmonė nemoka mokesčių,

---

⁸³ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. liepos 25 d. nutarimu Nr. 982 „Dėl teisės aktų, būtinų Lietuvos Respublikos šilumos ūkio įstatymui įgyvendinti, patvirtinimo“ patvirtintos Šilumos tiekimo licencijavimo taisyklės // Valstybės žinios. 2003, Nr. 75-3481. 46 p.

5) įmonės technologinis, finansinis ir vadybinis pajėgumas neleidžia vykdyti licencijuojamos veiklos ar neatitinka licencijuojamos veiklos sąlygų;

6) įmonė, šilumos perdavimo tinklus valdanti ne nuosavybės ar patikėjimo teise, nevykdo nustatyto įstatinio kapitalo didinimo reikalavimo.

Licencijos galiojimas gali būti panaikintas, jeigu įmonė:

1) kurios licencijos galiojimas sustabdytas, per nustatytą terminą nepašalina licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimų;

2) kurios licencijos galiojimas tais pačiais metais jau buvo sustabdytas, pakartotinai pažeidžia licencijuojamos veiklos sąlygas;

3) likviduojama ar reorganizuojama baigdama veiklą kaip savarankiškas juridinis asmuo;

4) pateikia prašymą panaikinti licencijos galiojimą.

Kaip matome, Šilumos tiekimo licencijavimo taisyklėse nenumatytos baudos kaip sankcijos už licencijuojamos veiklos pažeidimus. Komisija už licencijoje nurodytų licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimus gali tik sustabdyti ar panaikinti licencijos galiojimą. Licencijų galiojimo sustabdymo ar panaikinimo atvejai iš esmės sutampa kaip ir elektros energetikos sektoriuje. Tik yra nustatyta viena papildoma sąlyga - dėl įstatinio kapitalo dydžio. Nors, kaip jau buvo minėta anksčiau, abejonių kelia pats tokio reikalavimo teisėtumas, kadangi Šilumos ūkio įstatymas nenumato panašių apribojimų. Taip pat vadovaujantis anksčiau išdėstytais argumentais, turėtų būti panaikinti sąlygų punktai dėl mokesčių nemokėjimo.

2.4. LICENCIJAVIMO SISTEMOS ĮGYVENDINIMO PAGRINDINĖS PROBLEMOS IR GALIMI SPRENDIMAI

Šiame poskyryje aptariamos aktualiausios įgyvendinimo problemos ir pateikiami galimi jų sprendimo būdai. Apžvelgus esančią energetikos įmonių licencijavimo sistemą, galima teigti, kad pagrindiniai licencijuotų įmonių veiklos aspektai ir įmonių santykiai teisiškai yra reglamentuoti pakankamai gerai. Tačiau kai kurie probleminiai klausimai reikalauja išsamesnio tyrimo, kurio remiantis (įvertinus pasaulinę praktiką bei tendencijas, ir atitinkamų ES teisės aktų reikalavimus) galima būti pasiūlyti optimaliausius sprendimus.

2.4.1. Neterminuotas licencijų galiojimo laikas

2.4.1.1. Esamos situacijos apžvalga

Lietuvos teisės sistemoje nėra numatyta galimybė konkuruoti dėl atitinkamos energetikos monopolinės licencijuojamos veiklos apibrėžtoje teritorijoje, ir dėl to šiuo metu išduodamos neterminuotos licencijos gali būti pripažintos kaip pažeidžiančios ES konkurencijos principus. Kaip jau buvo minėta, šiuo metu visų išduodamų licencijų veiklai energetikos sektoriuje yra nustatytas neribotas galiojimo terminas. Vadovaujantis Civilinio kodekso 2.79 str. nuostata, kad „*licencija išduodama neterminuotam laikui, jei yra įvykdytos licencijavimo taisyklėse nustatytos sąlygos*”⁸⁴, analogiška sąlyga yra suformuluota visų trijų energetikos sektorių įstatymuose. Tokia pati nuostata atkartojama ir licencijuojamą veiklą reglamentuojančiuose poįstatyminiuose teisės aktuose: elektros energetikos sektoriuje - Veiklos elektros energetikos sektoriuje licencijavimo taisyklėse, gamtinių dujų sektoriuje - Gamtinių dujų perdavimo, paskirstymo, laikymo ir tiekimo licencijavimo taisyklėse ir šilumos ūkio sektoriuje – Šilumos tiekimo licencijavimo taisyklėse. Toks reikalavimas įtvirtina taisyklę, kad licencijos galiojimas gali būti nutrauktas tik tuo atveju, jei įmonė sistemingai pažeidžia licencijuojamos veiklos reikalavimus arba pati pateikia prašymą panaikinti licencijos galiojimą. Daugiau jokių kitų licencijos galiojimo pasibaigimo atvejų Licencijavimo taisyklės nenumato.

Mūsų nuomone, tokia Civiliniame kodekse suformuluota nuostata iš esmės yra teisinga ir galėtų būti taikoma licencijuojant atskiras ūkinės-komercinės veiklos rūšis, kuriose veikia natūrali konkurencija. Tačiau tokio reikalavimo betarpiškas taikymas energetikos sektoriuje yra

---

⁸⁴ Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr.74-2262. 2.79 str. 1 d.

kritikuotinas, nes čia vyrauja natūralios monopolijos ir praktiškai nėra sąlygų konkurencijai. Išduodant tokias „*rinkos licencijas*“ neapibrėžtam laikotarpiui, faktiškai eliminuojama net ir teorinė galimybė ateityje naujiems dalyviams įeiti (ar patekti) į rinką. Ši problema iškyta tiek gamtinių dujų paskirstymo įmonėms, kurios be skirstymo atlieka ir tiekėjo funkcijas reguliuojamiems vartotojams, tiek visuomeniniams elektros energijos tiekėjams. Ta pati problema egzistuoja ir Šilumos ūkio sektoriuje. Nors, kaip jau buvo minėta, Šilumos ūkio sektorius tiesiogiai nereguliuojamas ES direktyvų kaip Gamtinių dujų ir Elektros energetikos rinkos, tačiau galima teigti, kad ir čia dėl neapibrėžto išduodamų licencijų galiojimo termino egzistuoja analogiška problema. Kadangi išduodant licencijas šilumos tiekimo veiklai apibrėžtoje teritorijoje ir neterminuotai, yra minimizuojama konkurencija, kuri rinkoje leidžia užtikrinti geriausią bet kokios teikiamos paslaugos kainos ir kokybės santykį.

2.4.1.2. ES teisės aktų reikalavimai

Kaip jau minėjome, Lietuvos teisės sistemoje nėra numatyta galimybė konkuruoti dėl atitinkamos energetikos monopolinės licencijuojamos veiklos apibrėžtoje teritorijoje ir dėl to šiuo metu išduodamos neterminuotos licencijos gali būti pripažintos kaip pažeidžiančios ES konkurencijos principus.

Šie principai buvo suformuluoti ES Steigimo sutartyje bei 1993 m. birželio 14 d. ES direktyvoje 93/38/EB, koordinuojančioje viešųjų paslaugų tiekimo procedūras, kurios yra taikomos įmonėms, veikiančioms energetikos, vandens, transporto ir telekomunikacijų sektoriuose (toliau - Direktyva Nr. 93/38). Kitas etapas, buvo 2004 m. kovo 31 d. priimta nauja Direktyva Nr.2004/17, pakeitusi galiojusią Direktyvą Nr. 93/38 ir kuri atnaujėjusi bei suvienodinusi viešųjų paslaugų tiekimo procedūras, kurios yra taikomos įmonėms, veikiančioms vandens, energetikos, transporto ir telekomunikacijų sektoriuose. Vadovaujantis šios direktyvos reikalavimais, visi paslaugų ir tiekimo kontraktai, kurių numatoma vertė yra ne mažiau kaip 0,5 mln. eurų, privalo būti sudaromi laikantis viešųjų pirkimų procedūrų, t.y. tik konkurso būdu. ES lygmeniu minėtų direktyvų nustatyti principai ir procedūros yra taikomos ne tik viešiesiems pirkimams, tačiau ir paslaugoms, kurios teikiamos pagal koncesijų sutartis (tai aktualu ir mūsų šilumos tiekimo įmonėms), arba išduodant atitinkamas licencijas. Šios koncesijų sutartys iš dalies skiriasi nuo viešųjų pirkimų sutarčių, kadangi koncesijos atveju visa verslo (paslaugų teikimo) rizika tenka koncesionieriui, kuriam šiuo atveju yra suteikiama teisė (rinkos licencija) vykdyti atitinkamą veiklą ir gauti už tai nustatyto dydžio atlyginimą. Šiuo atveju išduodanti

licencijas institucija nepatiria jokios rizikos ar sąnaudų. Licencijuojanti institucija tik išrenka privačią įmonę ir suteikia jai teisę (licenciją) užsiimti atitinkama veikla.

Šiuo metu galiojantys ES teisės aktai tiesiogiai nereglamentuoja „koncesijos sutarčių“ taikymo teikti atitinkamas paslaugas minėtose direktyvose apibrėžtose srityse. Tačiau Europos Komisijos 2000-04-27 išleistame interpretuojančiame komunikate dėl koncesijų ES teisėje (*skelbta 2000-04-29 oficialiai leidžiamame ES žurnale C 121*) yra suformuluota, kad trūkstant detalių taisyklių ir reglamentų Bendrijos poįstatyminėje bazėje, koncesijos sutartys (licencijos) privalo būti sudaromos laikantis taisyklių ir pagrindinių principų, suformuluotų EB steigimo sutartyje ir ypač atsižvelgiant į šios sutarties 43 ir 49 straipsnių nuostatas. Tuo remiantis galima teigti, kad anksčiau minėti skaidrumo, nediskriminavimo ir kiti viešųjų pirkimų procedūroms privalomi reikalavimai vienareikšmiškai įpareigoja valstybės institucijas laikytis tokių pačių reikalavimų ir sudarant koncesijų sutartis. Tai yra viešųjų pirkimų principai turi būti taikomi ir išskirtinėms (monopolinėms) veikloms, išduodant licenciją ar koncesiją. Taigi atsižvelgiant į šias nuostatas, galima daryti išvadą, kad valstybės institucijos privalo laikytis ES viešųjų pirkimų principų suteikdamos išimtinę teisę atlikti daugumą darbų ar paslaugų nepriklausomai nuo to kokia teisine forma tai yra realizuojama (ar tai būtų paprasta sutartis, ar koncesijos sutartis, ar licencija ir pan.).

Būtina atkreipti dėmesį, kad anksčiau išvardinti principai daugiausia taikomi sektoriui, kuris dar nėra visiškai liberalizuotas, o kai kurioms veikloms (ar paslaugoms) vykdyti yra suteikiama išimtinė teisė. Ir šiuo atveju yra labai svarbu pažymėti, kad vadovaujantis naujų ES energetikos direktyvų (2003 m. birželio 26 d. Direktyva 2003/54/EB „Dėl elektros energijos vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, panaikinanti direktyvą 96/92/EB“ bei Direktyva 2003/55/EB „Dėl gamtinių dujų vidaus rinkos bendrųjų taisyklių, panaikinanti direktyvą 98/30/EB“) reikalavimais jau nuo 2007 m. elektros energijos ir gamtinių dujų tiekimas turėtų būti visiškai liberalizuotas. Šių reikalavimų įgyvendinimas reiškia, kad įteisinus laisvą konkurenciją energijos tiekimo veikloje, bet kokios išimtinės teisės į rinką, taip pat ir laikotarpio prasme, bus vertinamos kaip neteisėtos ir turės būti panaikintos. Tačiau kitoms energetikos veikloms dėl tam tikros jų specifikos naujosios ES energetikos direktyvos nustato įpareigojimus, kad teisė vykdyti atitinkamą veiklą gali būti suteikiama ribotam laikotarpiui. Iš esmės tai liečia tiek elektros energijos, tiek ir gamtinių dujų perdavimo bei skirstymo tinklų valdymą. Naujoji elektros Direktyva 2003/54/EB nustato, kad „valstybės narės paskiria vieną ar kelis perdavimo sistemos operatorius, arba reikalauja, kad tai padarytų įmonės, kurioms priklauso perdavimo sistemos laikotarpiui, kurį valstybės narės nustato atsižvelgdamos į veiksmingumą ir ekonominę

pusiausvyra.⁸⁵“ Tos pačios Direktyvos 13 straipsnyje suformuluoti visiškai analogiški reikalavimai ir dėl elektros energijos skirstymo sistemų valdymo. Atitinkamai, naujoji gamtinių dujų Direktyva 2003/55/EB nustato beveik analogiškus reikalavimus gamtinių dujų perdavimo, skirstymo, saugojimo ir skystinimo SGD sistemų operatoriams, o būtent tai, kad „*valstybės narės paskiria vieną ar kelis perdavimo sistemos operatorius, arba reikalauja, kad tai padarytų gamtinių dujų įmonės, kurioms priklauso perdavimo, laikymo ar skystinimo SGD įrenginiai laikotarpiui, kurį valstybės narės nustato atsižvelgdamos į veiksmingumą ir ekonominę pusiausvyra*“.⁸⁶ Šie naujų ES energetikos direktyvų reikalavimai turi būti įgyvendinti iki 2004 m. liepos 1 d.

Analizuodami Italijos, kuri jau yra ES senbuvė, patirtį šioje srityje, įsitikinome, kad visoms veikloms, kurios yra traktuojamos kaip išskirtinės (natūralios monopolijos), papildomos konkurencijos galimybės ne tik gali, tačiau ir turi būti sudaromos išduodant licencijas atitinkamai veiklai būtent - fiksuotam periodui. Taip, užtikrinama galimybė, kad pasibaigus licencijos galiojimo laikui, kiekviena energetikos įmonė, tenkinanti tai veiklai nustatytus reikalavimus, gali lygiais pagrindais konkuruoti dėl teisės užsiimti atitinkama licencijuojama veikla tos licencijos apibrėžtoje teritorijoje.

Apibendrinant reikėtų pažymėti, kad šiuo metu Lietuvos energetikos įmonių licencijavimo sistemoje įtvirtinta sąlyga, kad energetikos įmonėms išduodamos licencijos neterminuotam laikotarpiui prieštarauja ES teisėje nustatytiems konkurencijos principams bei naujų ES energetikos direktyvų dėl bendros vidaus rinkos sukūrimo reikalavimams. Minėtose direktyvose yra konkrečiai nustatyta, kad analogiškos licencijos turi būti išduodamos „*laikotarpiui, kurį valstybės narės nustato atsižvelgdamos į veiksmingumą ir ekonominę pusiausvyra*“. Manome, kad tokia direktyvose suformuluota sąlyga negalėtų būti interpretuojama kaip nors kitaip, kadangi laikotarpis, kuris nustatomas vadovaujantis veiksmingumo ir ekonomiškumo kriterijais, negali būti neterminuotas.

Todėl, siekiant išvengti šių prieštaravimų, Lietuvos teisės sistemoje reikėtų numatyti atitinkamus pakeitimus, kurie leistų išduoti licencijas nustatytam (ribotam) laikotarpiui. Tai užtikrintų, kad išduotos tiekimo licencijos neprieštaras ES teisėje taikomiems konkurencijos principams bei naujų ES energetikos direktyvų dėl bendros vidaus rinkos sukūrimo reikalavimams. Savo ruožtu, šių prieštaravimų panaikinimas (*neterminuotų licencijų galiojimo*

---

⁸⁵ Directive 2003/54/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market in electricity and repealing Directive 96/92/EC // 15-07-2003, Official Journal of the European Union L176/37-55. Art. 8, 13.

⁸⁶ Directive 2003/55/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 98/30/EC //15-07-2003, Official Journal of the European Union L176/57-78. Art. 7, 11.

atšaukimas) suteiktų Komisijai, kaip liberalizuotų energijos rinkų prižiūrėtojai, papildomą instrumentą skatinant konkurenciją energetikos sektoriuose.

2.4.1.3. Galimas problemos sprendimo būdas

Siekiant pašalinti egzistuojančius prieštaravimus, būtina pakeisti (papildyti) šiuo metu galiojančią Civilinio kodekso 2.79 straipsnio nuostatą ir nuosekliai padaryti atitinkamas pataisas visų trijų energetikos sektorių įstatymuose bei šiuo metu galiojančiose licencijavimo taisyklėse. Reikalingi (numatomi) pakeitimai pateikiami žemiau esančioje lentelėje:

Esanti sąlyga (nuostata)	Siūlomas pakeitimas
C.K. 2.79 straipsnio 1 dalis: <i>„Licencija išduodama neterminuotam laikui, jei yra įvykdytos licencijavimo taisyklėse nustatytos sąlygos.“</i>	C.K. 2.79 straipsnio 1 dalis: <i>„Jeigu kiti įstatymai nenustato licencijos galiojimo laiko ir yra įvykdytos licencijavimo taisyklėse nustatytos sąlygos, licencija išduodama neterminuotam laikui.“</i>
Gamtinių dujų perdavimo, paskirstymo, laikymo ir tiekimo licencijavimo taisyklės 11 straipsnio 1 dalis: <i>„Licencijos perduoti, paskirstyti, laikyti, tiekti dujas išduodamos neterminuotam laikui.“</i>	Gamtinių dujų perdavimo, paskirstymo, laikymo ir tiekimo licencijavimo taisyklės 11 straipsnio 1 dalis: <i>„Licencijos perduoti, paskirstyti, laikyti, tiekti dujas išduodamos ne ilgesniam kaip [XX]* metų terminui“.</i>
Veiklos elektros energetikos sektoriuje licencijavimo taisyklės 24 straipsnis: <i>„Licencijos išduodamos neterminuotam laikui“</i>	Veiklos elektros energetikos sektoriuje licencijavimo taisyklės 24 straipsnis: <i>„Licencijos išduodamos ne ilgesniam [XX]* metų terminui“</i>
Šilumos tiekimo licencijavimo taisyklės 21 straipsnis: <i>„Licencijos išduodamos neterminuotam laikui“</i>	Šilumos tiekimo licencijavimo taisyklės 21 straipsnis: <i>„Licencijos išduodamos ne ilgesniam kaip [XX]* metų terminui.“</i>

* - [XX] čia atitinkamo energetikos sektoriaus įstatyme nustatytas licencijų galiojimo terminas. Licencijų galiojimo terminas (trukmė) gali būti skirtingas atskiruose energetikos sektoriuose, taip pat ir viename sektoriuje, atsižvelgiant į atitinkamo sektoriaus arba vienos ar kitos licencijuojamos veiklos specifiką. Daugumoje ES, o taip pat ir JAV šalių yra nustatyti

skirtingi licencijų galiojimo terminai, tačiau vidutiniškai toks terminas būna nuo 10 iki 15 metų ir ne daugiau kaip 30 metų.

2.4.2. Tiekimo nepertraukiamumo ir paslaugų kokybės reikalavimai

2.4.2.1. Esamos situacijos apžvalga

Kaip jau buvo minėta, vienas iš pagrindinių energetikos įmonių licencijavimo tikslų yra užtikrinti, kad vartotojams būtų teikiamos aukštos kokybės paslaugos. Ypatingas dėmesys turėtų būti skiriamas reguliuojamų kainų ir pagal tas kainas teikiamų paslaugų kokybės atitikimui. Šiuo metu Lietuvos, priešingai negu daugelyje Europos šalių, teisės aktuose nėra nustatyti nei gamtinių dujų, nei elektros energijos paskirstymo ir tiekimo paslaugų standartai. Komisijos Licencijų skyrius parengė ES ir kai kurių JAV taikomų standartų apžvalgą ir dar 2001 m. išsiuntė suinteresuotoms institucijoms. Derinant Gamtinių dujų perdavimo, paskirstymo, laikymo, tiekimo ir vartojimo taisyklių projektą, Ūkio ministerijai buvo pateiktos pastabos dėl būtinybės nustatyti paslaugų kokybės standartus.

Perdavimo ir paskirstymo sistemos turi būti patikimai eksploatuojamos tenkinant vartotojų poreikius ir užtikrinant visos sistemos mechanizmo veikimą. Sistemos veikimą galima vertinti, nagrinėjant vartotojų skundus (pvz., dėl skaitiklių įrengimo, dėl neleidimo naudotis sistema, avarių pasekmių likvidavimo), ar sistemos operatoriui pranešus apie problemas. Eksploatavimo patikimumo, jo efektyvumo užtikrinimui būtini paslaugų kokybės rodikliai. Teikiamų paslaugų kokybė neturi būti blogesnė nei perdavimo ar paskirstymo kainų nustatymo metu sutarta, t. y. teikiamų paslaugų kokybė turi atitikti kainas. Norint užtikrinti, kad vartotojams būtų teikiamos aukštos kokybės paslaugos, būtina numatyti ir gamtinių dujų bei elektros energetikos sektorių licencijavimo taisyklėse apibrėžti konkrečius kriterijus ir reikalavimus paslaugų kokybei. Tačiau šiuo metu galiojančiose Licencijavimo taisyklėse esantys tokie licencijuojamos veiklos kriterijai kaip antai veiklos efektyvumas, saugumas ir patikimumas yra daugiau abstraktaus pobūdžio.

Daugelio šalių praktika parodė, jei teisės aktai konkrečiai nereglamentuoja tiekimo patikimumo reikalavimų, t.y. nėra nustatyta aiškių ir griežtų reikalavimų tiekimo patikimumui, tai po skirstymo įmonių privatizavimo dažnai pablogėja elektros energijos tiekimo patikimumas ir kokybė. Labai akivaizdžiai tai iliustruoja karti Italijos bei daugelio kitų Rytų ir Vidurio Europos valstybių, o ypač Vengrijos patirtis, kur 1995 m. privatizavus elektros energijos skirstymo įmones ir praėjus vos trejiems metams, smuko elektros energijos tiekimo patikimumas. Todėl, mūsų nuomone, ir Lietuvoje, siekiant užkirsti kelią tokioms tendencijoms,

turėtų būti kuo skubiau parengti ir patvirtinti atitinkami paslaugų kokybės standartai ar reikalavimai. Tokių reikalavimų nustatymas ir taikymas Lietuvoje garantuotų atitinkamą paslaugų kokybės lygį visiems vartotojams, apibrėžtų tiekimo patikimumo ribas, leistų efektyviau vykdyti licencijuojamų įmonių veiklos kontrolę ir tuo pačiu užtikrinti, kad vartotojams būtų teikiamos aukštos kokybės paslaugos. Komisija dar 2002 metais iniciavo tokio projekto rengimą. Komisijos Licencijų skyrius parengė ES ir kai kurių JAV taikomų standartų apžvalgą ir išsiuntė suinteresuotoms institucijoms. Taip pat buvo pateikti konkretūs pasiūlymai dėl elektros energijos tiekimo patikimumo ir paslaugų kokybės reikalavimų rengimo. Iš esmės buvo pritarta Komisijos pasiūlymams, kadangi jau 2003 m. pavasarį Vyriausybė patvirtino Licencijavimo taisyklių pakeitimus, kuriuose buvo įtvirtintos nuostatos, kad Ūkio ministerija rengia ir suderinusi su Komisija tvirtina tiekimo patikimumo ir paslaugų kokybės reikalavimus, o Komisija kontroliuoja, kaip licencijuotos įmonės laikosi nustatytų reikalavimų. Remdamasi savo sukaupta patirtimi ir siekdama užkirsti kelią teikiamų paslaugų kokybės pablogėjimui, Komisija 2003 – 2004 m. bendradarbiaudama su Italijos energetikos reguliavimo agentūra, parengė Elektros energijos tiekimo patikimumo ir paslaugų kokybės reikalavimų projektą ir 2004 m. gegužės mėnesį išsiuntė jį Ūkio ministerijai. Deja, belieka tik apgailestauti, kad iki šios dienos tokie reikalavimai dar nepatvirtinti ir vis dar „guli“ ministerijos stalčiuose.

2.4.2.2. ES teisės aktų reikalavimai

Nors naujosios ES energetikos direktyvos dėl bendros vidaus rinkos sukūrimo elektros energetikos ir gamtinių dujų sektoriuose nereglamentuoja konkrečių reikalavimų, kurie turėtų būti nustatyti siekiant užtikrinti atitinkamą teikiamų paslaugų kokybės lygį, tačiau jau vien suformuluoti tokie bendrojo pobūdžio reikalavimai, kaip pavyzdžiui, kad paskirstymo sistemos operatorius privalo taip prižiūrėti jo teritorijoje esančią elektros energijos paskirstymo sistemą, kad ji atitiktų saugumo, patikimumo bei efektyvumo reikalavimus ir be to, deramai atsižvelgiant į aplinkos apsaugos nuostatas akivaizdžiai byloja apie tokių reikalavimų reikalingumą.

Be to, pavyzdžiui, naujosios elektros energetikos Direktyvos 2003/54/EB A priede yra išvardinti konkretūs reikalavimai, kuriuos privalo užtikrinti paslaugų teikėjai, t.y. vartotojai turi turėti teisę sudaryti sutartį su savo elektros energijos paslaugų tiekėju, kurioje būtų apibrėžtos numatomos paslaugos, paslaugų tipai, siūlomi kokybės lygiai, taip pat kompensacijos ir sumokėtų pinigų grąžinimo tvarka, kuri yra taikoma, jei licencijuota įmonė nesilaiko pagal

sutartį numatyto teikiamų paslaugų kokybės lygio.⁸⁷ Taigi akivaizdu, kad siekiant įgyvendinti minėtus Direktyvos reikalavimus, visos šalys narės (tarp jų ir Lietuva) privalės nustatyti atitinkamus standartus ar reikalavimus energetikos įmonėms bei užtikrinti, kad jų būtų laikomasi.

2.4.3. Tiekimo saugumo užtikrinimas

Šis klausimas iš esmės yra susijęs tik su išduodamomis tiekimo licencijomis gamtinių dujų ir elektros energetikos sektoriuose.

2.4.3.1. Esamos situacijos apžvalga

Komisija jau ne kartą yra atkreipusi dėmesį, kad tiekimo patikimumo ir saugumo užtikrinimas yra viena iš svarbiausių problemų, esančių Lietuvos energetikos įmonių licencijavimo sistemoje. Nes šiuo metu, jei dėl kokio nors įvykio ar rimtesnio pažeidimo arba tiesiog dėl tiekimo įmonės bankroto, turėtų būti panaikinta tiekimo licencija, atsirastų reali grėsmė tiekimo patikimumui ir saugumui.

Licencijavimo taisyklėse yra nustatyta, kad Komisija turi teisę sustabdyti, pakeisti ar anuliuoti licenciją, jei įmonė pažeidžia nustatytas licencijuojamos veiklos sąlygas. Taip pat Licencijavimo taisyklės numato, kad sprendimas dėl licencijos galiojimo panaikinimo ar galiojimo sustabdymo, jeigu jis turi įtakos saugiam vartotojų aprūpinimui atitinkama energijos rūšimi, gali įsigalioti ne anksčiau kaip po dviejų mėnesių nuo sprendimo priėmimo. Papildomai gamtinių dujų sektoriaus Licencijavimo taisyklėse numatyta, kad „kai licencija panaikinama, sustabdoma ar licencijos turėtojas jos atsisako, nutraukia veiklą ir kyla pavojus saugiam vartotojų aprūpinimui dujomis, Komisija teikia Lietuvos Respublikos Vyriausybei pasiūlymą dėl tokios įmonės valdymo perėmimo ar turto išpirkimo, iki bus išduota nauja licencija.“⁸⁸ O jau nei elektros energetikos, nei šilumos ūkio sektorių Licencijavimo taisyklėse tokios nuostatos nebėra.

Šiandien nė vieno iš trijų energetikos sektorių Licencijavimo taisyklės nereglamentuoja, koku būdu turėtų vykti atitinkamos licencijos sustabdymo ar anuliavimo procedūra, jei kartais Komisijai prireiktų pasinaudoti šia jai suteikta teise. Turime konstatuoti, kad tai yra akivaizdi

---

⁸⁷ Directive 2003/54/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market in electricity and repealing Directive 96/92/EC // 15-07-2003, Official Journal of the European Union L176/37-55. Annex A, Measures on consumer protection.

⁸⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. birželio 19 d. nutarimas Nr.743 „Dėl Gamtinių dujų perdavimo, paskirstymo, laikymo ir tiekimo licencijavimo taisyklių patvirtinimo // Valstybės žinios. 2001, Nr.53-1878; 2003, Nr.71-3222. 48 p.

spraga, nes būtent tokių procedūrų, reglamentuojančių Komisijai suteiktos galios panaudojimą, trūkumas gali sukelti realų pavojų tiekimo patikimumui ir saugumui.

2.4.3.2. ES teisės aktų reikalavimai

Tiekimo saugumo ir patikimumo klausimai buvo detalai nagrinėti rinkos liberalizavimo kontekste ir ES lygmeniu. Atsižvelgiant į tai, kad naujai liberalizuotose energetikos rinkose jau nebelieka vienintelio rinkos žaidėjo (t.y. monopolininko), kuris anksčiau prisiimdavo visą atsakomybę už tiekimo saugumą ir patikimumą, o naujieji rinkos dalyviai automatiškai jau nebeperima tokios atsakomybės, nes iš esmės, jie susikoncentruoja įgyvendinti tik savo konkurencinius tikslus, išskyla pavojus, kad nebus užtikrinti (išlaikyti) tiekimo saugumo ir patikimumo reikalavimai.

Tuo tarpu, siekiant užtikrinti tiekimo saugumą, naujosios ES gamtinių dujų ir elektros energetikos direktyvos, šalims narėms įteisina galimybę priimti atitinkamas taisykles, įvedant naują taip vadinamąjį „Paskutinės vilties tiekėją“ (ang. - *Supplier of last Resort*), t.y. toks tiekėjas, į kurį vartotojas galėtų kreiptis blogiausiu atveju. Šios ES lygmeniu formuluojamos taisyklės yra gana bendro pobūdžio. Štai, pavyzdžiui, naujoje gamtinių dujų Direktyvoje 2003/55/EB yra pateikiama štai tokia formuluotė: „Šalys narės gali paskirti paskutinės vilties tiekėją, kuris blogiausiu atveju aprūpina dujomis vartotojus, kurie yra prijungti prie tinklo (sistemas).“⁸⁹ Beveik analogiška sąlyga yra suformuluota ir naujojoje elektros energetikos Direktyvoje 2003/54/EB, kuri sako, kad „šalys narės gali paskirti paskutinės vilties tiekėją. Toks tiekėjas gali būti vertikalios integracijos įmonės, kuri atlieka ir skirstymo funkcijas, pardavimų padalinys, jei yra tenkinami direktyvoje numatyti veiklų atskyrimo reikalavimai.“⁹⁰ Taip pat „Valstybės narės privalo užtikrinti, kad visiems namų ūkio vartotojams ir, kai valstybės narės mano, kad to reikia – mažosioms įmonėms (t.y. įmonėms, kuriose dirba mažiau kaip 50 darbuotojų, o metinė apyvarta arba balansas neviršija 10 milijonų eurų), būtų teikiamos universaliosios paslaugos, t.y. kad jos turėtų teisę savo teritorijoje gauti nustatytos kokybės elektros energiją už protingą, lengvai ir aiškiai palyginamą bei skaidrią kainą. Siekdamas garantuoti universaliųjų paslaugų teikimą, valstybės narės gali paskirti paskutinės vilties tiekėją“⁹¹

⁸⁹ Directive 2003/55/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 98/30/EC //15-07-2003, Official Journal of the European Union L176/57-78. Art.3.3.

⁹⁰ Directive 2003/54/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market in electricity and repealing Directive 96/92/EC // 15-07-2003, Official Journal of the European Union L176/37-55. Point 27 of the Whereas.

⁹¹ Ibid, Art. 3.3.

Naujose ES energetikos direktyvose detaliai nereglamentuotos „*paskutinės vilties tiekėjo*“ paskyrimo ir veikimo procedūros, todėl šalims narėms suteikiama gana daug laisvės tokios sistemos sukūrimui bei įgyvendinimui ir kiekviena šalis turi galimybę, atsižvelgdama į savo energetikos rinkos struktūrą ir specifiką, įteisinti optimaliausią modelį.

2.4.3.3. Galimi naujų procedūrų mechanizmai

Atsižvelgiant į šiose direktyvose suformuluotus reikalavimus, tokia sistema artimiausiu metu turėtų būti įdiegta ir Lietuvoje. Siekiant sukurti efektyvią ir geriausiai mūsų poreikius tenkinančią sistemą, yra pravartu susipažinti su kitų ES šalių patirtimi. Dėl ribotos darbo apimties neįmanoma apžvelgti visų ES šalių „*paskutinės vilties tiekėjo*“ paskyrimo ir veikimo mechanizmų, todėl palyginimui pasirinkome tik Angliją ir Italiją, nes jų pasirinkti sprendimai geriausiai atspindi (įgyvendina) pagrindines Direktyvų nuostatas, be to, šiandien šiose šalyse tokios procedūros jau yra įteisintos ir funkcionuojančios.

Anglijos teisės sistemoje tokie reikalavimai buvo įteisinti dar prieš priimant naujas ES energetikos direktyvas, ir jos modelio „*paskutinės vilties tiekėjo*“ pavyzdys galėtų būti priimtas kaip standartinis modelis visoms šalims narėms. Tuo tarpu Italijoje „*paskutinės vilties tiekėjo*“ sistema buvo įteisinta tik 2004 m. vasario mėnesį, tačiau gali būti naudingas pavyzdys, kaip naujų ES energetikos direktyvų reikalavimai yra realizuojami nacionalinėje teisėje.

Abiejose šalyse „*paskutinės vilties tiekėjo*“ mechanizmo įgyvendinimui naudojamas vadinamasis rinkos modelis, kai naujas „žaidėjas“ (t.y. kitas tiekėjas) yra „pakviečiamas“ pakeisti prieš tai buvusįjį, kuris dėl įvairių priežasčių nebegali teikti nustatytų paslaugų. Abiejose šalyse reguliuojančiai institucijai yra suteikiamas esminis, svarbus vaidmuo, kadangi būtent reguliuotojas nustato, kad jei prieš tai buvęs tiekėjas yra nepajėgus teikti nustatytų paslaugų ir, siekdamas užtikrinti saugų tiekimą, paskiria naują „*paskutinės vilties tiekėją*“, tiekėją, į kurį apibrėžtos teritorijos vartotojai gali kreiptis blogiausiu atveju.

Italijos teisės sistemoje šalia „*paskutinės vilties tiekėjo*“ paskyrimo procedūros dar yra įtvirtintas „*komisionieriaus*“ mechanizmas, kuris priešingai nei „*paskutinės vilties tiekėjas*“, yra ne rinkos dalyvis, o viešas subjektas.

„Paskutinės vilties tiekėjas“ ir „Komisionierius“ Taigi Italijoje, siekiant išvengti problemų, kurios atsiranda dėl tiekimo sutrikimų, galima pasirinkti kelis sprendimus.

Vienas iš galimų sprendimų - „*paskutinės vilties tiekėjo*“ įvedimas. Kaip buvo minėta anksčiau, ši rinkos modeliui paremta sistema (šiuo metu veikianti Anglijoje ir Italijoje) visiškai atitinka naujų ES energetikos direktyvų reikalavimus. Nepaisant to, kad šalis narė nėra

įpareigotos įvesti būtent tokią sistemą, remiantis šiomis direktyvomis galėtų būti suformuluotas pasiūlymas „paskutinės vilties tiekėjo įvedimui šalyse narėse. Svarbu atkreipti dėmesį, kad Anglijos ir Italijos „paskutinės vilties tiekėjas“, nepaisant, kad abiejų tikslas – užtikrinti, kad vartotojai nepatirtų tiekimo sutrikimų, yra pasiekiamas skirtingomis sąlygomis ir reikalavimais.

„Komisionieriaus“ įvedimas. „Komisionierius“ yra valstybės (viešoji) institucija, kurią skiria reguliuotojas. „Komisionierius“ gali būti paskirtas, kai nėra kitų rinkos dalyvių arba kai rinkoje veikia nepakankamas jų skaičius.

Čia galimi įvairūs variantai derinant „paskutinės vilties tiekėjo“ ir „komisionieriaus“ paskyrimą. Pavyzdžiui, „paskutinės vilties tiekėjas“ arba „komisionierius“ gali būti naudojamos kaip alternatyvos. Iš principo ir Lietuvoje galėtų būti įdiegtas tik vienas mechanizmas; nors visai galimas ir Italijos variantas, nes tokiu atveju reguliuojanti institucija įgyja pasirinkimo galimybę:

1) reguliuojanti institucija gali kiekvienu atveju spręsti, kas geriau, ką pasirinkti ar „paskutinės vilties tiekėją“ ar „komisionierių“;

2) arba reguliuojanti institucija privalo paskirti „komisionierių“ tik tokiu atveju, jei neatsiranda „savanorių“ tapti „paskutinės vilties tiekėju“

Svarbu, kad ir „paskutinės vilties tiekėjas“, ir „komisionierius“ gali būti skiriamas tik griežtai fiksuotam terminui, t.y. terminui, kuris reikalingas paskirti naujam tiekėjui ir turėtų būti traktuojamas kaip „paskutinis“ instrumentas, kuris naudojamas tik kraštutiniu atveju, jei yra įrodoma, kad licencijuota įmonė neužtikrina jai keliamų reikalavimų ir iškyla realus pavojus tiekimo patikimumui ir saugumui. Tačiau reikėtų atkreipti dėmesį, kad Lietuvoje, Komisijos vykdoma reguliari licencijuotų įmonių priežiūra gali sumažinti poreikį tokio instrumento panaudojimui.

Bet kita vertus, tokių procedūrų įteisinimas Lietuvos sistemoje suteiktų Komisijai atitinkamai didesnę pasirinkimo laisvę ir, reikalui esant, leistų Komisijai realiai panaudoti šiuo metu jai suteiktą (teorinę) galią sustabdyti ar panaikinti licenciją, (ne tik tuo atveju, kai to prašo pati įmonė). Ypač svarbu, kad tokiu atveju Komisija galėtų efektyviau vykdyti savo pareigas ir funkcijas bei užtikrinti, kad vartotojai nepatirtų tiekimo pertraukimų.

Lietuvoje galiojančios taisyklės ir galimi pakeitimai. Iš principo šiandien Lietuvoje yra įteisinta kažkas panašaus į „paskutinės vilties tiekėją“. Tai yra šiuo metu licencijuotas *visuomeninis tiekėjas*. Vadovaujantis Elektros energetikos įstatymo 2.40 ir 40 straipsniais, *visuomeninis tiekėjas* (t.y. toks tiekėjas, kuris valdo ir skirstymo sistemą) yra „juridinis asmuo, įpareigotas tiekti elektros energiją jo veiklos licencijoje nurodytoje teritorijoje esantiems vartotojams pagal šio įstatymo 40 straipsnyje nustatytus elektros rinkos liberalizavimo etapus ir

laisviesiems vartotojams, kurie nepasirinko nepriklausomo tiekėjo⁹². Visuomeninis tiekėjas yra įpareigotas tiekti elektros energiją visiems to pageidaujantiems vartotojams, išskyrus atvejus, jeigu tai padaryti trukdo nuo visuomeninio tiekėjo nepriklausančios aplinkybės arba jei vartotojas laiku neatsiskaito už sunaudotą elektros energiją.⁹³ Įvertinant anksčiau išdėstytus teiginius, gali susidaryti įspūdis, kad visuomeninis elektros tiekėjas jau ir dabar veikia, ar atlieka „paskutinės vilties tiekėjo“ funkcijas, nors ir nėra aiškaus pasirinkimo šiuo atžvilgiu. Kaip bebūtų, šiandien jau galima prognozuoti, kad kai 2007 m. elektros energijos rinka turės būti visiškai liberalizuota, tai pagal ES konkurencijos principus visiems tiekėjams turės būti užtikrinta galimybė lygiais pagrindais konkuruoti dėl tokios „paskutinės vilties tiekėjo“ pozicijos. Todėl ir Lietuvoje negalės būti toks „paskutinės vilties tiekėjas“ (šiuo metu esantis visuomeninis tiekėjas), kuris yra paskirtas ne konkurso būdu ir neribotam laikui.

Analogiškos problemos egzistuoja gamtinių dujų sektoriuje, tačiau naujojo Gamtinių dujų įstatymo projekte bent jau yra numatyta galimybė įteisinti tokį „paskutinės vilties tiekėjo“ mechanizmą.

Toliau, atsižvelgdami į Anglijos bei Italijos pavyzdžius, pabandysime suformuluoti galimus pasiūlymus dėl „paskutinės vilties tiekėjo“ įvedimo (įteisinimo) Lietuvos energetikos įmonių licencijavimo sistemoje tiek elektros energetikos, tiek ir gamtinių dujų sektoriuose. Anglijoje „paskutinės vilties tiekėjas“ „atsiranda“, kai buvęs tiekėjas faktiškai jau nepajėgus užtikrinti (neatlieka) jam pavestų funkcijų, o tuo tarpu Italijos „paskutinės vilties tiekėjo“ paskyrimo mechanizmas yra žymiai lankstesnis, nes reguliuotojui yra numatyta teisė paskirti tokį tiekėją jau iš anksto, t.y. jei vartotojams rinkoje trūksta (ar tik gali pritrūkti) tiekėjų. Kadangi „paskutinės vilties tiekėjo“ paskyrimo mechanizmas yra lyg savotiškas rinkos klaidų „koregavimas“, todėl jis yra vertinamas kaip liberalizavimo išimtis ir turėtų būti naudojamas tik išimtiniais atvejais, t.y. jei iškyla realus pavojus viešųjų paslaugų (servisų) tiekimo saugumui, kaip ir nustatyta anksčiau minėtose naujose ES energetikos direktyvose. Dėl šios priežasties „paskutinės vilties tiekėjo“ mechanizmą rekomenduojama taikyti tik labiausiai pažeidžiamiems vartotojams, pavyzdžiui, tiems, kurie sunaudoja sąlygiškai nedidelius kiekius, kadangi jie turi ir mažesnių galimybių laisvai veikti liberalizuotoje rinkoje.

Žemiau esančioje lentelėje yra pateikiamos šiuo egzistuojančios teisės aktų normos, ir siūlomi galimi pakeitimai, kurie leistų įteisinti „paskutinės vilties tiekėją“ Lietuvos energetikos įmonių licencijavimo sistemoje.

---

⁹² Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 107-3964. 2.40 str.

⁹³ Ten pat, 25-27 str.

Egzistuojančios taisyklės	Siūlomi pakeitimai
<p>Gamtinių dujų licencijavimo taisyklių 48 punktas:</p> <p>Kai licencija panaikinama, sustabdoma ar licencijos turėtojas jos atsisako, nutraukia veiklą ir kyla pavojus saugiam vartotojų aprūpinimui dujomis, Komisija teikia Lietuvos Respublikos Vyriausybei pasiūlymą dėl tokios įmonės valdymo perėmimo ar turto išpirkimo, iki bus išduota nauja licencija.</p>	<p>Gamtinių dujų licencijavimo taisyklių 48 punktas:</p> <p>„1. Kai galutiniams vartotojams, kurie suvartoja ne daugiau kaip [x] kubinių metrų gamtinių dujų per metus ir dėl nuo jų nepriklausančių aplinkybių gali iškilti pavojus saugiam aprūpinimui dujomis, Komisija, vadovaudamasi patvirtintomis taisyklėmis (kuriose detalčiau reglamentuota „paskutinės vilties tiekėjo“ paskyrimo procedūras), turi paskirti „paskutinės vilties tiekėją“.</p> <p>2. Komisija privalo paskirti „paskutinės vilties tiekėją“ tais atvejais, jei tiekimo licencija yra atšaukiama dėl šių priežasčių:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) kai licencijuota įmonė ilgą laiką veikia kaip visuomeninis tiekėjas; 2) kai yra paskiriamas gavėjas, kuris gauna ar perima dalį licencijuotos įmonės turto; 3) kai licencijuota įmonė pažeidžia Komisijos nustatytus reikalavimus; 4) kai įmonė likviduojama arba reorganizuojama baigdama veiklą; 5) kai įmonė likviduojama teismo sprendimu; 6) kai yra įrodymų, kad įmonė nepajėgi padengti savo skolų (bankrutuoja).“
<p>Veiklos elektros energetikos sektoriuje licencijavimo taisyklių 59 punktas:</p> <p>Sprendimas dėl licencijos galiojimo sustabdymo ar panaikinimo, jeigu jis turi įtakos vartotojų aprūpinimui elektra, gali įsigalioti ne anksčiau kaip po 2 mėnesių nuo jo priėmimo. Apie numatomą priimti tokį sprendimą Ūkio ministerija privalo informuoti Lietuvos Respublikos Vyriausybę ir Komisiją, o</p>	<p>Veiklos elektros energetikos sektoriuje licencijavimo taisyklių 59 punktas:</p> <p>„1. Kai galutiniams vartotojams, kurie suvartoja ne daugiau kaip [x] kWh per metus ir dėl nuo jų nepriklausančių aplinkybių gali iškilti pavojus saugiam aprūpinimui elektros energija, Komisija, vadovaudamasi patvirtintomis taisyklėmis (kuriose detalčiau reglamentuota „paskutinės vilties tiekėjo“</p>

<p>Komisija – Ūkio ministeriją ir Lietuvos Respublikos Vyriausybę.“</p>	<p>paskyrimo procedūras), turi paskirti „paskutinės vilties tiekėją“.</p> <p>2. Komisija privalo paskirti „paskutinės vilties tiekėją“ tais atvejais, jei tiekimo licencija yra atšaukiama dėl šių priežasčių:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) kai licencijuota įmonė ilgą laiką veikia kaip visuomeninis tiekėjas; 2) kai yra paskiriamas gavėjas, kuris gauna ar perima dalį licencijuotos įmonės turto; 3) kai licencijuota įmonė pažeidžia Komisijos nustatytus reikalavimus; 4) kai įmonė likviduojama arba reorganizuojama baigdama veiklą; 5) kai įmonė likviduojama teismo sprendimu; 6) kai yra įrodymų, kad įmonė nepajėgi padengti savo skolų (bankrutuoja).“
---	--

Reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad šių pasiūlymų faktiniam įgyvendinimui turėtų būti priimti konkretūs (strateginiai) sprendimai įstatymo lygmeniu, tačiau šiandien jau įsigaliojęs naujas Elektros energetikos įstatymas⁹⁴ išvis nenumato tokios galimybės, o naujo Gamtinių dujų įstatymo projektas vis dar svarstomas Seime. Dėl šių priežasčių tolesnis šių procedūrų detalizavimas neįmanomas, kol nebus priimti (neįsigalios) atitinkami sprendimai.

⁹⁴ Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 107-3964.

BAIGIAMOSIOS IŠVADOS IR PASIŪLYMAI

1. Įstatymiškas Lietuvos energetikos įmonių licencijavimo įteisinimas neprieštarauja Konstitucijai ir iš esmės atitinka pagrindines ES direktyvų nuostatas. Nors šiandien Lietuvoje jau yra sukurta ir veikia gana funkcionali energetikos įmonių licencijavimo sistema, tačiau kai kurios galiojančios teisės aktų nuostatos (pvz., *neterminuotas licencijų galiojimo laikas*) prieštarauja ES direktyvų reikalavimams ir ateityje turėtų būti peržiūrėtos ir keistinos.

2. Licencijavimo taisyklėse suformuluota sąlyga, kad „*licencijų turėtojai privalo laikytis Lietuvos Respublikos įstatymų ir kitų teisės aktų reikalavimų*“, sukuria situaciją, kai gali būti pažeidžiamas konstitucinis teisės principas *non bis in idem*, reiškiantis draudimą bausti antrą kartą už tą patį nusižengimą. Todėl manome, kad Licencijavimo taisyklių punktai, nustatantys tokius reikalavimus, turėtų būti panaikinti.

3. Licencijavimo taisyklėse Komisijai nustatyti reikalavimai, tikrinti, kaip licencijuotos energetikos įmonės moka mokesčius. Atsižvelgdami į darbe išdėstytus argumentus, galime daryti išvadą, kad toks Komisijos įtraukimas į mokesčių administravimo procedūras yra nepagrįstas ir perteklinis (nes tokiu būdu yra dubliuojamos valstybės institucijų funkcijos) ir maža to, Licencijavimo taisyklėse įteisinta sąlyga, kai dėl mokesčių nemokėjimo gali būti *sustabdyta ar panaikinta licencija*, suponuoja situaciją, kai licencijuojamoms įmonėms už vieną ir tą patį nusižengimą yra taikoma dviguba atsakomybė. Todėl, mūsų nuomone, ateityje reikėtų atsisakyti minėtų reikalavimų.

4. Šiandien galiojančiose Licencijavimo taisyklėse nepakankamai reglamentuoti tiekimo patikimumo ir paslaugų kokybės reikalavimai. O šiuo metu vykstantis energetikos įmonių privatizavimas ir su tuo susijęs tiesioginio valstybės reguliavimo įtakos sumažėjimas, gali turėti neigiamos įtakos teikiamų paslaugų kokybei. Vadovaujantis galiojančiomis ES teisės aktų nuostatomis bei kitose šalyse energetikos įmonėms taikomais reguliavimo principais, Lietuvos teisės sistemoje artimiausiu metu taip pat turėtų būti įtvirtinti atitinkami reikalavimai, reglamentuojantys teikiamų paslaugų kokybės lygį.

5. Tiekimo saugumo klausimai buvo detaliam nagrinėti rinkos liberalizavimo kontekste bei ES teisės aktų reikalavimų lygmeniu. Atsižvelgiant į tai, kad naujai liberalizuotose energetikos rinkose jau nebelieka vienintelio rinkos žaidėjo (t.y. monopolininko), kuris anksčiau prisiimdavo visą atsakomybę už tiekimo saugumą ir patikimumą, o naujieji rinkos dalyviai automatiškai jau nebeperima šios atsakomybės ir negali užtikrinti reikiamo saugumo lygio, pagal naujus ES energetikos direktyvų reikalavimus mūsų nacionalinėje teisėje turi būti įtvirtinti (įvesti) mechanizmai (pvz., tokie kaip „*paskutinės vilties tiekėjas*“), leidžiantys užtikrinti reikiamą tiekimo saugumo lygį ir apsaugoti labiausiai pažeidžiamus vartotojus.

6. Šilumos tiekimo licencijavimo taisyklėse nustatyti apribojimai dėl šilumos tiekimo įmonių įstatinio kapitalo dydžio, gali būti pripažinti kaip prieštaraujantys galiojančioms teisės normoms, kadangi Šilumos ūkio įstatymas nenumato atitinkamų reikalavimų. Atsižvelgiant į kitų šalių praktiką ir į tai, kad toks reikalavimas gali būti efektyvus garantas, vertinant naujai licencijuojamų įmonių finansinį pajėgumą, manome, kad būtų tikslinga įteisinti tokią nuostatą, atitinkamai papildant Šilumos ūkio įstatymą.

7. Reikėtų pažymėti, kad nors ES direktyvos ir nenumato šilumos tiekimo įmonių licencijavimo, tačiau vertinant sisteminiu požiūriu, reikėtų pasvarstyti, ar nebūtų tikslinga įvesti analogiškų licencijų kaip gamtinių dujų bei elektros energetikos sektoriuose, kur yra licencijuojama visa tiekimo „grandinė“, t.y. perdavimas, paskirstymas ir tiekimas. Tuo labiau, kad Šilumos ūkio įstatymas numato atitinkamus reikalavimus minėtų veiklų sąnaudų atskyrimui.

8. Komisija, būdama nepriklausoma energetikos reguliavimo valstybės institucija, nagrinėja energetikos vartotojų skundus ir sprendžia energetikos vartotojų ir įmonių ginčus neteisėtine tvarka, todėl iš esmės vykdo kvaziteismo funkcijas ir yra viena iš administracinės justicijos elementų. Įvertinant tai, kad minėtų ginčų nagrinėjimas teismine tvarka paprastai trunka keletą metų, Komisijos administracinė teisinė veikla, atliekant kvaziteismo funkcijas, yra gerokai efektyvesnė laiko, specialistų kompetencijos, padarytos žalos nustatymo, tinkamų ir efektyvių poveikio priemonių pažeidėjams taikymo požiūriu, lyginant su teismų praktika.

Siekiant pašalinti esamus energetikos įmonių licencijavimo sistemos reglamentavimo trūkumus bei prieštaravimus ES teisės aktų reikalavimams, siūlome:

1. Papildyti ir pakeisti C.K. 2.79 straipsnio 1 dalį išdėstant ją taip:

„Jeigu kiti įstatymai nenumato licencijos galiojimo laiko ir yra įvykdytos licencijavimo taisyklėse nustatytos sąlygos, licencija išduodama neterminuotam laikui.“

2. Papildyti Gamtinių dujų įstatymo 5 straipsnį 5 dalimi:

„5. Licencijos išduodamos ne ilgesniam kaip [XX] metų terminui.“

3. Papildyti Elektros energetikos įstatymo 10 straipsnio 3 dalį sakiniu *„Licencijos išduodamos ne ilgesniam kaip [XX] metų terminui“* ir išdėstyti jį taip:

„3. Licencijų išdavimo kriterijai privalo būti objektyvūs ir nediskriminuojantys, atitikti šio įstatymo 3 straipsnyje nurodytus tikslus. Licencijos išduodamos ne ilgesniam kaip [XX] metų terminui.“

4. Pakeisti ir papildyti Šilumos ūkio įstatymo 28 straipsnį, išdėstant jį taip:

„28 straipsnis. Veiklos šilumos ūkio sektoriuje licencijavimas

1. Šilumos tiekėjas privalo turėti šilumos tiekimo licenciją. Šilumos tiekėjui, kuris šilumos perdavimo tinklus valdo ne nuosavybės ar patikėjimo teise, nustatomas reikalavimas jo įstatinio kapitalo dydžiui - ne mažiau kaip 15 procentų jam perduoto turto vertės.

2. Nepriklausomas šilumos gamintojas, tiekiantis šilumą šilumos vartotojams, privalo turėti šilumos tiekimo licenciją.“

3. Karšto vandens tiekėjas, tiekiantis karštą vandenį vartotojams, privalo turėti karšto vandens tiekimo licenciją.“

4. Licencijų išdavimo tvarką, sąlygas ir taisykles tvirtina Vyriausybė ar jos įgaliota institucija. Šilumos tiekimo ir karšto vandens tiekimo licencijas išduoda, sustabdo, panaikina bei licencijuojamą veiklą kontroliuoja atitinkamos savivaldybės.“

5. Pakeisti Gamtinių dujų perdavimo, paskirstymo, laikymo ir tiekimo licencijavimo taisyklių 11 punkto 1 dalį ir išdėstyti ją taip:

„Licencijos perduoti, paskirstyti, laikyti, tiekti dujas išduodamos ne ilgesniam kaip [XX]* metų terminui“.

6. Pakeisti Gamtinių dujų perdavimo, paskirstymo, laikymo ir tiekimo licencijavimo taisyklių 24.4, 25 punktus išdėstant juos taip:

„24.4. įmonė sistemingai pažeidžia licencijuojamos veiklos sąlygas ar jų nevykdo, arba yra kontroliuojančių valstybinės priežiūros institucijų raštu pateiktų pranešimų apie sankcijų taikymą už licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimus;“

„25. Sprendimą dėl atsisakymo išduoti licenciją, atsižvelgdama į vartotojų interesų užtikrinimą, priima Komisija. Valstybinės priežiūros institucijos ir įstaigos privalo teikti komisijai informaciją apie dujų įmonių skolas bei licencijuojamos veiklos sąlygų pažeidimus.“

7. Pakeisti Gamtinių dujų perdavimo, paskirstymo, laikymo ir tiekimo licencijavimo taisyklių 43.2 punktą išdėstant jį taip:

„43.2. kurios licencijos galiojimas tais pačiais metais jau buvo sustabdytas, pakartotinai pažeidžia licencijuojamos veiklos sąlygas;“

8. Pakeisti Gamtinių dujų perdavimo, paskirstymo, laikymo ir tiekimo licencijavimo taisyklių 34.8, 35.8, 36.6, ir 37.2 punktus išdėstant juos taip:

„per 40 dienų nuo ataskaitinio ketvirčio pabaigos pateikti Komisijai informaciją apie licencijuojamą veiklą ir jos ataskaitas;“

9. Panaikinti Gamtinių dujų perdavimo, paskirstymo, laikymo ir tiekimo licencijavimo taisyklių 14, 23, 27 ir 42.3 punktus.

10. Pakeisti Veiklos elektros energetikos sektoriuje licencijavimo taisyklių 24 punktą ir išdėstyti jį taip:

„Licencijos išduodamos ne ilgesniam kaip [XX]^{*} metų terminui“.

11. Pakeisti Veiklos elektros energetikos sektoriuje licencijavimo taisyklių 31 punktą išdėstant jį taip:

„31.„Licenciją išduodanti institucija, atsižvelgdama į įmonių finansinę būklę, priima sprendimą išduoti, pakeisti licencijas, taip pat nestabdyti ar nepanaikinti licencijų galiojimo įmonėms, jeigu dėl to, kad šios licencijos neišduotos, nepakeistos, sustabdytas ar panaikintas jų galiojimas, gali likti be elektros.“

12. Panaikinti Veiklos elektros energetiko sektoriuje licencijavimo taisyklių 19, 27.8, 31, 39 ir 56.3 punktus.

13. Pakeisti Šilumos tiekimo licencijavimo taisyklių 21 punktą išdėstant jį taip:

„Licencijos išduodamos ne ilgesniam kaip [XX]^{*} metų terminui“.

14. Panaikinti Šilumos tiekimo licencijavimo taisyklių 16, 27, 35 ir 48.4 punktus.

SANTRAUKA

Energetikos įmonių licencijavimas yra pagrindinis įrankis valstybės politikai įgyvendinti strateginėse energetikos ūkio šakose, kuriose negalima konkurencija, todėl licencijos yra vienas iš svarbiausių nepriklausomo energetikos reguliuotojo reguliavimo instrumentų, leidžiančių ne tik geriau prižiūrėti energetikos įmonių veiklą, užtikrinti atitinkamą, nustatytą teikiamų paslaugų lygį bet ir efektyviai prižiūrėti atskirų energetikos sektorių rinkas. Energetikos įmonių licencijavimas ir jų licencijuojamos veiklos priežiūra - viena iš Energetikos ir atskirų energetikos sektorių įstatymuose Valstybinei kainų ir energetikos kontrolės komisijai (Komisijai) nustatytų funkcijų.

Lietuvoje energetikos įmonių licencijavimas buvo pradėtas vos prieš keletą metų ir jau pirmieji Komisijos praktinio darbo mėnesiai parodė, kad galiojančių teisės aktų atskirų nuostatų neapibrėžtumas sudaro galimybę skirtingai interpretuoti tuos pačius teisės aktų reikalavimus, o tai trukdo Komisijai greitai ir objektyviai spręsti atsirandančias problemas bei užtikrinti tinkamą ir efektyvią jau licencijuotų įmonių priežiūrą. Be to analizuojant kitų užsienio šalių patirtį ir ES teisės aktų reikalavimus paaiškėjo, kad šiuo metu Lietuvoje jau susiformavusi energetikos įmonių licencijavimo sistema, iš dalies prieštarauja ES teisėje nustatytiems konkurencijos principams, o tai vis labiau liberalizuojant energetikos sektorius bei visiškai atveriant rinkas, mažina ir taip ribotas konkurencijos galimybes energetikos ūkyje.

Taigi ši magistro baigiamojo darbo tema buvo pasirinkta neatsitiktinai, o siekiant sisteminiu požiūriu ištirti ir įvertinti esančią energetikos įmonių licencijavimo sistemą, jos reglamentavimo privalumus bei trūkumus atskiruose energetikos sektoriuose, atskleisti pagrindines įgyvendinimo problemas ir pasiūlyti galimus jų sprendimo būdus.

Šis mokslinis tyrimas yra suskirstytas į dvi dalis, iš kurių pirmojoje trumpai apžvelgiama licencijavimo samprata, jo atsiradimo pagrindai bei paskirtis ir energetikos įmonių licencijavimo įteisinimas Lietuvos teisinėje sistemoje. Antrojoje dalyje pateikiama detali šiuo metu esančios energetikos įmonių licencijavimo sistemos palyginamoji analizė, apžvelgiant atskirų energetikos sektorių įmonių licencijavimo ypatumus ir pagrindinį dėmesį skiriant licencijuojamų veiklų reglamentavimo bei įgyvendinimo problemų analizei. Ypatingas dėmesys skiriamas pagrįstos konkurencijos principų įteisinimui ir skatinimui bei licencijuotų įmonių teikiamų paslaugų kokybei ir vartotojų apsaugai. Pabaigoje suformuluotos teorinės ir praktinės analizės išvados, pateikiami pasiūlymai, ką ir kaip reikėtų keisti, siekiant paprastesnio ir aiškesnio tam tikrų administracinių procedūrų reglamentavimo, ir pašalinti dabar esančios licencijavimo sistemos netobulumus bei trūkumus, tuo pačiu užtikrinti tinkamą bei efektyvią licencijuotų įmonių priežiūrą, o visiems vartotojams būtų teikiamos aukštos kokybės paslaugos.

RESUME

Licensing of energy companies enables to implement state policy in strategic energy sector, where competition does not exist. Licenses are one of the most important instruments used by the independent energy regulator. This instrument not only allows perform the function of regulation under the licensed company's activities in more efficient way and ensure the established level of service quality, but also ensures effective control over the different markets in energy sector. Licensing and regulation of energy companies is one of the functions established by the Law on Energy and separate laws for the different energy sectors and delegated to the National Control Commission for Prices and Energy (Commission).

Licensing of energy companies started a few years ago in Lithuania. Shortly after the practical experience of the Commission revealed that inconsistency of some regulations which were in force, caused a possibility to interpret the same requirements of the legal acts in different ways. This circumstance did not allow the Commission to solve the rising problems quickly and objectively and to ensure proper and effective supervision of the already licensed companies. In addition, analysis of the requirements of the EU legal acts and of other countries experience disclosed that the licensing system which prevails in Lithuania partially contradicts the competition principles established by the EU and diminishes the possibility of competition in the energy sector in spite of the liberalization and opening the market.

The purpose of this master's final work is to analyze the existing licensing system of the energy sector from the systematic point of view, to evaluate the advantages and disadvantages of the licensing system applied in the different energy sectors, to disclose the main problems of the system implementation in practice and to propose the possible solutions.

This scientific analysis is divided in two parts. The conception, purpose and origin of the licensing, as well as implementation of Energy Company's licensing in the Lithuanian legal system are described in the first part. The second part presents a detailed comparison analysis of the existing licensing system, looks over the peculiarities of different energy sectors and concentrates on the analysis of the licensed activities regulation and implementation problems. The particular attention is given to the principles of reasonable competition, its implementation and stimulation, and to the quality of service provided by the licensed companies and customer protection. Finally, the theoretical and practical conclusions of analysis are presented and suggestions of what should be done in order to achieve more simple and clear regulations for certain administrative procedures are drawn, the ways how to eliminate the imperfections of the existing licensing system and at the same time to ensure proper and effective regulation of the licensed companies and high level of service quality are proposed.

LITERATŪROS SĄRAŠAS

1. Lietuvos Respublikos įstatymai

1. Lietuvos Respublikos Konstitucija // Valstybės žinios. 1992, Nr.33-1014.
2. Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas // Valstybės žinios. 2000, Nr.74-2262.
3. Lietuvos Respublikos branduolinės energijos įstatymas // Valstybės žinios. 1996, Nr.119-2771.
4. Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 66-1984.
5. Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymas // Valstybės žinios. 2004, Nr. 107-3964.
6. Lietuvos Respublikos energetikos įstatymas // Valstybės žinios. 2002, Nr.56-2224; 2003, Nr.69-3118.
7. Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymas // Valstybės žinios. 2000, Nr. 89-2743; 2000, Nr.113-3618; 2001, Nr.56-1980; 2002, Nr.62-2495.
8. Lietuvos Respublikos gamtinių dujų įstatymo pakeitimo įstatymo projektas // <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=246336&Condition2=> ; prisijungimo laikas: 2004-12-27.
9. Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatymas // <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?condition1=246102&condition2=> ; prisijungimo laikas: 2004-12-07.
10. Lietuvos Respublikos radiacinės saugos įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr.11-239.
11. Lietuvos Respublikos radioaktyviųjų atliekų tvarkymo įstatymas // Valstybės žinios. 1999, Nr.50-1600.
12. Lietuvos Respublikos specialios paskirties akcinės bendrovės „Lietuvos energija“ reorganizavimo bei šilumos ūkio ir jo valdymo perdavimo savivaldybėms įstatymas // Valstybės žinios. 1997, Nr.33-814.
13. Lietuvos Respublikos specialiosios paskirties akcinės bendrovės „Lietuvos energija“ reorganizavimo bei šilumos ūkio ir jo valdymo perdavimo savivaldybėms įstatymo 5 straipsnio pakeitimo įstatymas // Valstybės žinios. 1997, Nr.64-1495.
14. Lietuvos Respublikos šilumos ūkio įstatymas // Valstybės žinios. 2003, Nr.51-2254.

15. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas // Valstybės žinios. 1994, Nr.55-1049; 2000, Nr.91-2832.

16. Lietuvos Respublikos vietos savivaldos įstatymas // Aktuali redakcija // 2004-08-23. 7str. 15d. // <http://www3.lrs.lt/cgi-bin/preps2?Condition1=240620&Condition2=> ; prisijungimo laikas: 2004-12-23.

17. Nacionalinė energetikos strategija // Valstybės žinios. 2002, Nr.99-4397.

18. Valstybės ilgalaikės raidos strategija. Energetika. // Valstybės žinios. 2002, Nr.113-5029.

2. ES teisės aktai

19. Konsoliduota Europos Bendrijos steigimo sutartis // Valstybės žinios. 2004, Nr. 2-2.

20. Konsoliduota Europos Sąjungos steigimo sutartis // Valstybės žinios. 2004, Nr. 2-2.

21. Council Directive 93/38/EEC of 14 June 1993 coordinating the procurement procedures of entities operating in the water, energy, transport and telecommunications sectors // Official Journal of the European Union L'1993/199-84.

22. Directive 96/92/EC of the European Parliament and of the Council of 19 December 1996 concerning common rules for the internal market in electricity // Official Journal of the European Union L'1997/27-20.

23. Directive 98/30/EC of the European Parliament and of the Council of 22 June 1998 concerning common rules for the internal market in natural gas // Official Journal of the European Union L'1998/204-1.

24. Commission Interpretative Communication on Concessions under Community Law //29-04-2000, Official Journal C'2000/121/02.

25. Directive 2003/54/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market in electricity and repealing Directive 96/92/EC // 15-07-2003, Official Journal of the European Union L176/37-55.

26. Directive 2003/55/EC of the European Parliament and of the Council of 26 June 2003 concerning common rules for the internal market in natural gas and repealing Directive 98/30/EC //15-07-2003, Official Journal of the European Union L176/57-78.

27. Council Directive 2004/67/EC of 26 April 2004 concerning measures to safeguard security of natural gas supply (Text with EEA relevance) // Official Journal L'2004/127-92.

3. Lietuvos Respublikos poįstatyminiai norminio pobūdžio teisės aktai

28. Lietuvos Respublikos Prezidento 1997 m. vasario 10 d. dekretas Nr.1203 „Dėl Valstybinės energetikos išteklių kainų ir energetinės veiklos kontrolės komisijos“ // Valstybės žinios. 1997, Nr.14-298.

29. Lietuvos Respublikos Prezidento 1999 m. gegužės 12 d. dekretas Nr.436 „Dėl Valstybinės energetikos išteklių kainų ir energetinės veiklos kontrolės komisijos pavadinimo pakeitimo“ // Valstybės žinios. 1999, Nr.43-1364.

30. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1998 m. rugsėjo 22 d. nutarimas Nr.1138 „Dėl Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 1998, Nr.84-2353; 2002, Nr.20-766.

31. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. birželio 19 d. nutarimas Nr.743 „Dėl Gamtinių dujų perdavimo, paskirstymo, laikymo ir tiekimo licencijavimo taisyklių patvirtinimo. // Valstybės žinios. 2001, Nr.53-1878; 2003 Nr.71-3222.

32. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2001 m. gruodžio 5 d. nutarimas Nr.1474 „Dėl teisės aktų, būtinų Lietuvos Respublikos elektros energetikos įstatymui įgyvendinti, patvirtinimo. // Valstybės žinios. 2001, Nr. 104-3713; 2003, Nr. 48-2121.

33. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2003 m. liepos 25 d. nutarimu Nr. 982 „Dėl teisės aktų, būtinų Lietuvos Respublikos šilumos ūkio įstatymui įgyvendinti, patvirtinimo“ patvirtintos Šilumos tiekimo licencijavimo taisyklės // Valstybės žinios. 2003, Nr. 75-3481.

34. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. kovo 15 d. nutarimas Nr.274 „Dėl ūkinės komercinės veiklos licencijavimo metodinių nurodymų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2004, Nr. 41-1333.

35. Lietuvos Respublikos ūkio ministro 2002 m. liepos 26 d. įsakymas Nr.279 „Dėl Valstybinės energetikos inspekcijos prie Ūkio ministerijos nuostatų patvirtinimo“ // Valstybės žinios. 2002, Nr.79-3374.

36. Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2003 m. gruodžio 1 d. nutarimas Nr. O3-99 „Dėl įmonės technologinio, finansinio ir vadybinio pajėgumo įvert. tvarkos patvirtinimo //Valstybės žinios. 2003, Nr. 116-5316.

4. Lietuvos Respublikos poįstatyminiai taikomojo pobūdžio teisės aktai

37. Valstybinės kainų ir energetikos kontrolės komisijos 2004 m. gruodžio 24 d. nutarimas Nr. O3-139 „Dėl R. Pliokštienės skundo“// <http://www.regula.lt/index.php?438253477> ; prisijungimo laikas: 2004-12-27.

5. Kita literatūra

38. Jankauskas V. Ekonominis komunalinių įmonių reguliavimas. Kaunas: Lietuvos energetikos institutas, 1997.

39. Miškinis V. Energetikos politika, rinkos ir technologijos Centrinėje ir Rytų Europoje XXI amžiuje // Pasaulio energetikos taryba. Regioninis forumas: pagrindiniai forumo pranešimai. Kaunas: Lietuvos energetikos institutas, 2000.

40. Pranevičienė B. Kvaziteismai administracijos veiksmų teisėtumo kontrolės ir administracinių ginčų nagrinėjimo sistemoje: daktaro dis.sant.: soc. mokslai: teisė (01 S) // LTU.- V., 2002.

41. Vaišvila A. Teisės teorija. Vilnius: Justitia, 2000.

42. Terry Wireman. Benchmarking Best Practices in Maintenance Management. New York, New York: Industrial Press Inc. 2003.

43. Алехин А.П., Кармолицкий А.А., Козлов Ю.М. Административное право Российской Федерации. Москва: Зерцало, 1996.

PRIEDAI